

AFYON PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİNİN
FİNANSAL ANALİZİ

Yalçın ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İşletme Anabilim Dalı
Danışman: Prof.Dr. Rıdvan KARALAR

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Mart 2007

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

AFYONKARAHİSAR PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİNİN FİNANSAL ANALİZİ

Yalçın ARSLAN

İşletme Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2006

Danışman: Prof.Dr.Rıdvan KARALAR

Kooperatifler, tarımsal kaynakların üretime katılımını sağlayarak, küçük ekonomik birimlerin bir araya getirilmesi sonucu değer yaratması ve ülke ekonomisine katkı sağlaması yönüyle önemli bir yere sahiptirler. Kooperatif yöneticileri, bir yandan piyasa koşulları çerçevesinde kâr amacı güderek kooperatif menfaatini sağlamaya çalışırken diğer yandan ortaklarının da ekonomik ve sosyal menfaatlerini aynı anda gözetmek durumundadırlar.

Bu tezin amacı sosyal ve ekonomik açıdan ülke ekonomisi içerisinde önemli bir yere sahip olan tarımsal kooperatiflerden, Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliğine bağlı Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin finansal analizini yaparak finansal açıdan zayıf ya da kuvvetli taraflarını ortaya çıkartmaktır. Böylece zayıf taraflarının güçlendirilmesi kuvvetli taraflarının ise rekabette bir üstünlük olarak değerlendirilmesi sağlanmış olacaktır.

Bu amacın ortaya konabilmesi için Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin mali tabloları oran analizine tabi tutulmuş ve mali tablolardaki kalemlerin yıldan yıla nasıl bir değişim gösterdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin birbirini izleyen yıllara göre nasıl bir değişim gösterdiğini tespit etmek için karşılaştırmalı tablolar analizi yapılmıştır. Bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin genel toplam içerisindeki yüzde oranlarını analiz etmek için yüzde yöntemiyle analiz yapılmıştır. İşletmenin likidite yapısını, borç yapısını, karlılık durumunu ve faaliyetlerinin etkinlik oranlarını analiz etmek amacıyla, oran analizi tekniği kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen veriler değerlendirilerek işletme için bu verilerin ne anlam ifade ettiği verilerin değerlendirilmesi kısmında ele alınmıştır.

ABSTRACT**EXTRACT OF MASTER THESIS
FINANCIAL ANALYSIS OF AFYONKARAHISAR BEET PLANTERS****Yalçın ARSLAN****Department of Administration Principal Science****Anadolu University Social Sciences Institute, September 2006****Adviser: Prof. Dr. Rıdvan KARALAR**

Cooperatives have an important place in respect of creating value as a result collecting little economic units and contributing to country economy by providing the benefit of the cooperative aiming profit in the frame of market conditions, they also have to care about the economical and social benefits of its shareholders.

The aim of this thesis is showing to what degree Afyonkarahisar Beet Planters cooperative, Which is dependent to the beet planters cooperative that has an important place for the country's economy, can protect the benefits of its shareholders, besides pointing out its weak and strong financial sides.

Thus, it will be possible to strengthen the weak sides and to appreciate the strong sides as an advantage in the competition. In order to achieve this aim the benefits that Afyonkarahisar Beet Planters Cooperative Provide for its shareholders has been analyzed by assign the data in its activity reports. Furthermore, the switches between the years in the fiscal charts have been pointed out by using the fiscal percentage analysis and ratio analysis taken from the activity reports. The data obtained as a result of the evaluation part of data.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Yalçın ARSLAN'ın "Afyonkarahisar Pancar Ekicileri Kooperatifinin Finansal Analizi" başlıklı tezi ..... tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, ... Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Rıdvan KARALAR

Üye : Prof. Dr. Yılmaz ÜRPER

Üye : Prof. Dr. Necat BERBEROĞLU

Prof.Dr. Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KOOPERATİFÇİLİĞİN KAVRAMSAL TEMELLERİ

1. KOOPERATİFÇİLİĞİN ANLAMI VE TANIMI.....	4
2. KOOPERATİFÇİLİĞİN TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ.....	6
3. TÜRKİYE’DE KOOPERATİFÇİLİĞİN GELİŞİMİ.....	9
4. TÜRKİYE’DE KOOPERATİFÇİLİĞİN BUGÜNKÜ DURUMU.....	10
5. TÜRKİYE’DE KOOPERATİFÇİLİĞİN ÖNEMİ.....	13
6. KOOPERATİFÇİLİĞİN İLKELERİ.....	15
7. KOOPERATİFLERİN SINIFLANDIRMA ŞEKİLLERİ.....	18
8. KOOPERATİFLERDE ÜST ÖRGÜTLENME.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFLERİ VE PANKOBİRLİK

1. PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFLERİ.....	22
1.1. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi.....	22
1.2. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Amaçları.....	24
1.3. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Ortaklık ve Sermaye Durumları.....	26
1.4. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Yönetim Yapısı.....	29

1.4.1. Ortaklar Genel Kurulu.....	29
1.4.2. Yönetim Kurulu	30
1.4.3. Denetim Kurulu.....	31
1.4.4. Kooperatif Müdürü ve Personeli.....	32
1.4.4.1. Yönetmeliğe Bağlı Çalışan Personeller.....	33
1.4.4.2. Toplu İş Sözleşmesine Tabi Çalışan Personeller.....	34
1.5. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin İştirakleri.....	36
1.5.1. Şeker Fabrikaları.....	38
1.5.2. Şekerbank T.A.Ş.....	39
1.5.3. Şeker Sigorta A.Ş.....	39
1.5.4. TARPAM A.Ş.....	40
1.5.5. Beta Ziraat ve Ticaret A.Ş.....	40
1.5.6. Pancar Motor Sanayi ve Ticaret A.Ş.....	41
1.5.7. Kömür İşletmeleri A.Ş.....	42
1.5.8. Diğer İştirakler.....	42
1.6. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Genel Sorunları.....	43
1.6.1. Finansman Sorunları.....	43
1.6.1.1. Sermaye Taahhüt Sorunu.....	44
1.6.1.2. Sermayenin Büyük Bir Kısmının İştiraklere Bağlanması	45
1.6.1.3. Kredi Sağlanmasındaki Sorunlar.....	46
1.6.2. Yasal Sorunlar.....	46
1.6.3. Örgütlenmeyle İlgili Sorunlar.....	48
1.6.4. Eğitimle İlgili Sorunlar.....	49
1.6.5. Denetimle İlgili Sorunlar.....	51

2. PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ (PANKOBİRLİK)

2.1. PANKOBİRLİK'in Kuruluşu ve Gelişimi.....	53
2.2. PANKOBİRLİK'in Amaçları ve Çalışma Konuları.....	54
2.3. PANKOBİRLİK'in Ortak ve Sermaye Durumu.....	56
2.4. PANKOBİRLİK'in Yönetim Yapısı.....	57
2.4.1. Genel Kurul.....	57
2.4.2. Yönetim Kurulu.....	58
2.4.3. Denetçiler Kurulu.....	58
2.4.4. Danışma Kurulu	58
2.4.5. Birlik Genel Müdürü ve Personeli.....	59
2.5. PANKOBİRLİK'in Faaliyetleri.....	60
2.5.1. Pancar Fiyatının Tespitine İlişkin Faaliyetleri.....	60
2.5.2. Kat'i Bedel Tediyleri İle İlgili Faaliyetleri.....	61
2.5.3. İmalat Kontrolü İle İlgili Faaliyetleri.....	61
2.5.4. Alet ve Makine Temini ve Dağıtımını İle İlgili Faaliyetleri.....	62
2.5.5. Yeni Tekniklerin Üretim Alanına Aktarılması İle İlgili Faaliyetleri.....	62
2.5.6. Kaliteli Tohumluk Temini ve Üretimi İle İlgili Faaliyetleri.....	63
2.5.7. Araştırma, Planlama, Proje ve Koordinasyon İlgili Faaliyetleri.....	63
2.5.8. Ortakların İhtiyaçlarını Temin ve Dağıtımını İle İlgili Faaliyetleri.....	63
2.5.9. Girdi Kullanımı İle İlgili Faaliyetleri.....	64
2.5.10. Eğitim Faaliyetleri İle İlgili Faaliyetleri.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AFYON PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİNİN
FİNANSAL ANALİZİ VE VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. AFYON PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİNİN FİNANSAL ANALİZİ.....	66
1.1. Amaç.....	66
1.2. Veriler.....	67
1.3. Yöntem.....	67
1.4. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler.....	67
1.4.1. İlin Coğrafi Durumu, İklim ve Toprak Yapısı.....	67
1.4.2. İlin Genel Nüfusu.....	68
1.4.3. İlin Ekonomik Durumu ve Gelirleri.....	68
1.4.4. İlin Sanayisi.....	69
1.4.5. İlin Tarım ve Bitki Örtüsü.....	70
1.4.6. İldeki Kooperatifleşme.....	72
1.5. Afyonkarahisar Pancar Ekicileri Kooperatifinin Ortaklık ve Sermaye Durumu.....	74
1.6. Afyonkarahisar Pancar Ekicileri Kooperatifinin İştirakleri.....	76
1.7. Afyonkarahisar Pancar Ekicileri Kooperatifinin Satışları.....	77
1.8. Afyonkarahisar Pancar Ekicileri Kooperatifinin Mali Yapısı.....	80
2. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (FİNANSAL ANALİZ).....	86
2.1. Bilanço Analizi.....	86
2.1.1. Bilançonun Karşılaştırmalı Mali Tablolar Analizi.....	86
2.1.2. Bilançonun Yüzde Yöntemiyle Analizi.....	91

2.2. Gelir Tablonsun Analizi.....	95
2.2.1. Gelir Tablosunun Karşılaştırmalı Mali Tablolar Analizi.....	96
2.2.2. Gelir Tablosunun Yüzde Yöntemiyle Analizi.....	98
2.3. Oran Analizi.....	100
2.3.1. Likidite Oranları.....	100
2.3.1.1. Cari Oran.....	100
2.3.1.2. Asit- Test Oranı.....	101
2.3.1.3. Nakit Oranı	102
2.3.2. Mali Yapı Oranları.....	103
2.3.2.1. Finansal Kaldıraç Oranı.....	103
2.3.2.2. Öz Kaynakların Aktif Toplamına Oranı.....	105
2.3.2.3. Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Kaynak Toplamına Oranı.....	106
2.3.3. Faaliyet Etkinlik Oranları.....	107
2.3.3.1. Stok Devir Hızı.....	107
2.3.3.2. Alacak Devir Hızı.....	108
2.3.3.3. Toplam Aktifler Devir Hızı.....	109
2.3.4. Karlılık Oranları.....	110
2.3.4.1. Faaliyet Karının Brüt Satışlara Oranı.....	110
2.3.4.2. Faaliyet Karını Net Satışlara Oranı.....	111
2.3.4.3. Net Kar / Özkaynak Oranı.....	111
2. AFYON PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİNİN FİNANSAL ANALİZİ	
GENEL SONUÇLARI.....	112
SONUÇ	117
KAYNAKÇA.....	120

GİRİŞ

Kooperatifler, ortaklarının çıkarlarını korumak, sorunlarını çözmek, onlara ekonomik ve toplumsal yarar sağlamak amacı güden işletmelerdir. Bu amaçla çeşitli kooperatifler kurulmuştur. Kurulan bu kooperatifler ortaklarına ekonomik ve toplumsal yarar sağlamak için kendilerine özel olarak amaçlar saptamışlardır. Bu amaçlar doğrultusunda ortaklarının daha iyi şartlara kavuşabilmesine katkıda bulunmaya çalışmışlardır.

Kooperatifler, ortaklarının ekonomik ve toplumsal çıkarlarını daha üst düzeye yükseltmek amacıyla kaynaklarını birleştirmektedirler. Tarımsal kooperatifler de çiftçilerin ekonomik ve toplumsal çıkarlarını daha üst düzeye yükseltmek amacıyla kurulmuşlardır. Günümüzde gelişmiş ülkelerde kooperatifler tarımın gelişmesinde itici bir güç olmaktadır. Bununla birlikte tarım kesiminde kooperatiflerin payı giderek artmaktadır. Kooperatiflerin payının artmasındaki önemli faktörlerden biriside kooperatif işletmeciliğinin geliştirilmesi ve işletmecilik mantığı ile hareket edilmesidir.

Kooperatif işletmelerinin ekonomik çalışma esasları bakımından diğer kâr amacı güden işletmelerden herhangi bir farkı bulunmamaktadır. Fakat kooperatif işletmelerinin kaynak temin etme, faaliyet sonuçlarını paylaşırma, yönetim tarzı ve amaçları diğer işletmelerden farklılık arz etmektedir. Kooperatif işletmelerini kâr amacı güden diğer işletmelerden ayıran en temel özellik kooperatifçilik ilkeleridir. Diğer bir deyişle kooperatiflerin yapısı gereği bir dizi ilkelere sahip olması onu diğer işletmelerden ayırmaktadır. Bu nedenle kooperatif işletme yöneticilerinin hem kooperatifçiliği hem de işletme yönetimini çok iyi bilmesi gerekmektedir.

Kooperatif yöneticileri, bir yandan piyasa koşulları çerçevesinde kâr amacı güderek kooperatif menfaatini sağlamaya çalışırken diğer yandan ortaklarında ekonomik ve sosyal menfaatlerini aynı anda gözetmek durumundadırlar.

Kooperatif ortaklarının, ekonomik ve sosyal çıkarlarını düşünmeden sağlanan başarı iyi bir ekonomik sonuç teşkil edebilir. Ancak bu iyi ekonomik sonuç kooperatif işletmelerinin varlığını korumaya yetmeyebilir. Bundan dolayı kooperatif işletmesi, ortaklarının ekonomik ve sosyal çıkarlarını da göz önünde bulundurarak yönetilmeli, işletme çıkarları ile ortakların çıkarları birbiri ile bağdaştırılmalı ve dengelenmelidir.

Kooperatif işletmelerinin en önemli sayılabilecek başarı ölçütlerinden birisi iyi bir işletmecilik kararlarının yanı sıra bu kararların kooperatif işletmeciliği ilkeleri çerçevesinde uygulanmasıdır.

Kooperatifler, tarımsal kaynakların üretime katılımını sağlayarak, küçük ekonomik birimlerin bir araya getirilmesi sonucu değer yaratması ve ülke ekonomisine katkı sağlaması yönüyle önemli bir yere sahiptirler.

Bu tezin amacı; sosyal ve ekonomik açıdan ülke ekonomisi içerisinde önemli bir yere sahip olan tarımsal kooperatiflerden, Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliğine bağlı Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin finansal analizini yapmaktır. Böylece Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin finansal açıdan zayıf ya da kuvvetli taraflarının ortaya çıkartılarak, zayıf taraflarının güçlendirilmesi kuvvetli taraflarının ise rekabette bir üstünlük olarak değerlendirilmesi sağlanmış olacaktır. Bu amacın ortaya konabilmesi için Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin mali tabloları oran analizine tabi tutulmuş ve mali tablolardaki kalemlerin yıldan yıla nasıl bir değişim gösterdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin birbirini izleyen yıllara göre nasıl bir değişim gösterdiğini tespit etmek için karşılaştırmalı tablolar analizi yapılmıştır. Bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin genel toplam içerisindeki yüzde oranlarını analiz etmek için yüzde yöntemiyle analiz yapılmıştır. İşletmenin likidite yapısını, borç yapısını, karlılık durumunu ve faaliyetlerinin etkinlik oranlarını analiz etmek amacıyla, oran analizi tekniği kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen veriler değerlendirilerek işletme için bu verilerin ne anlam ifade ettiği verilerin değerlendirilmesi kısmında ele alınmıştır.

Ayrıca Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin kooperatifçilik ilkeleri çerçevesinde ortaklarına sağladığı yararların ortaya konması tezin diğer bir amacını oluşturmaktadır.

Bu amaçla araştırmada kullanılacak veriler, Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin 2003, 2004 ve 2005 yılı faaliyet raporlarından elde edilmiştir.

Araştırmanın içeriği üç bölüm olarak planlanmıştır:

Birinci bölümde kooperatifçiliğin kavramsal temelleri üzerinde durularak kooperatifçiliğin tanımı, tarihçesi, Türkiye'deki gelişimi, bugünkü durumu, ilkeleri, sınıflandırılması, üst örgütlenmesi ve önemi kısaca olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri ele alınarak tarihsel gelişimi, amaçları, ortaklık ve sermaye durumu, yönetim yapısı, iştirakleri, genel sorunları hakkında ayrıntılı olarak bilgi verilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde ise araştırma alanı hakkında genel bilgilere değinilmiş, Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinden elde edilen verilere ve bu verilerin kooperatif için ne anlam ifade ettiğine yer verilmiş ve sonuç bölümü ile bitirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOOPERATİFÇİLİĞİN KAVRAMSAL TEMELLERİ

1. KOOPERATİFÇİLİĞİN ANLAMI VE TANIMI

Kooperatif sözcüğünün aslı Latince'den gelmektedir. Co + operative kelimelerinden kurulan bu sözcük; Co=ile, birlikte ve operative = çalışma anlamına gelmektedir. Cooperation; birlikte hareket etme veya işbirliği demektir. Bu noktadan hareketle kooperatif, sözcük olarak işbirliği anlamına gelmektedir¹. Geniş anlamda ise kooperatifçilik ya da kooperasyon, büyük bir kitlenin aradığı bir sonuca ulaşabilmek için gösterdiği faaliyet, çaba ve imkanları birleştirerek bir araya gelmesi demektir².

Kooperatifçiliğin tanımıyla ilgili gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerde birçok tanım yapılmış olmasına rağmen, herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanımdan söz edilememektedir. Kimi tanımlarda daha çok kooperatifçiliğin sosyal yanının kimilerinde de ekonomik yanının ön plana çıkması bu farklılığın nedenini oluşturmaktadır. Ayrıca kooperatiflerin çok değişik amaçlar için ve farklı ekonomik sistemler içinde faaliyette bulunmaları da tanımlamayı zorlaştıran bir öğedir.

Kooperatif ve kooperatifçilik kavramına bir açıklık getirmek amacıyla bu değişik tanımlamalardan bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

Kısaca işbirliği anlamına gelen kooperatif kelimesini anlam olarak Prof. Dr. Rıdvan Karalar, “belirli bir ekonomik hedef güden ve eşitlik temeline dayanan ekonomik birimlerin kendi istekleriyle kurdukları bir örgüttür. Temel olarak kooperatif kuruluş, hiçbir ekonomik sistemin parçası değildir; ancak çeşitli hedeflere ve ekonomik sistemlere hizmet eden bir araçtır”³ şeklinde tanımlamıştır.

Fındıkoğlu ise kooperatifçiliğin tanımını “istihsal, kredi, istihlak ve mesken temini gibi başlıca ekonomik gereksinimlerin tatmini amacıyla kendi irade ve arzularıyla bir araya gelen, bu gereksinimleri karşılamak için kendi iktisadi gayretleriyle

¹ Nurettin Hazar, **Kooperatifçilik Tarihi** (Üçüncü Basım. Ankara: Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, 1990), s.57.

² Ayhan Çıkin ve A.Rıza Karacan, **Genel Kooperatifçilik** (İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi,1994). s.1.

³Rıdvan KARALAR, **Teoride ve Türkiye Uygulamasında Tarımsal Pazarlama Açısından Kooperatif İşletmeler** (Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1975), s.36.

bir iş yeri ve işletme vücuda getiren insanların birleşme teşebbüsüne kooperatif denir”⁴. şeklinde yapmıştır.

Mülayim kitabında birçok tanıma yer verdikten sonra “bize göre kooperatif ise, bireylerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi bir biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir”⁵. şeklinde kooperatifi tanımlamıştır.

Yine Çıkın ve Karaca’nın birlikte kaleme aldığı kitapta kooperatiflere verilen görevlerin farklı ekonomik sistemlere göre değişebildiğine ve bu nedenle kooperatif olguyu dünya ölçeğinde katı sınırlamalar içinde tanımlamanın oldukça güç olacağına değinilmiş ve genel anlamda kooperatifi “ortaklaşa bir amaca ulaşmak için üyelerinin yönetime aktif ve fonksiyonel olarak katıldığı, kazançlarını ve kayıplarını eşitcil bir şekilde paylaşarak ve gerekli sermayeyi yine eşitcil esaslar içinde vererek oluşturdukları demokratik yönetimli, gönüllü gruplaşmış kişiler ortaklığı”⁶. olarak tanımlamışlardır.

Hazar ise, kooperatifçilik hakkındaki görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır: “kooperatifçilik; toplumun birçok sorunlarını zararsız ve sarsıntısız çözümlenmeye yarayan bir yoldur. Kooperatifler emek ve ürünü değerlendirmek ve aynı zamanda yaşayış seviyesi bakımından geri kalmadan bir hayat düzeni kurmak ve böylece çeşitli zümreler arasında muhtemel çekişmeleri önlemek, sivri uçları törpüleyip, sınıf farklılıklarını azaltmak ve dolayısıyla toplumun sosyal dert ve sorunlarını o oranda eksiltmek, çözümlenmek suretiyle birer denge aracı olarak hizmet görmektedir. Kooperatifçilik; toplumun birçok sorunlarını zararsız ve sarsıntısız çözümlenmeye yarayan bir yoldur”⁷.

Kooperatiflerin hukuksal yanını ele alıp vurgulayan 1163 sayılı Kooperatifler Kanununda ise tanımlama; “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belli ekonomik çıkarlarını ve özellikle meslek geçimlerine ait çıkarlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir”⁸. şeklinde yapılmıştır.

⁴ Z.Fahri Fındıkoğlu, **Kooperasyon Sosyolojisi** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1967), s.119.

⁵ Z.Gökalp Mülayim, **Kooperatifçilik** (Beşinci Basım. Ankara: Yetkin Basımevi,2006), s.69.

⁶ Çıkın ve Karacan, a.g.e., s.6.

⁷ Hazar, a.g.e., s.53.

⁸ Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.66.

Kooperatifçilikle ilgili bu tanımlara yer verdikten sonra şu ortak özellikleri söylenebilir:

Ekonomik iş birliğinin esastır.

Ortaklar hem girişimci hem de bu girişimden yararlanıcıdır.

Kişiler gönüllü olarak bu organizasyonların içerisinde yer alırlar.

Hak ve yükümlülüklerde eşitliğin esastır.

Sermayesine bakılmaksızın her ortak bir oy hakkına sahip olarak yönetimde söz sahibidir.

Diğer şirketlere göre sermayesi daha az etkindir.

2.KOOPERATİFÇİLİĞİN TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ

İlkel toplumlardan beri insanlar, tek başlarına yenemeyecekleri güçlükler karşısında işbirliğine gitmişler ve böylece ekonomik anlamda birçok işleri başarmışlardır⁹. Bu girişimler ilkel toplumların belirgin bir özelliğini yansıtmaktadır. Ancak ortak çabalar çoğu kez geçici bir gereksinimi, gidermeye yönelmiştir. Özellikle Ortaçağda eski Yunan ve Roma dönemlerinde bazı örnekleri varsa da, örgütlenmiş sürekli işbirliği atılımları tarih boyunca pek görülmemiştir¹⁰.

Kooperatifçiliğin doğuşu ekonomik ve sosyal nedenlere dayanmaktadır. Liberal ekonomik düzen içinde en önemli güç sermayedir. Bu tür ortamda üretimde bulunan, değer yaratan güç, emek ve işgücüdür. Liberal ekonomik sistemin bir sonucu olarak çalışan kişiler sermayeye karşı kendilerini daha güçlü kılabilmek için kendi aralarında birleşme ihtiyacı duymuşlardır¹¹.

Piyasa ekonomilerinde üretici ile tüketici arasında toptancı, perakendeci gibi pek çok aracı vardır. Bunların her birinin amacı da kâr elde etmektir. Bu durum gerek üreticilerin, gerekse tüketicilerin ciddi ekonomik kayıplara düşmelerine yol açmıştır.

⁹ Hazar,a.g.e., s.79.

¹⁰Franz C.Helm, **Kooperatif İşletme Ekonomisi**. Çeviren: İlhan Cemalcılar (Eskişehir: E.İ.T.İ.A Yayınları, 1979).

¹¹Şaban Erkilet, **Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları** (Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1982), s.6.

Çünkü aradaki araçlar kendi kârlılıklarını arttırmak için üreticilerin ürünlerini düşük fiyata alıp, tüketiciye oldukça yüksek fiyattan satmaktadırlar.

Bu tür sıkıntılar Robert Owen ve Dr. William King gibi düşünürleri harekete geçirmiş ve işçi sınıfının ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirmeyi amaçlayan karşılıklı yardım sisteminin doğmasına ortam yaratmıştır. Robert Owen'in öncülüğünü yaptığı ve tarihin ilk başarılı kooperatifi olarak nitelenen kooperatif de 1844 yılında İngiltere'nin Manchester yakınındaki Rochdale kasabasında 28 dokuma işçisi tarafından kurularak dünya kooperatifçiliğinin temelleri atılmıştır¹².

Kurulan bu ilk kooperatif tüketim kooperatifidir. O günün koşullarında önceleri sadece şeker, sabun, yağ, un ve mum gibi ihtiyaç maddeleri satılmaktadır. Ancak gerçekleştirmeyi planladıkları programları incelendiği zaman tüketim kooperatifçiliğinin de ötesinde ortaklarının yaşam standartlarını arttırmaya yönelik amaçlarının olduğu görülmektedir.

Nitekim geçen yüzyılın ortalarında Rochdale denemesiyle tüketim kooperatifçiliği biçiminde İngiltere'de başlayan kooperatifçilik hareketi aynı devirde üretim kooperatifçiliği olarak Fransa da ve kredi kooperatifçiliği olarak Almanya'da görülmüştür. Daha sonra kooperatifçilik hareketi İsveç Danimarka ve İsviçre'ye geçmiştir. Bugün kendi ekonomik ve sosyal bünyesine göre ekonomisinde kooperatifçiliğe az çok bir yer vermemiş hiçbir ülke yoktur denilebilir¹³.

Kurum olarak kooperatifler, devlete ait kuruluşlardan sonra en fazla örgüte ve üyeye sahip kuruluşlardır. Kooperatifçiliğin ana vatanı batı Avrupa olmakla beraber bugün gelişmiş ve gelişmemiş, siyasal rejimleri farklı tüm ülkelerde kooperatif kurumlar mevcuttur. Kooperatif girişimlere yeryüzünde, demiryolu işletmeciliği dışında tüm ekonomik sektörlerde rastlanmaktadır¹⁴.

Tüm dünyada gelişen kooperatifçilik hareketi 1895 yılında Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin kurulmasıyla uluslar arası bir çatıya sahip olmuştur.

¹² Nurcan Turan, "Konut Sorununun Çözümünde Bir Alternatif Olarak Konut Kooperatifleri ve Eskişehir İlindeki Konut Kooperatiflerinin Sosyo Ekonomik Analizi". (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, 1992), s.10.

¹³ Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.32.

¹⁴ Çıkm ve Karacan, a.g.e. s.48.

Günümüzde Uluslararası Kooperatifler Birliği 88 farklı ülkeden 222 üye organizasyona sahiptir¹⁵.

Kâr amaçlı organizasyonların insani değerleri önemsememesi dünyada kooperatifçiliğin tekrar sosyal boyutuyla ön plana çıkarak hızla büyümesine neden olmuştur¹⁶. Nitekim günümüzde kooperatifçilik, dünya üzerinde 800 milyon kişiyi bir araya getiren bir hareket haline gelmiştir. Global olarak ta 100 milyon kişiye iş olanağı sağlamaktadır. Bu hareketin sosyal sorumluluk yatırımları yaklaşık 3 milyar insanın geçimini etkilemektedir. Bu rakam neredeyse dünya nüfusunun yarısıdır¹⁷.

Uluslararası Kooperatifler Birliğine bağlı kooperatifler 1957’ de 120 milyon iken 2005 yılında 800 milyona yükselerek yaklaşık yedi kat artmıştır. Bu nedenle günümüzde kooperatifler yeryüzünün en büyük sosyoekonomik hareketi niteliğini taşımaktadır¹⁸.

Kooperatifçilik hareketi dünyada beş kıtaya yayılmış evrensel bir harekettir. Bugün gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş bütün ülkelerde kooperatifçilik hareketinin varlığından bahsedebiliriz.

Gelişmekte olan ülkelerin, kooperatif ve kooperatif üye sayısı gelişmiş ülkelerinkini aşmaktadır. ICA (İnternational Cooperative Alliance) Uluslararası Kooperatifler Birliği üye toplamının %60’ından fazlası gelişmekte olan ülkelere aittir¹⁹.

Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kooperatifçilik, önemli bir sosyal ve ekonomik hareket olarak kabul edilmekte; ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma ve gelişmelerinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır²⁰.

¹⁵ ICA Genel Kurul Toplantısı, **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 84: (Kasım 2005), s.40.

¹⁶ Muammer Niksarlı, “Kooperatifçiliğin Sosyal Boyutu Tekrar Önem Kazanıyor”, **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 88: (Nisan-Mayıs 2006), s.22.

¹⁷ Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi A.Annan’ın ICA Genel Kuruluna gönderdiği mesaj, **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 84: (Kasım 2005), s.41.

¹⁸ Mülâyim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.20.

¹⁹ Mine Tekeli, **Uluslar arası Bütünleşme Sürecinde Yeni İşletme Oluşumları, Bölgesel Entegrasyonlar Kooperatif Hareketler** (Ankara:1990), s.55.

²⁰ Mülâyim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.18.

3. TÜRKİYE’DE KOOPERATİFÇİLİĞİN GELİŞİMİ

Ülkemizde köylerde eski devirlerden beri süregelen ortak sühaneler, ortak çamaşırhaneler, ortak fırınlar, ortak çoban tutmalar kooperatifçiliğe benzer faaliyetlerdir²¹. Fakat Türkiye’de kooperatifçiliğin tarihçesi Mithat Paşa’nın Memleket Sandıkları denemesiyle 1865 yılına kadar gitmektedir²². O günün koşullarında Memleket Sandıkları çiftçileri tefecilerden korumak amacıyla ilçe merkezlerinde kurulmuş ve devlet tarafından gösterilen arazide imece usulüyle yetiştirilen ürünlerden elde edilen gelirler bu sandıkların finansman kaynağını oluşturmuştur²³.

Bununla birlikte bugünkü anlamda kooperatifçilik esas itibariyle cumhuriyet döneminde Atatürk’ün öncülüğünde başlamıştır. Cumhuriyet döneminde, Atatürk’ün “Muhakkak surette birleşmekte kuvvet vardır. Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir” diye belirttiği inançtan alınan heyecan ve cesaretle kooperatifçilik hareketi gelişmeye başlamış ve bütün yurttan yayılmıştır²⁴.

Atatürk, özel sektörle devlet sektörü yanında halkın büyük bir çoğunluğunun gereksinimlerini giderecek bir kooperatif sistemi oluşturmaya çalışmış ve bunun için hiçbir devlet adamının uğraşmayacağı ölçüde kooperatifçilikle uğraşmıştır. Bu nedenle bugünkü Türk Kooperatifçiliğinin düşünsel ve hukuki mimarı Atatürk’tür²⁵.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra,1924 yılında 489 sayılı İtibari Zirai Birlikleri Kanunu çıkarılmıştır. Ancak bu kanuna dayanarak girişilen teşebbüsler olumlu sonuçlar vermediğinden 1929 yılında bu kanun kaldırılarak 1470 sayılı “Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu” kabul edilmiş ve tarım kredi kooperatiflerinin çekirdeğini teşkil eden birçok tarımsal kooperatif bu kanuna göre kurulmuştur²⁶.

Atatürk döneminde kooperatifçiliğe ilişkin yasal düzenlemeler açısından 1935 yılı en verimli yıl olmuştur. 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu

²¹Z. Fahri Fındıkoğlu, **Türkiye’de Kooperatifçilik** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1953), s.7.

²²Z.Gökalp Mülayim, **Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri** (İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı, 1990), s.10-12.

²³İ.Hakkı İnan, **Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli** (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını,2004), s.30.

²⁴Mülayim, **Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, a.g.e., s.10-12.

²⁵Ayhan Çıkmış, “Türkiye Tarımsız, Tarım Kooperatifsiz Kalkınamaz”, **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 86: (Ocak 2006), s.20.

²⁶Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.56.

ve 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu 1935 yılında Atatürk'ün emirleriyle çıkartılmış ve derhal uygulamaya konulmuştur²⁷. O gün uygulamaya konulan bu kanunlarla ülkemizde bu güne kadar iki bin beş yüz tane Tarım Kredi Kooperatifi, yedi yüz elli bin üyeye sahip Tarım Satış Kooperatifi kurulmuştur²⁸.

1950'den sonra iktidar değişikliğinden dolayı liberal ekonomiye geçiş olmuş ve bundan dolayı kooperatifçilikte 1960'a kadar önemli bir gelişme olmamıştır. 1964-65 yıllarında Köy Kooperatifi kurulmuştur. 1969 yılında da 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kooperatiflerin üst örgütlenmesine olanak vermesi bu kanunun önemini artırmıştır. Nitekim bu kanundan sonra üst örgütlenmeler başlamıştır²⁹.

1980 ihtilalinden sonra ülkemizdeki kooperatifçiliğin demokratik gelişimi durdurulmaya çalışılmış ve bunda da belirli düzeyde başarılı olunmuştur. Fakat 1990'lı yıllardan sonra kooperatif ve ortaklarının sayısı artmış ve özellikle de üst örgütlenmedeki demokratik gelişmeler önlenememiştir³⁰.

4.TÜRKİYE'DE KOOPERATİFÇİLİĞİN BUGÜNKÜ DURUMU

Yukarıda tarihçesine kısaca değinilen Türk Kooperatifçiliği, yüzyılı aşan kooperatifçilik geçmişine karşın ülkemizde yeterince gelişme olanağı bulamamıştır³¹. Kooperatifçilik hareketinin uzun geçmişine rağmen istenen yerde olmamasının nedenlerinden birisi kooperatiflerin ne tür örgütler olduğunun, kooperatifçilik ilke ve değerlerinin, kooperatiflerin yararlarının bilinmemesinden kaynaklanmaktadır³².

Türkiye'de kooperatifçiliğin tam anlamıyla anlaşılıp istenilen düzeyde gelişmemesinin diğer bir nedeni de, günlük politikalardan ve hükümet

²⁷ Mülâyim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.58.

²⁸ Z.Gökâlöp Mülâyim, "Atatürk Dönemi Kooperatifçiliğinin Altın Dönemiydi", **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 85: (Aralık 2005), s.19.

²⁹ Mülâyim, "Atatürk Dönemi Kooperatifçiliğinin Altın Dönemiydi", a.g.m., s.20.

³⁰ Mülâyim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.63.

³¹ Enver Kılıç, **Kooperatiflerin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri** (Ankara: Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yayını, 1996), s.39.

³² İ.Hakkı İnan, "Ülkemizde Kalkınmanın Kooperatifçilik Ayağı Hep İhmal Edilmiştir", **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 92: (Aralık 2006), s.16.

değişikliklerinden etkilenmeyen bir kooperatifçilik politikasının uygulanamayışından kaynaklanmaktadır³³. Bununla birlikte son yıllarda kooperatif ortaklarında örgüt bilinci ve ortak davranış kültürü gelişmeye başlamıştır. Fiskobirlik örneğinde olduğu gibi siyasi iktidarların yönetime müdahalelerine üreticilerin karşı çıkması bu açıdan önemlidir. Çünkü üreticiler artık ortak oldukları kooperatiflerin devletin değil, kendilerinin sahip olduğu işletmeler olduğunu fark etmeye ve onları sahiplenmeye başlamışlardır. Ayrıca Trakyabirlik, Marmarabirlik ve TARIŞ gibi Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri ürünlerinin kalitesini artırma ve televizyonlara reklâm verme gibi daha önce hiç yapmadıkları faaliyetlere de girişmiş, profesyonel yöneticilerle çalışmaya başlamışlardır³⁴.

Günümüz Türkiye'sinde kooperatiflerin sorunları oldukça fazla ve çok boyutludur. Devlet desteğinin yetersiz oluşu, ortak kooperatif ilişkilerinin zayıf oluşu, üretici ve tüketicilerde örgütlenme bilincinin tam olarak oluşmaması, ortakların, kooperatif yöneticilerinin ve kamuoyunun kooperatifçilik ilkeleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması gibi sorunlar kooperatifçilik hareketinin gelişmesini engellemektedir.

Ülkemizde kalkınmanın kooperatifçilik ayağı göz ardı edilmiştir. Kalkınma denilince şirketleri güçlendirme, özelleştirme anlaşılmış, kalkınmanın sosyal yönü gözden kaçırılmıştır. Türkiye'nin hala yeterince kalkınmamış olması ile sosyo-ekonomik kalkınma aracı olarak kooperatiflerden yararlanılmaması birbiriyle yakından ilişkilidir. Kalkınma katılım ve birlikte hareket etmeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda kooperatifler hem ekonomik hem de sosyal gerekçeleri olan örgütler olduğundan toplumsal kalkınmada etkili araçlardandır³⁵.

Gelişmiş ve ekonomik yönden ileri gitmiş batılı demokratik ülkelerin durumlarına bakıldığında; bu gelişmenin kamu ve özel sektörün yanı sıra, en az onlar kadar güçlü kooperatifçilik sektörünün de bulunduğu üçlü sektörle mümkün olabildiği görülmektedir. Yine bu ülkelerde kalkınmanın, tam bir uyum ve denge içinde oluşturulmasıyla kısa ve uzun vadeli planlar hazırlanmakta ve bu üç sektörün başarılı olabilmesi için gerekli ortam yaratılmaktadır. Diğer taraftan, özel sektörün kâr amacına

---

³³ Kılıç, a.g.e., s.39.

³⁴ İnan, a.g.m., s.16.

³⁵ Aynı, s.16.

karşın, kamu sektörünün sosyal amaçlı yatırımlara dönük oluşu, kooperatif sektörünün ise maliyeti azaltıcı ve sosyal amaçlı yatırımları hedef alıcı yönüne özellikle dikkat edilerek bunların dengeli bir şekilde birleştirilmesine ve aynı hedefe yöneltilmesine gerekli özen gösterilmektedir³⁶.

Türkiye de ise uygulamanın bu görüş ve düşünceye uyduğu söylenemez. Yıllardan beri kendi olanaklarıyla zor koşullarda ilerlemeye çalışan kooperatifleşme hareketi, ekonomide üçüncü bir sektör olarak yer alamamıştır. Bu özellik kooperatiflerin gelişmesi için alınması gereken tedbirlerin gerektiği şekilde ve zamanında alınamamasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan; kooperatifçiliğimizin geliştirilmesine yönelik uzun vadeli planların bulunmayışı ve bugüne kadar konuya gerekli önemin verilemeyişi kooperatiflerin gelişmesini geciktirmekte, hatta engellemektedir.

Ülkemizde çok sayıda aynı amaçlı kooperatifin bulunması, kooperatifçilik güç birliği ilkesine aykırı düşmekte ve iktisadi yönden çok zayıf olan ortaklarını daha zor durumda bırakarak, kooperatiflerin gelişmelerine engel olmaktadır. Halbuki devletin, ekonomik ve kültürel seviyeleri henüz ideal kooperatifçilik için yeterli bulunmayan kooperatif ortaklarına öncülük etmesi ve kooperatifçiliğimizin gelişmesi için; ülke gerçeklerine uygun, uzun vadeli programlara göre kurulacak kooperatifleri özendirici her türlü yardım yapması, başta gelen görevleri arasında yer almalıdır³⁷.

Halen ülkemizde toplam 57.793 kooperatif ve 7.672.7387 kooperatif ortağı bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin 12.256 tanesi tarımsal amaçlı kooperatifler, geriye kalan 45.537 tanesini de diğer kooperatifler oluşturmaktadır. Ortak sayıları ise tarımsal kooperatiflerde 4.837.540 kişi, diğer kooperatiflerde 2.835.198 kişidir. Pancar Ekicileri Kooperatifinin kooperatifler içindeki durumuna bakıldığında en fazla ortak sayısına sahip olduğu görülmektedir.

Bu durum ayrıntılı olarak Tablo-1’de belirtilmiştir.

³⁶ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu** (Ankara: Nergiz Matbaası 2006),s.17.

³⁷ Aynı, s.17.

Tablo-1 Türkiye’de Kooperatiflerin Son Durumu

KOOPERATİFLERİN SON DURUMU						
KOOPERATİF TÜRÜ	31 Temmuz 2005			31 Temmuz 2006		
	KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	%	KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	%
A-TARIMSAL AMAÇLI KOOPERATİFLER						
1-Tarimsal Kalkınma	6.512	728.832	9,3	6.988	756.856	9,9
2-Tarım Kredi	2.281	1.557.817	19,9	1.941	1.424.463	18,6
3-Pancar Ekicileri	31	1.632.682	20,8	31	1.643.170	21,4
4-Tarım Satış	333	671.535	8,6	336	674.542	8,8
5-Toprak Sulama	2.344	273.542	3,5	2.362	279.177	3,6
6-Su Ürünleri	467	24.354	0,3	488	25.015	0,3
7-Tütün Tarım Satış	46	30.485	0,4	77	32.535	0,4
8- Yaş Sebze ve Meyve	33	1.782	0,0	33	1.782	0,0
Toplam	12.047	4.918.628	62,2	12.256	4.837.540	63,7
B-DİĞER KOOPERATİFLER						
1-Esnaf ve Sanatkarlar Kef. Koop.	916	592.321	7,6	925	626.803	8,2
2-Hamallar Taşıma Koop.	9	320	0,0	9	261	0,0
3-İşletme Koop.	328	56.072	0,7	354	58.459	0,8
4-Konut Yapı Koop.	37.686	1.572.795	20,1	35.052	1.460.211	19,0
5-Küçük Sanat Koop.	102	7.524	0,1	100	7.154	0,1
6-Küçük San.Sit.Koop.	896	125.989	1,6	781	122.453	1,6
7-Motorlu Taşıyıcılar Koop.	4,427	152.694	1,9	4,810	156.111	2,0
8-Tedarik ve Kefalet Koop.	2	425	0,0	1	18	0,0
9-Temin ve Tevz. Koop.	192	14.775	0,2	199	15.242	0,2
10-Toplu İşyeri Yapı Koop.	1,211	88.746	1,1	1,167	84.078	1,1
11-Turizm Geliştirme Koop	261	14.719	0,2	254	14.840	0,2
12-Tüketim Koop.	1,637	272.665	3,5	1,523	251.418	3,3
13-Üretim ve Pazarlama Koop.	294	21.105	0,3	291	21.625	0,3
14-Yayıncılık Koop.	33	614	0,0	32	622	0,0
15-Yardımlaşma Koop.	9	125	0,0	8	13.306	0,2
16-Eğitim Koop.	21	2.279	0,0	23	2.246	0,0
17-Bağımsız Satış Koop.	8	351	0,0	8	351	0,0
Toplam	48.032	2.923.519	37,3	45,537	2.835.198	37,0
GENEL TOPLAM	60.079	7.842.147	100,0	57.793	7.672.738	100,0

KAYNAK: Pankobirlik 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.18

5.TÜRKİYE’DE KOOPERATİFÇİLİĞİN ÖNEMİ

Kooperatifçilik hareketi başladıktan sonra günümüze kadar geçen süre de ekonomik ve sosyal kalkınma için kooperatiflerin ne kadar önemli olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Bu gün gelişmiş ülkelerde tarımda, üretimden pazarlamaya kadar olan tüm süreci kooperatiflerin kontrol ettiği bilinmektedir. Aynı şekilde kalkınma yolunda olan

birçok ülkede sosyo-ekonomik kalkınma için kooperatifleri bir araç olarak kullanmaktadır³⁸.

Ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınmasında da bu güne kadar kooperatiflerimizin çok önemli fonksiyonları olmuştur. Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu güne kadar tarımın sanayiye entegre edilmesinde ve milli ekonomiye olan katkısının artırılmasında kooperatiflerin önemli bir payı olmuştur. Bununla birlikte ülkemizde 80'li yıllardan itibaren sanayileşmeyle birlikte şehirlere yönelik hızlı göç hareketi, şehirlerin gecekondulaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde yeni, ucuz ve düzenli toplu konut alanlarının oluşturulmasında kooperatiflerin çok önemli katkıları olmuştur. Yine esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatifleri, esnaf ve sanatkârlarımızın kredi ihtiyaçlarının karşılanmasında yararlı çalışmalar yapmaktadır³⁹.

Dolayısıyla ülkemizde de diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi kooperatifçilik, bu güne kadar toplumun dengeli kalkınmasına yönelik araçlardan biri olarak kullanılmaktadır.

Kooperatifçiliğin öneminin daha iyi anlaşılması için, kooperatiflerin sağladıkları yararlar hakkında bilgi vermekte fayda vardır. Kooperatiflerin sağladıkları yararları kısaca şöyle özetlenebilir:

- Üretim girdilerinin ucuz ve daha kaliteli olarak sağlamada yardımcı olurlar.
- Ürünlerin değerlendirilmesi, depolanması, taşınması gibi pazarlama hizmetlerinin yapılmasına olanak sağlarlar.
- Üretici – Tüketici arasında pazarlama zinciri kurarak aracı kârların ortaklara geçmesini sağlamada önemli etkendirler.
- Üreticiye kısa, orta ve uzun vadeli krediler sağlamada yardımcı olurlar.
- Pazarlarda fiyat sisteminin iyi işlemlerini sağlamada yardımcı olurlar.
- Üyelerin ürettikleri malların dış ve iç pazarlarda pazarlamasının yapılmasında yardımcı olurlar.

³⁸ L.Özgen Özcan, “Kooperatifçilik Gününü Kutlarken”, **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 85: (Aralık 2005), s.44.

³⁹ E.Şenol Ömeroğlu, “Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Kooperatiflerimizin Çok Önemli Fonksiyonları Olmuştur”, **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 86: (Ocak 2006), s.34.

- Ortaklarına her türlü tüketim maddelerini ucuz ve kaliteli şekilde sağlarlar.
- Bireylerin tek başına yapamayacakları işlerin birlik ve dayanışma ile başarımlarını, ekonomik yönden güçsüz bireylerin, bu birleşme ile güçlenmelerini ve böylece sosyal refahın bütün topluma yayılmasını gerçekleştirmede yardımcı olurlar.
- Küçük sermayeleri toplayarak, meydana gelen büyük kaynaklarla büyük yatırım gerektiren işlerin yapılmasına yardımcı olurlar.
- Doğrudan ve dolaylı yoldan istihdama katkıda bulunarak işsizliğin önlenmesine kaynak teşkil ederler.
- Genel kurullarca seçilen üyeler tarafından yönetilen kooperatifler, halkın demokrasi yolunda yetişmesine yardımcı olurlar.

Kooperatiflerin yukarıda maddeler halinde sıralanan yararlarının dışında; Kooperatifler birer eğitim kurumudur, bir araya gelen ortakların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi yolunda önlemler alabilmektedirler⁴⁰.

Bu bağlamda kooperatifler yukarıda sıralanan faydalarından dolayı ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınması için çok önemlidir.

6. KOOPERATİFÇİLİĞİN İLKELERİ

Kooperatifler sermaye ve şahıs şirketleri gibi ticari piyasada faaliyetini sürdüren ve tüzel kişiliği olan bağımsız ortaklıklardır. Mal ve hizmet alırlar ve satarlar. Ancak sermaye şirketleri ile şahıs şirketleri arasında fark olduğu gibi, kar amacıyla kurulan sermaye ve şahıs şirketleri ile kooperatifler arasında da farklılıklar vardır. Kısaca diğer şirketlerde olduğu gibi kooperatif ortaklıklarının da kendine özgü ilkeleri vardır⁴¹.

İlk kooperatifin 1844 yılında İngiltere'nin Rochdale Kasabasında 28 dokuma işçisi tarafından kurulmuş bulunan tüketim kooperatifi olduğu bilinmektedir. Bu 28 dokuma işçisinin kooperatiflerini kurarken koymuş olduğu kurallar bugünkü çağdaş kooperatifçilik ilkelerine ışık tutmaktadır.

⁴⁰ O. Nuri Çevik, **Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat** (Ankara, 1990), s.77.

⁴¹ Mustafa Kara, **Kooperatifçilik** (Bolu: EDUSER Yayıncılık, 2003), s.45.

Rochdale Öncülerinin ortaya atmış oldukları bu ilkeler üzerindeki ilk ciddi uluslar arası çalışmalar 1930'lu yıllarda başlamıştır⁴². 1930-1937 yılları arasında ICA çeşitli ülkelerin kooperatiflerine uyguladığı anketlerle, mutlak ilkeler ve ikinci derecedeki ilkeler olmak üzere toplam 7 tane ilke tespit etmiştir. Bu ilkeleri sıralayacak olursak:

- 1.Serbest Giriş
- 2.Demokratik Yönetim
- 3.Risturn Dağıtılması
- 4.Sermayeye Sınırlı Faiz Verilmesi
5. Kooperatif Eğitiminin Geliştirilmesi
- 6.Siyasi ve Dini Tarafsızlık
- 7.Peşin Satış ilkeleridir.

Bu ilkeler, 1950 yıllarından sonra tartışılmaya başlanmış, değişmez ilkeler olmadığı, günün şartlarına uygun hale getirilmesi gerektiği, değişen şartlarla bu ilkelerin de değişmesi gerektiği vurgulanmıştır⁴³.

Günümüzde komünizmin Sovyetler Birliğinde çökmesi pek çok ülkeyi yeniden yapılanma sürecine sokmuş, buralarda kooperatiflerin bu yapıya uygun kimlik arayışı ve piyasa ekonomisine uygun hale getirilmesi sorunu gündeme gelmiştir. Politik sistemdeki değişiklik, kooperatifçiliği yeni bir anlayış içine sokmuştur⁴⁴. Bu durum ilkelerin yeniden yorumunu gerektirmiştir.

İlkelerin yeniden yorumunu gerektiren bir diğer etmen, bilhassa üçüncü dünya ülkelerinde, hükümetlerin kooperatifleri kendi politikalarının aracı olarak kullanmaları ve kooperatifçilik ilkelerinin uygulanma olanağının bulunmayışıdır⁴⁵.

Ancak son dönemdeki gelişmeler 1966'da saptanmış bulunan kooperatifçilik ilkelerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Son

⁴² Z.Gökalp Mülayim, **Kooperatif İlkelerinin Tarım Kooperatiflerimizde Uygulanması** (Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1966), s.6.

⁴³ Laszlo Volko, "Bugünkü Rochdale İlkeleri", Çeviren: Rahmi Önen, **Karınca Dergisi**, (Eylül 1965)

⁴⁴ Pal Bartus, **Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi** (Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1996), s.27.

⁴⁵ Ahmet Özçelik, "Kooperatifçilik İlkelerindeki Değişiklikler", **Karınca Dergisi**, Sayı no 707 (1995), s.15.

yıllarda özellikle yeniden yapılanma sürecine giren ülkelerde kooperatiflerin, gerçek anlamda bir kooperatiften daha çok bir kamu kuruluşunu andırdığı düşüncesi yaygınlaşmıştır⁴⁶.

Daha sonraki dönemlerde önceden belirlenen bu ilkelerin günümüzün ekonomik koşullarına uygun olup olmadığı konusunda çeşitli fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Kooperatiflerin daha güçlü hale gelebilmeleri ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği yapabilmeleri için yeni, “Kooperatiflerle İşbirliği İlkesi” konulmuştur.

Uluslararası Kooperatifler Birliği, değişen dünyada kooperatifçilik değerlerini ve ilkelerini tekrar tartışmaya başlamıştır. Kooperatifçilik ilkelerinin yeniden belirlenmesi ile ilgili yapılan çalışmalar bir rapor haline getirilmiş ve projenin sonuçları bir rapor halinde 23 Eylül 1995 tarihinde 31. Uluslararası Kooperatifler Birliği Toplantısında sunulmuştur. Bu raporda belirtilen yedi ilke tartışıldıktan sonra aynen kabul edilmiştir⁴⁷. 1995 yılında kabul edilen yedi ilke incelendiğinde, sermayeye sınırlı faiz verilmesi ve risturn dağıtılması ilkelerinin “Ortağın Ekonomik Katılımı” ilkesi olarak birleştirildiği ve iki yeni ilkenin getirildiği gözlenmektedir. Bu iki yeni ilke , “Özerklik ve Bağımsızlık”, “Toplumsal Sorumluluk” ilkeleridir. Günümüzde geçerli olan bu ilkeler şunlardır:

1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi
2. Ortakların Demokratik Yönetimi İlkesi
3. Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi
4. Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi
5. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi
6. Kooperatifler ve Üst Birlikleri Arası İşbirliği İlkesi
7. Toplumsal Sorumluluk İlkesi

⁴⁶Hüseyin Polat, “Kooperatif İlkelerini Yeniden Gözden Geçirme Süreci Başlarken”, **Kooperatif Dünyası**, Sayı no: 258 (Eylül 1992), s.3.

⁴⁷Hakan Koç, **Kooperatifçilik Bilgileri** (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001), s.3.

7. KOOPERATİFLERİN SINIFLANDIRILMA ŞEKİLLERİ

Kooperatifleri; amaçları yönünden, çalışma konuları yönünden, çalışma bölgesinin özelliğine göre çok değişik açılardan sınıflandırmak olasıdır.

Bu sınıflandırmalar yapılmakla birlikte ülkemizde de yasal olarak kurulan kooperatifleri iki gruba ayırarak sınıflandırabiliriz:

1. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

2. Tarım Dışı Kooperatifler

İki gruba ayrılarak sınıflandırılan ülkemizdeki kooperatiflerden Tarımsal Amaçlı kooperatifleri de kendi aralarında İşletme ve Pazarlama Kooperatifleri, Alım Kooperatifleri, Hizmet Kooperatifleri, Kredi Kooperatifleri şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Pancar Ekicileri Kooperatifleri bu sınıflandırmada Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerden Alım Kooperatifleri içerisinde yer almaktadır.

8.KOOPERATİFLERDE ÜST ÖRGÜTLENME

Kooperatiflerde üst örgütlenme bir ülkede kooperatiflerin, birim kooperatiften ulusal birliğe kadar, aşağıdan yukarıya doğru piramit biçiminde dikey olarak örgütlenmesini ifade etmektedir. Birim kooperatiflerin güçlerini bir araya getirerek aralarında örgütlenmelerinden birim üstü kooperatifler (kooperatifler birliği, merkez birliği, milli birliği) oluşmaktadır. Bazı kooperatifçiler, birim kooperatiflerine birinci derecede kooperatifi, kooperatif birliklerine ikinci derece kooperatif, kooperatif merkezi birlikleri ve ulusal birliğe ise üçüncü derece kooperatif adını vermektedir⁴⁸.

Bütün kooperatiflerde üst örgütlenme, esas itibariyle kooperatif hareketin temelinde bulunan bireylere dayanmaktadır. Kooperatifler Birliği; birim kooperatiflerin kendi aralarında ve kendilerinin üstünde kooperatiflerin gereksinimlerini karşılamak için, kooperatif şeklinde birleşerek kooperatiflerce oluşturmaktadırlar. Bu nedenle kooperatifler birliğine kooperatifler kooperatifi de denilmektedir.

---

⁴⁸ Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.160.

Kooperatifler Merkez Birliği; genellikle aynı konudaki çeşitli kooperatif birliklerinin kooperatif şeklinde birleşerek oluşturdukları bir üst örgüttür. Kooperatifler Merkez Birliğine, kooperatifler federasyonu da denilmektedir.

Kooperatifler Ulusal Birliği; tarım veya tarım dışı kooperatifçiliği bütün olarak ilgilendiren konularda tarım veya tarım dışı kooperatifler merkez birlikleri bir araya gelerek kooperatifler ulusal birliğini oluşturmuştur.

Kooperatif üst örgütlerinin esas amacı, üyeleri olan kooperatif veya kooperatif birliklerine teknik ve ekonomik yönden yardım etmek, onların bu yöndeki faaliyetlerini geliştirmek, böylece dolaylı olarak kooperatiflerin ortaklarına daha yararlı olmalarını sağlamaktır.

Kooperatif üst örgütlerinin faaliyetlerini sosyal faaliyetler ve ekonomik faaliyetler olarak iki kategoride toplayabiliriz.

Sosyal faaliyetleri ile birim üstü kooperatif örgütler, kooperatifçilik hareketini devlet karşısında temsil ederek, kooperatifçilik hareketinin gelişmesi için kooperatiflere hukuksal, teknik, bilimsel konularda yardım ederek kooperatifçilik eğitimi, araştırması ve propagandasını yapmaktadırlar.

Ekonomik faaliyetleri ile birim kooperatiflerin pazar karşısındaki zayıflıklarını gidermek yoluyla kooperatif hareketinin etkili bir ekonomik sonuç elde etmesi ve ortakların kooperatiflerden daha fazla ekonomik yarar sağlamaları hedeflenmektedir.

Kooperatiflerin güçlenmeleri ve ortaklarına faydalı olabilmeleri için birlikler şeklinde örgütlenmeleri kaçınılmazdır. Kooperatiflerin ortak faydalarını korumak, amaçlarını gerçekleştirmek için iktisadi faaliyette bulunmak, faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek, dış ülkelerle olan ilişkilerini düzenlemek, kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitim yapmak, kooperatifçilik konusunda belirlenen hizmetlerin yerine getirilmesi için, Kooperatif Birlikler, Kooperatif Merkez Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin kurulması öngörülmüştür⁴⁹.

Batılı ülkelerde kooperatiflerde üst örgütlenme geçen yüzyılın sonlarında başladığı halde ülkemizde gerçek anlamda 1969 yılında 1163 sayılı Kooperatifler

⁴⁹ PANKOBİRLİK, 1995 Yılı Faaliyet Raporu (Ankara:1996).s.16.

Kanununun çıkması ile başlayabilmiştir. O zamana kadar sadece Tarım Satış Kooperatifleri birlik düzeyinde örgütlenebilmiştir⁵⁰.

İlk olarak Kooperatif Kanununun çıkması ile 1969 yılında Tarım Satış Kooperatifleri Merkez Birliği (TARKO) kurulmuştur. Sonra, Köy Kalkınma Kooperatifleri ülkenin farklı illerinde birlikler ve 1971 yılında Ankara’da Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği (KÖY-KOOP)’ni kurmuşlardır⁵¹. Daha sonra Pancar Kooperatifleri Birliği (PANKOBİRLİK) ve Çay Kooperatifleri Birlikleri kurulmuştur⁵².

1972 yılında çıkan 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununa göre Tarım Kredi Kooperatifleri önce 16 bölge birliğini, daha sonra bunlar da 1977 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği (TÜRK-KOOP)’ni kurmuşlardır⁵³.

Tarım dışı kooperatifçilik alanında ise Esnaf ve Sanatkârlar Kefalet Kooperatifleri Birlikleri ve Merkez Birliği ile iki adet Konut Yapı Kooperatifleri Merkez Birliği kurulmuştur. Bunun dışında 1994 yılında da Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği, 1997 yılında da Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği kurulmuştur⁵⁴.

Bunun dışında 1999 yılında KÖY-KOOP. Merkez Birliği tekrar kurulmuştur. 2001 yılında Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği (TÜSKOOP-BİR), 2002 yılında Çay Kooperatifleri Merkez Birliği, 2004 yılında da Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliği ve Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği kurulmuştur⁵⁵.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği(TÜRKİYE KOOP) ise ulusal birlik örgütlenmesine olanak sağlayan 1163 sayılı Kooperatifler Yasası’nın yürürlüğe girmesinden ancak 22 yıl sonra 30 Aralık 1991 tarihinde kurulabilmiştir⁵⁶.

⁵⁰ Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.187.

⁵¹ Mülayim, **Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, a.g.e., s.21.

⁵² Z.Gökalp Mülayim, “Tarım Sektöründe Kooperatif Hareketin Önemi, Yeri, Sorunları ve Gelişme Sınırları”, **Kooperatifçilik Dergisi**. Sayı no 19: (Ocak-Mart 1973), s.10.

⁵³ Mülayim, **Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, a.g.e., s.21.

⁵⁴ Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.188.

⁵⁵ Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.188.

⁵⁶ Türkiye Milli Kooperatifler Birliği (Ankara: **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 84: Kasım 2005)

2005 yılında tarımsal kooperatiflerin üst örgütlenmesinde yeni bir gelişme olmuş ve ülkemizdeki varolan tarımsal kooperatif merkez birliklerinin yedi tanesi bir araya gelerek 09.08.2005 tarihinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Milli Birliği (TARIMKOOP) kurulmuştur⁵⁷.

---

⁵⁷ İ.Hakkı İnan, **Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği** (Tekirdağ, 2006), s.350.

İKİNCİ BÖLÜM

PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFLERİ VE PANKOBİRLİK

1. PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFLERİ

1.1. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'nin temel gereksinimlerinden olan şekeri, şeker pancarından sağlamak için 1950 yılına kadar dört şeker fabrikası (Alpullu-1926, Uşak-1926, Eskişehir-1933, Turhal-1934) kurulmuştur⁵⁸. Kurulan bu fabrikalar daha sonraki yıllarda artan şeker ihtiyacını karşılayamaz duruma gelmiştir.

Artan şeker ihtiyacını karşılamak amacıyla 1950'li yıllardaki dört şeker fabrikasına ek olarak yeni fabrikalar kurma ihtiyacı doğmuştur. Çiftçileri yalnız pancar üreticisi değil, aynı zamanda yeni kurulacak şeker fabrikalarının da sahibi olmaları sağlanarak, üreticilerin sermayelerinden de yararlanması düşünülmüş ve bu durum pancar çiftçilerinin Pancar Kooperatifleri şeklinde örgütlenmelerini doğurmuştur⁵⁹.

Pancar Ekicilerinin kooperatifler halinde teşkilatlanması, Türkiye Şeker Sanayinin genişletilmesi konusunda alınan kararların uygulama başlangıcı olan 1951 yılına rastlamaktadır. Çiftçilerin birey olarak fabrikaya ortak olmalarından ziyade toplu halde meydana getirdikleri bir kuruluşun sermayeye katılması, güçlenme yönünden daha uygun görülmüş ve 270-300 kişilik gruplar halinde bir araya gelme olanağı bulan pancar çiftçileri "Kocaeli Pancar Ekicileri Kooperatifi" adı altında toplanmıştır⁶⁰. Bu gelişme sağlandıktan sonra hem kooperatifleşme yolu ile çiftçinin teşkilatlanması sağlanmış hem de kalkınma için gerekli adım atılmıştır.

1952–1956 yılları arasında kurulan 11 yeni şeker fabrikasının 5 tanesi özel olarak kurulmuştur⁶¹. Bunların toplam sermayelerinin yarısından fazlasına pancar kooperatifleri, dolayısıyla pancar üreticisi olan çiftçiler katılmıştır. Bu fabrikalar; Adapazarı–1953, Amasya–1954, Konya–1954, Kütahya–1954, Kayseri–1955

⁵⁸ Ahmet Özçelik, Murat Sayılı, "Türkiye'de Şeker Pancarı Bedellerinin Ödenmesi Karşısında Çiftçinin Durumu," **Kooperatifçilik Dergisi**, Sayı no 117, (Temmuz-Ağustos-Eylül 1997), s.7.

⁵⁹ Rasih Demirci, "Pancar Ekicileri Kooperatifleri," **Karınca Dergisi**, Sayı no 711, (Mart 1995), s.3.

⁶⁰ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., 22.

⁶¹ Demirci, a.g.m.,s.3.

fabrikalarıdır⁶². 1951 yılında kurulan Adapazarı Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifi'ni bugün değişik illerde kurulan 31 pancar kooperatifi izlemiştir. Bu kooperatifler Tablo-2'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo-2 Pancar Ekicileri Kooperatifleri ve Kuruluş Tarihleri

Sayı	Kooperatif Adı	Kuruluş Tarihi
1	Adapazarı Pancar Ekicileri Kooperatifi	1951
2	Eskişehir Pancar Ekicileri Kooperatifi	1951
3	Amasya Pancar Ekicileri Kooperatifi	1951
4	Turhal Pancar Ekicileri Kooperatifi	1951
5	Kütahya Pancar Ekicileri Kooperatifi	1952
6	Akşehir-Ilgın Pancar Ekicileri Kooperatifi	1952
7	Uşak Pancar Ekicileri Kooperatifi	1952
8	Alpulu Pancar Ekicileri Kooperatifi	1952
9	Konya Pancar Ekicileri Kooperatifi	1952
10	Kayseri Pancar Ekicileri Kooperatifi	1953
11	Burdur-Isparta Pancar Ekicileri Kooperatifi	1953
12	Balıkesir-Bursa Pancar Ekicileri Kooperatifi	1953
13	Erzurum Pancar Ekicileri Kooperatifi	1953
14	Erzincan Pancar Ekicileri Kooperatifi	1953
15	Elazığ Pancar Ekicileri Kooperatifi	1954
16	Malatya Pancar Ekicileri Kooperatifi	1954
17	Ankara Pancar Ekicileri Kooperatifi	1962
18	Kastamonu Pancar Ekicileri Kooperatifi	1963
19	Dinar Pancar Ekicileri Kooperatifi	1969
20	Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi	1980
21	Muş Pancar Ekicileri Kooperatifi	1983
22	Bor Pancar Ekicileri Kooperatifi	1984
23	Ağrı Pancar Ekicileri Kooperatifi	1985
24	Elbistan Pancar Ekicileri Kooperatifi	1986
25	Samsun Pancar Ekicileri Kooperatifi	1990
26	Çorum Pancar Ekicileri Kooperatifi	1990
27	Ereğli Pancar Ekicileri Kooperatifi	1990
28	Erciş Pancar Ekicileri Kooperatifi	1991
29	Sivas Pancar Ekicileri Kooperatifi	2000
30	Yozgat Pancar Ekicileri Kooperatifi	2000
31	Kırşehir Pancar Ekicileri Kooperatifi	2000

KAYNAK: Pankobirlik 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.22.

⁶² Avni Zorakoğlu, **Türkiye de Kooperatifçilik Hareketi ve Kooperatiflerden Beklenen Gelişmeler**, (Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1981), s.9.

1.2. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Amaçları

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin amacı ortaklarının gereksinimi olan her türlü tohum, ilaç, tarım alet ve makineleri, yedek parçalar, kimyasal gübre, iş ve irat hayvanları ve diğer ihtiyaç maddelerini toptan sağlayarak ortaklarına peşin veya uygun taksitlerle satmaktır⁶³.

Pancar Ekiciler kooperatifleri genel sınıflandırmada tarımsal amaçlı kooperatifler olup teorik olarak hizmet kooperatifleri grubunda yer almalarına rağmen amaçları bakımından kesin bir sınır çizmek mümkün değildir. Asıl fonksiyonları pancar üretmek ve değerlendirmek olan bu kooperatiflerin kuruluşlarından bugüne kadar asıl fonksiyonlarını yerine getirdikleri söylenemez. Ancak pancar üretiminde ortaklarına tedarik hizmet gibi destek yardımında bulunmuşlardır. Üretim ve değerlendirme faaliyetlerine ise dolaylı biçimde sermayesine iştirak aracılığı ile katılmışlardır⁶⁴.

Pancar Ekiciler Kooperatifleri, 1163 sayılı kooperatifler kanununa göre ana sözleşmelerini uyarlayarak tip ana sözleşmeler düzenlemişlerdir. Pancar Ekiciler Kooperatiflerinin ana sözleşmeleri çok geniş bir amaçlar dizisi belirlemiştir⁶⁵. Ana sözleşmelerinin 4.maddesi bu amaçları ve çalışma konularını şöyle sıralamıştır⁶⁶:

a) Toprak hazırlığı, ekim işleri, pancar ve diğer tarım ürünlerinin yetiştirilmesi, korunması, dekar veriminin artırılması konularında önlemleri almak ve ortaklarının yararlı bilgiler edinmesine yardımcı olmak.

b) Ortakların ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmalarını sağlamak, tarımsal çalışmalarını düzenlemek, bu amaçla Birliğin muvafakatı alınmak kaydıyla sosyal tesis ve işletmeler kurmak, çiftçi işletmelerini verimli ve kazançlı düzeye yükseltmek için her türlü önlemleri almak ve bu konularda ilgili bakanlıkların teknik ve kredi yardımlarından yararlanmak ve gereğinde işbirliği yapmak.

⁶³ Mülâyim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.225.

⁶⁴ Demirci, a.g.m., s.3.

⁶⁵ Rıdvan Karalar, "Türkiye Şeker Endüstrisinde Üretim-Tüketim Dengesinde Şeker Fabrikaları ve Pancar Kooperatifleri," **Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**. Cilt No 17, Sayı no 2 : (Haziran 1981), s.250.

⁶⁶ **Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi**, mad.4.

c) Ortaklarını ilgilendiren tarımsal faaliyetlerin ve kooperatif amaçlarının geliştirilmesi yolunda, şeker fabrikalarının merkez ve bölge teşkilatı ile ilişki kurmak ve gerektiğinde işbirliği yapmak,

d) Şeker Fabrikaları Anonim Şirketleri ile Türkiye'deki Şeker Fabrikalarını bir araya toplayacak şirket ve kuruluşlara ortak olmak, gerektiğinde özel veya Kamu İktisadi Teşebbüsü konumundaki şeker fabrikalarından hisse almak,

e) Ortakların gereksinim duyduğu her türlü tarım araç ve gereçleri ile iş ve irat hayvanlarını toptan temin ederek, ortaklarına peşin veya uygun vadeli taksitlerle satmak,

f) Ortakların satın alma güçleri bakımından elde etmekte zorluk çektikleri büyük tarım araç ve gereçlerine sahip olmak ve bunların ortaklar yararına işletilmesini sağlamak,

g) Ortakların ürünlerine zarar veren hastalık ve haşerelere karşı önlemleri almak ve bu konuda çalışmalarda bulunan kurum ve kuruluşlarla ilişki kurmak, ortak olduğu takdirde, Üst Birlik aracılığıyla işbirliği yapmak,

h) Ortakların şeker fabrikalarından alacakları pancar avansları muamelelerinde, T.C Ziraat Bankası, Şekerbank ve diğer kredi müesseseleriyle yapacakları işlemlerde aracı olmak ve kefalet etmek,

i) Ortakların; hayat, kaza, yangın, hayvan, ürün ve benzeri her türlü sigorta işlemlerine aracılık etmek, bu işlerle ilgili kuruluşlara ortak olmak ve sigorta acenteliği yapmak,

j) Üst Birlikçe de kabul edilmiş olmak şartıyla kooperatifin amaçlarına uygun şeker sanayi ve çeşitli tarım ürünleriyle ilgili kurulmuş ve kurulacak her türlü şirket, kooperatif ve kuruluşlara iştirak etmek,

k) Kooperatif amaçlarına uygun her türlü taşınır ve taşınmaz mallar edinmek, yaptırmak, kiralamak, ipotek ettirmek, ipotek almak,

l) Ortaklarının pancar ve pancar dışındaki çeşitli ürünlerinin değerlendirilmesi ve pazarlanması amacıyla; plan projeleri üst birlikçe hazırlanmış veya onaylanmış olan her türlü işlemleri yapmak, gerektiğinde bununla ilgili şirket ve tesisler kurmak, ya da bu amaçla kurulmuş şirket ve kuruluşlarla iştirak etmek,

m) Sulama işleri için gerekli etütleri yaptırmak ve bu konuda ortaklarını uyarmak, teşvik etmek, ayrı ayrı veya toplu olarak sulama tesislerini kurma teşebbüslerini desteklemek, gerekli malzeme ve makinelerin tedarikinde yardımcı olmak ve sulama ile ilgili tesisler kurmak ve bunlara ortak olmak,

n) Üst Birliğe ortak olmak ve ortak olunduğu takdirde, Üst Birliğin finansmanına katılmak,

o) Ortakların faaliyet konularıyla ilgili sosyal amaçlı her türlü gereksinimlerini karşılamak,

Ana sözleşmede sıralanan amaçlardan da görüldüğü gibi Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin amaçları daha çok ekonomik içeriklidir. Kooperatif ortaklarının tek başlarına yapamadıkları işleri kendi kurdukları kooperatiflerce yapmaya çalışarak bu ekonomik faydayı gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu amaçlara ulaşmak için şeker fabrikalarına ve sanayinin bütünleşmesi için kurulan müesseselere iştirak etmişlerdir.

1.3. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Ortaklık ve Sermaye Durumları

a) Kooperatiflere ortak olmak için 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ve Kooperatif Ana sözleşmesindeki hükümlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana sözleşmesinde ortaklık için istenen koşullar ana sözleşmenin 5. maddesinde sıralanmıştır⁶⁷. Bu koşulları taşıyan kişilerin yanı sıra pancar ekimi ve şeker ürünleri ile ilgili olup 1163 sayılı kanunda belirtilen tüzel kişiler de kooperatife üye olabilmektedirler.

Kooperatiflerin sermayeleri ortakların paylarından oluşmaktadır. Kooperatife girişte yüklenilen ortaklık paylarının $\frac{1}{4}$ 'ü peşin, geriye kalan kısmı ise üç yıl içinde Yönetim Kurulunca belirlenen esaslar çerçevesinde ödenmektedir. Ortaklık paylarının hepsinin peşin ödenmesi de mümkündür⁶⁸.

⁶⁷ Bkz., **Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi**, mad.5.

⁶⁸ **Pancar Ekicileri Kooperatifi Ana Sözleşmesi**, mad.6.

Tablo-3 Pancar Ekicileri Kooperatifleri Köy, Ortak Adedi, Taahhüt ve Tahsilât Durumları (31.07.2006)

KOOPERATİFLER	KÖY ADEDİ	ORTAK SAYISI	TAAHHÜT EDİLEN SERMAYE (YTL)	TAHSİL EDİLEN SERMAYE (YTL)	BAKİYE (YTL)
ADAPAZARI	819	64.186	452.508,08	452.548,23	31,85
AFYON	220	39.463	787.914,45	792.952,84	-5.038,39
AĞRI	304	56.599	516.160,30	577.187,26	-61.026,96
AKŞEHİR-ILGIN	280	60.501	636.242,29	519.171,07	117.071,22
ALPULLU	814	90.902	842.201,55	824.503,25	17.698,30
AMASYA	612	95.951	4.307.190,23	4.171.645,40	135.544,83
ANKARA	675	54.134	771.410,55	639.738,02	131.672,53
BALIKESİR-BURSA	838	56.139	2.648.119,27	2.647.237,18	882,09
BOR	237	42.917	1.344.701,77	1.296.714,77	47.987,00
BURDUR-İSPARTA	468	74.611	338.896,24	295.960,48	42.935,76
ÇORUM	568	50.808	551.508,31	550.219,43	1.360,88
DİNAR	338	57.801	803.332,14	796.757,10	6.575,04
ELAZIĞ	393	37.408	154.956,40	148.352,19	6.604,21
ELBİSTAN	310	56.687	589.725,98	586.884,45	2.841,53
ERCIŞ	371	28.789	347.624,65	206.371,26	141.253,39
EREĞLİ	146	34.344	1.714.494,00	1.704.258,58	10.235,42
ERZİNCAN	517	51.097	528.848,64	501.550,97	27.291,67
ERZURUM	673	54.006	479.649,54	473.215,10	6.434,44
ESKİŞEHİR	582	81.626	1.677.300,74	1.660.166,69	17.134,05
KASTAMONU	827	49.449	605.194,43	610.445,42	-5.250,99
KAYSERİ	989	82.611	5.150.757,22	5.125.478,42	25.278,80
KIRŞEHİR	238	25.871	700.969,26	594.491,85	106.477,41
KONYA	319	56.281	3.036.253,92	3.003.266,28	32.987,64
KÜTAHYA	320	44.522	500.226,14	487.015,89	13.210,25
MALATYA	224	42.442	207.238,91	182.010,74	25.228,17
MUŞ	364	56.035	784.914,43	734.918,60	49.995,83
SAMSUN	518	36.129	386.897,60	590.010,50	-3.112,90
SİVAS	431	17.152	113.292,23	111.480,51	1.811,72
TURHAL	477	77.372	689.617,35	692.776,93	-3.159,58
UŞAK	297	26.306	106.395,32	104.636,47	1.758,85
YOZGAT	329	41.031	431.327,33	421.641,17	9.686,16
TOPLAM	14.498	1.643.170	32.406.007,27	31.503.607,05	902.400,22

KAYNAK: Pankobirlik 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.27

Gerek pancar ekim alanlarının genişlemesi, gerekse pancar dışındaki ürünlerin de pancar kooperatifi ortaklarınca değerlendirilmesi sonucu ülkemizde faaliyette bulunan 31 Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin ortak ve köy sayısı ile taahhüt edilen sermaye ve ödenen sermaye durumları yukarıda Tablo-3'te verilmiştir. Tabloya göre Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin 220 köyde faaliyet gösterdiği, ortak sayısının 39.463 kişi olduğu, 787.914,45 YTL sermaye taahhüdünün bulunduğu ve bu taahhüdün

792.952,84 YTL'sinin ödendiği görülmektedir. Aşağıda yer alan Tablo-4'te ise Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin yıllara göre ortak sayıları ile taahhüt edilen sermaye ve ödenmiş sermaye durumları görülmektedir.

Tablo-4 Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Yıllar İtibariyle Ortak, Taahhüt ve Tahsilât Durumları

Yıllar	Ortak	Taahhüt Edilen Sermaye	Tahsil Edilen Sermaye
31.12.1951	3.738	3,77	1,01
31.12.1961	258.791	108,13	69,19
31.12.1971	434.401	281,67	178,92
31.07.1981	789.119	1.803,68	1.085,10
31.07.1982	846.966	2.419,72	1.463,03
31.07.1983	920.697	3.729,56	2.421,70
31.07.1984	1.039.923	6.581,28	4.079,03
31.07.1985	1.106.696	9.510,51	6.103,84
31.07.1986	1.183.567	12.365,75	8.291,00
31.07.1987	1.237.439	14.861,66	10.269,82
31.07.1988	1.279.874	17.107,95	12.382,40
31.07.1989	1.323.511	34.826,99	20.355,67
31.07.1990	1.358.330	70.440,02	38.735,47
31.07.1991	1.412.578	112.577,29	65.828,00
31.07.1992	1.456.819	197.390,61	117.683,15
31.07.1993	1.488.900	300.518,09	172.029,95
31.07.1994	1.504.832	355.802,81	187.324,63
31.07.1995	1.527.132	423.450,88	208.335,82
31.07.1996	1.550.576	467.945,06	252.281,47
31.07.1997	1.558.786	564.941,99	335.816,13
31.07.1998	1.475.845	876.862,72	564.895,93
31.07.1999	1.496.312	1.902.284,12	1.286.067,16
31.07.2000	1.525.277	3.292.381,41	2.357.259,47
31.07.2001	1.801.557	6.282.010,70	4.725.981,35
31.07.2002	1.702.328	14.306.094,60	10.522.038,51
31.07.2003	1.630.281	15.633.170,01	13.607.908,11
31.07.2004	1.663.549	20.164.133,88	18.460.040,77
31.07.2005	1.632.682	26.370.358,54	25.853.454,60
31.07.2006	1.643.170	32.406.007,00	31.503.607,00

KAYNAK: Pankobirlik 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.26

Tablo-3 ve Tablo-4'ün incelenmesinden anlaşılacağı üzere 55 yıllık geçmişe sahip 31 adet Pancar Ekicileri Kooperatifleri 31.07.2006 rakamlarıyla 1.643.170 ortak sayısı, 32.406.007,27 YTL taahhüt edilen sermayesi, 31.503.607,05 YTL ödenmiş sermayesi ile ülkemiz ekonomisi içerisinde küçümsenemeyecek bir varlık haline gelmiştir.

31.12.1951 yılında 3.738 ortak ve 3,77 YTL'lik taahhüt sermayesi ile kurulan Pancar Ekicileri Kooperatifi ortak sayısı ve sermayesi yönüyle hızlı bir gelişim göstermiştir. 31.07.2006 yılında ortak sayısı 1.643.170 kişiye, taahhüt edilen sermayesi 32.406.007,27 YTL' ye çıkmıştır. Sermayenin 31.503.607,05' YTL'si ödenmiştir. Bu toplam taahhüt sermayesinin % 99,97' sini oluşturmaktadır.

Pancar Ekiciler Kooperatiflerinin Türkiye'de 31 ayrı ilde 14.498 köyden 1.643.170 adet ortağı bulunmaktadır.

Pancar Ekiciler Kooperatiflerinin ortak sayılarının ne kadar çok olduğu Tablo-3 ve Tablo-4'te açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Bu kadar çok ortağı bünyesinde bulunduran Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin ortaklarını yeterli derecede kooperatiftan yararlandırması mümkün gözükmemektedir.

Kooperatiflerin ortak sayısı arttıkça, ortak ve kooperatif ilişkisi azalmakta, çoğunlukla bu ilişki büyük bir ortak kesim için kopmaktadır. Kooperatife, ortak olunması zorunlu bir kuruluş olarak bakılmaktadır⁶⁹.

1.4. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Yönetim Yapısı

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin yönetim yapısı 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre hazırlanmış ve ana sözleşmede belirtildiği gibi yönetim yapısı oluşturulmuştur. Bu yönetim yapısına göre oluşturulan organların görev ve yetkilerine kısaca değinmekte fayda vardır.

1.4.1.Ortaklar Genel Kurulu

Kooperatife üye olan mevcut ortakların en az ellide birinin bir araya gelmesi ile oluşan ve yılda bir kez toplanan en yetkili organ Genel Kurul'dur⁷⁰. Bu toplantıda %2 çoğunluk sağlanamazsa, ikinci toplantıda hazır bulunanlar ile çoğunluk aranmaksızın Genel Kurul Toplantısı yapılmaktadır⁷¹.

⁶⁹ Karalar, "Eskişehir ve Civarı Pancar Ekiciler İstihsal Kooperatifi Üzerine Bir İnceleme," a.g.m., s.24.

⁷⁰ Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.31.

⁷¹ Hasan Basri Gökten, **Pancar Ekicileri Kooperatifleri ve Pankobirlik** (Ankara, Pankobirlik Yayını, 1988), s.41.

Genel Kurulun olağan toplantısından başka, olağanüstü bir şekilde de toplanabilmektedirler. Bu toplantıya çağrışı ise, Yönetim Kurulu, Denetçiler, Pankobirlik ve Tarım Bakanlığınca olağan üstü toplantıya çağrılması da mümkün olabilmektedir. Ayrıca ortak sayısının 1/10'u da Genel Kurulu toplantıya çağırabilmektedir⁷². Oy kullanırken her ortak bir oya sahiptir.

Genel Kurul ortakları temsil eden en yetkili organdır. Bu görev ve yetkiler Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Ana Sözleşmesinin 22 maddesinde maddeler halinde sıralanmıştır⁷³.

Genel Kurulun yetki ve görevleri 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu çerçevesinde hazırlanmış ve yasa çerçevesindeki görev ve yetkileri üstlenmiştir.

1.4.2.Yönetim Kurulu

Pancar kooperatiflerinde Yönetim Kurulu 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ve ana sözleşme hükümleri içinde kooperatifin çalışmasını yöneten ve onu temsil eden yürütme organıdır.

Yönetim Kurulu ortaklar arasından seçilen beş üyeden oluşur. Üyelerden bir adedi kooperatif ortağı Şeker şirketi mahalli şeker fabrikalarının üst düzey yöneticileri arasından gösterilen adaylardan seçilebilir. Yönetim Kurulu üyeleri 4 yıl için seçilebilmektedir⁷⁴. Yönetim Kurulu üyeliğine seçilebilmek için aranan koşullar ana sözleşmenin 40. maddesinde belirtilmiştir⁷⁵.

Bu koşulları taşıyanlar arasından seçilen Yönetim Kurulunun görevleri Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Ana Sözleşmesinin 46. maddesinde maddeler halinde sıralanmıştır⁷⁶.

Ana sözleşme yönetim kuruluna, kooperatifi resmi ve üçüncü kişilere karşı temsil, dava açma, ipotek, mal alım satımı, icra gibi işlemlerde yetkiler tanımaktadır.

Yönetim kurulu üyeleri, ortaklık işlemleri dışında kooperatif ile ticari işlemlerde bulunmamaktadırlar. Yönetim kurulu üyeleri ve kooperatif memurları, kasıtları

⁷² Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.28.

⁷³ Bkz., Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.22.

⁷⁴ Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.28.

⁷⁵ Bkz., Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.40.

⁷⁶ Bkz., Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.46.

bulunsun veya bulunmasın kendi kusurlarından doğan zararlardan sorumludurlar. Bunların suç sayılan fiil ve hareketlerinden ve özellikle kooperatifin para ve malları, bilanço, tutanak, rapor ve başka evrak, defter ve belgeleri üzerinde işledikleri suçlardan dolayı Devlet memurları gibi ceza görürler⁷⁷. Bu husus devlet-kooperatif ilişkilerinin, Türkiye'deki kooperatiflerdeki kamu yönetimi etkinliğinin tipik bir göstergesidir⁷⁸.

1.4.3. Denetim Kurulu

Denetim mekanizması kooperatifin sistemli ve tedbirli yönetime kavuşma ve bunu sürdürmenin bir güvencesidir. Yöneticilerin ellerinde olan ya da olmayan nedenlerle gösterdikleri zaafların belirli ölçülerde freni durumundadır⁷⁹. Denetçiler, Genel Kurul adına kooperatifin bütün işlem ve hesaplarını, yürürlükteki mevzuat ve ana sözleşme hükümleri gereğince denetleyen organdır⁸⁰.

1992 yılından önce Pancar Kooperatifinin Denetçiler Kurulu'na, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğünün tespit edeceği bir üyesi de katılıyordu⁸¹. Ancak bu tarihten sonra Denetçiler Kurulu üç üyeden; iki adedi ortak arasından, bir adedi de, konu ile ilgili hukuk, iktisat, işletmecilik, maliye, bankacılık veya işletme mühendisliği dallarında yüksek öğrenim görmüş kişilerden Üst Birlikçe (Pankobirlik) gönderilen adaylar arasından olmak üzere iki yıl süre için Genel Kurul tarafından seçilmektedir⁸². Denetçi seçilebilmek için gerekli koşullar ana sözleşmenin 55. maddesinde sıralanmıştır⁸³.

Bu koşulları taşıyanlar arasından seçilen denetçiler kooperatifin bütün iş ve işlemlerini, bilânçonun defter ve bilgisayar kayıtları ile uyumlu olup olmadığını, bilgisayar kayıtları ile defterlerin düzenli ve doğru olarak tutulup tutulmadığını, faaliyet sonuçları ile kooperatifin uyulması gerekli olan hükümlere göre işlem yapıp yapılmadığını incelemekle yükümlüdür. Denetçilerin görevleri de Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Ana Sözleşmesinin 56. maddesinde sıralanmıştır⁸⁴.

⁷⁷ Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.48.

⁷⁸ Göktan, a.g.e., s.53.

⁷⁹ Ali Rıza Karacan, **Tarımsal Kooperatifçilik** (İzmir, Ü.E Basımevi, 1987), s.123.

⁸⁰ Pancar Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.55.

⁸¹ Göktan, a.g.e., s.34.

⁸² Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.55.

⁸³ Bkz., Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.55.

⁸⁴ Bkz., Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.56.

Denetçiler, görevleri dahilinde işlerin yürütülmesinde gördükleri eksiklikleri yasalara ve ana sözleşmeye aykırı hareketleri, Yönetim Kuruluna, Üst Birliğe ve aynı zamanda Genel Kurula haber vermekle yükümlüdür.

Denetçiler yönetim kurulu toplantılarına katılabilmektedir. Ancak toplantılarda oy kullanma hakları yoktur. Aynı zamanda bu görevleri nedeniyle, aylık ücret, huzur hakkı ve yolluklar dışında, herhangi bir ad altında başlıca bir ödeme yapılmaz.

1.4.4.Kooperatif Müdürü ve Personeli

Kooperatif işlerinin en iyi şekilde yürütülmesini sağlamak üzere, Yönetim Kurulu, genel kurulca kabul edilmiş olan bütçe ve personel kadrosunun çerçevesi içinde müdür ve yeteri kadar personel tayin edebilir. Kooperatif müdürü, yönetim kurulu toplantılarında söz sahibi olarak bulunur, ancak oy hakkı yoktur. Müdür, yaptığı işlerden yönetim kuruluna, kooperatif personeli ise müdüre karşı sorumludur. Müdür ile personel yönetmeliğine tabi diğer personelin, tayin, terfi, nakil ve görevlerine son verilmesi, üst birliğin teklif ve muvafakatine göre yönetim kurulunca kararlaştırılır⁸⁵.

Kooperatif müdürü olabilmek için gerekli koşullar kooperatif ana sözleşmesinin 53.maddesinde sıralanmıştır⁸⁶.

Kooperatif müdürü, kooperatifte çalışanların amiridir. Kooperatif müdürü, yönetim kurulu üyelerinden, denetçilerden, üst birlik yetkilileri ile ilgili Bakanlık ve Birlik müfettişlerinden başkasına kooperatifin işleri ile ilgili bilgi veremez. Kooperatif müdürü, kendisine verilen görevleri gereği gibi yapmamaktan veya hiç yerine getirememekten dolayı Yönetim Kuruluna ve Üst Birliğe karşı sorumludur⁸⁷.

Kooperatiflerde müdürün, muhasebe ve ziraat işleri ile ilgili birer yardımcısı bulunmaktadır. Muhasebe ile ilgili müdür yardımcısına bağlı olarak bir adet kontrolör ile bir adet muhasebe şefi ve yeteri kadar memur çalıştırılmaktadır. Ayrıca yeteri kadar yardımcı hizmetli personel de kooperatif personeli bünyesinde yer almaktadır.

⁸⁵ Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.52.

⁸⁶ Bkz., Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.53.

⁸⁷ Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi, mad.52.

1980 yılında toplam 394 personeli olan Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde 31.07.2006 tarihi itibarıyla toplam 783 personel istihdam edilmektedir. Pancar kooperatiflerinde çalışan bu personeller iki ayrı statüde çalıştırılmaktadır. Bu statüler personel yönetmeliğine tabi olarak çalışan personel ve toplu-iş sözleşmesine tabi olarak çalışan personeldir. Bu iki statüde çalışan personelden 257 adedi personel yönetmeliğine, 526 adedi ise Toplu İş Sözleşmesine göre çalıştırılmaktadır.

1.4.4.1. Yönetmeliğe Tabi Olarak Çalışan Personel

Kooperatiflerde personel yönetmeliği kapsamı dışında kalan bütün daimi kadrolu personel, toplu-iş sözleşmesine tabi olarak çalışmaktadır. Bunların işe alınma, atama ve çalışmaları ile ücret ve özlük hakları iş yasaları çerçevesinde personelin bağlı oldukları sendikalar ile yapılan toplu-iş sözleşmesi hükümlerine göre yürütülmektedir⁸⁸.

Pancar Ekicileri Kooperatiflerine bağlı kooperatiflerde sendikalı olarak çalışan personellerin % 6,84'ü Üniversite, %5,70'i Yüksekokul, %58,00'i Lise, %15,77'si Ortaokul, %13,69'u İlkokul mezunu olarak çalışmaktadır⁸⁹. Personelin yetiştirilmesi için her yıl çeşitli eğitim faaliyetleri yapılmaktadır.

Kooperatiflerde, toplu-iş sözleşmesi kapsamı dışında kalan ve idari kademede bulunan müdür, müdür yardımcıları (idari ve zirai) kontrolör, mali ve idari işler şefleri, mağaza şefleri ve ziraat mühendisleri personel yönetmeliğine tabi olarak çalışmakta olup, bunların 31.07.2006 tarihi itibarıyla Pancar Ekicileri Kooperatiflerine göre dağılımını gösteren Tablo-5 aşağıda verilmiştir.

Tablo-5'in incelenmesinden de görüleceği gibi Pancar Ekiciler Kooperatiflerinin idari personel kadroları genelde dolu bulunmaktadır.

⁸⁸ Göktan, a.g.e.,s.81.

⁸⁹ PANKOBİRLİK, 2005 Yılı Faaliyet Raporu, a.g.e., s.94.

Tablo-5 Pancar Ekicileri Kooperatifinin Ayrıntılı Personel Sayıları

KOOPERATİF LER	MÜDÜR	MÜDÜR YARDIMCISI	MALİ VA İDARİ İŞLER ŞEFİ	MAĞAZA ŞEFİ	MAĞAZA MEMURU	DİĞER	TOPLAM
ADAPAZARI	1	1	1	5	11	5	24
AFYON	1	0	1	4	2	0	8
AĞRI	0	1	1	2	0	0	4
AKŞEHİR-ILGIN	1	2	0	6	1	1	11
ALPULLU	1	0	1	6	0	0	8
AMASYA	0	1	0	3	1	9	14
ANKARA	1	1	1	6	1	0	10
BALIKESİR-BURSA	1	2	1	6	6	0	16
BOR	1	1	1	0	1	0	4
BURDUR-ISPARTA	1	0	1	9	1	2	14
ÇORUM	1	0	1	2	0	0	4
DINAR	1	0	1	0	4	0	6
ELAZIĞ	0	0	1	0	0	1	2
ELBİSTAN	1	1	0	1	0	0	3
ERCİŞ	0	1	1	1	1	0	4
EREĞLİ	1	2	0	2	0	0	5
ERZİNCAN	1	0	0	4	1	0	6
ERZURUM	1	0	1	1	0	0	3
ESKİŞEHİR	1	2	1	5	1	3	13
KASTAMONU	1	1	1	3	0	1	7
KAYSERİ	1	2	1	7	5	1	17
KIRŞEHİR	1	0	1	4	4	0	10
KONYA	1	2	0	5	8	7	23
KÜTAHYA	1	1	0	1	2	1	6
MALATYA	0	1	0	0	4	1	6
MUŞ	1	0	0	2	0	0	3
SAMSUN	1	1	0	2	1	1	6
SİVAS	1	0	1	1	1	1	5
TURHAL	0	0	0	0	0	0	0
UŞAK	1	1	1	2	5	1	11
YOZGAT	1	0	1	1	1	0	4
TOPLAM	25	24	20	91	62	35	257

KAYNAK: Pankobirlik 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.87.

1.4.4.2. Toplu İş Sözleşmesine Tabi Olarak Çalışan Personel

Pancar Ekiciler Kooperatiflerinde personel yönetmeliği kapsamı dışında kalan bütün daimi kadrolu personel Toplu İş Sözleşmesine tabi olarak çalışmaktadır. Bu personelin 31.07.2006 tarihi itibarıyla kooperatiflere ve tahsil durumlarına göre dağılımı aşağıdaki Tablo-6'da yansıtılmıştır.

Tablo-6 Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde Personel Eğitim Durumları

KOOPERATİF LER	İLKOKUL	ORTAOKUL	LİSE	Y.OKUL	ÜNİVERSİTE	TOPLAM
ADAPAZARI	5	2	13	2	4	26
AFYON	2	1	5	3	4	15
AĞRI	0	2	2	0	0	4
AKŞEHİR-ILGIN	5	5	25	0	0	35
ALPULLU	3	5	25	3	4	40
AMASYA	8	5	19	1	0	33
ANKARA	1	5	12	1	3	22
BALIKESİR-BURSA	6	1	8	2	3	20
BOR	2	4	11	2	2	21
BURDUR-İSPARTA	0	1	13	2	0	16
ÇORUM	2	2	12	0	0	16
DINAR	2	2	12	0	2	18
ELAZIĞ	0	2	4	0	1	7
ELBİSTAN	1	1	9	0	0	11
ERCİŞ	1	0	4	0	0	5
EREĞLİ	2	1	6	1	1	11
ERZİNCAN	1	3	4	1	0	9
ERZURUM	1	3	6	0	0	10
ESKİŞEHİR	14	8	33	1	5	61
KASTAMONU	3	4	9	3	1	20
KAYSERİ	4	2	16	1	0	23
KIRŞEHİR	0	0	1	0	0	1
KONYA	1	5	15	3	1	25
KÜTAHYA	3	1	7	0	1	12
MALATYA	1	1	1	1	0	4
MUŞ	0	1	5	0	1	6
SAMSUN	0	6	6	0	0	12
SİVAS	1	1	1	0	0	3
TURHAL	1	5	8	3	2	19
UŞAK	1	2	6	1	1	11
YOZGAT	1	1	7	0	1	10
TOPLAM	72	83	305	30	36	526

KAYNAK: Pankobirlik 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.94.

Tablo-6'nın incelenmesinden de anlaşılacağı gibi Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde çalışan sendikalı personelin; % 6,84'ü Üniversite, % 5,70'i Yüksekokul, % 58'i Lise, % 15,77'si Ortaokul, % 13,69'u İlkokul mezunudur. Yine Personel Yönetmeliğine ve Toplu İş Sözleşmesine tabi personelin; % 9,20'si Üniversite, % 10,60'ı Yüksekokul, % 38,95'i Lise, % 3,83'ü Ortaokul, % 37,42' si İlkokul mezunudur⁹⁰.

⁹⁰ PANKOBİRLİK, 2005 Yılı Faaliyet Raporu, a.g.e., s.95.

1.5.Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin İştirakleri

Pancar kooperatiflerinin iştirakleri, bugün gerek hacim ve çeşit, gerekse şeker sanayi ve Türkiye ekonomisi açısından büyük taşımaktadır. Sermayelerine başvuru edilen bu kuruluşlar, pancar kooperatifleri ve şeker sanayi bakımından önem taşıyan kuruluşlardır.

Kooperatiflerin iştirak politikası tutarlı ekonomik gerekçelere sahip görünmekte ve kendi sahalarında tarım, sanayi ve ticaret bütünleşmesini amaçlamaktadır. Sermaye iştiraklerine karar verilirken hareket noktası olarak pancar tarımının ve şeker sanayinin geleceği göz önünde tutulduğu gibi, çiftçilerin fabrikalara yalnız pancarlarını teslim eden birer üretici değil aynı zamanda pancarını götürdüğü fabrikaya ortak yapılması amaçlanmıştır. Çiftçilerin şeker sanayisine sermayeleriyle de katılmalarını sağlamak için uygun yolun çiftçilerin kooperatifleri bünyesinde teşkilatlanarak kaynaklarını birleştirmeleri üzerinde durulmuştur. Böylelikle şeker sanayinin oluşumuna katkıda bulunmak üzere çiftçilerin potansiyelinden yararlanmak istenmiştir. Bu şekilde pancar ekicileri Türkiye'de ilk defa teşkilatlanmış ve kooperatifler halinde şirket sermayelerine ve dolayısıyla fabrikaların mülkiyetine sahip olmaları amaçlanmıştır⁹¹.

Bu amaçla 1953–60 yılları arasında yeni kurulan 10 şeker fabrikasının hepsi Özel A.Ş. olarak kurulmasına teşebbüs edilmişse de, ülkenin o zamanki ekonomik şartları buna müsaade etmemiştir. Ancak Adapazarı, Amasya, Kayseri, Konya ve Kütahya şeker fabrikalarının 28 pancar kooperatifinin sermayelerine iştirak ettikleri ve hakim oldukları birer A.Ş. halinde kurulmaları gerçekleşmiştir. Bu şekilde pancar ekicileri, Türkiye'de ilk defa teşkilatlanmış olarak kooperatifler halinde ticari şirketlerin sermayelerine dolayısıyla da fabrikaların mülkiyetlerine sahip olabilmişlerdir.

Şeker sanayi ve pancar-çiftçilerinin ülkenin değişen ve gelişen ekonomik ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak dışa bağımlı olmadan her türlü ihtiyaçlarını karşılayarak ve kendini yeterli bir düzeye getirebilmeleri için gerekli entegrasyonun sağlanması düşünülerek şeker fabrikaları, banka, sigorta, motor sanayi, tarım ürünleri gibi birçok alanda iştirakleri mevcuttur.

⁹¹ İsmail Duymaz, **Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri** (Ankara, TTK Yayınları, 1985), s.184.

Pancar Ekicileri Kooperatifleri 56 ayrı alana iştirakte bulunmuştur. Bu iştiraklerin 31.07.2006 tarihi itibariyle toplamı 705.340.635,00 YTL' dir. Taahhüt edilen iştiraklerin % 100' ü ödenmiştir. Tablo-7 enflasyon muhasebesi dikkate alınmadan iştiraklerle ilgili ayrıntılı dökümü göstermektedir.

Tablo-7 Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin İştirakleri

İŞTİRAK EDİLEN KURULUŞLARIN					
	KURULUŞ ADI	NOMİNAL SERMAYESİ	TAAHHÜDÜ	ÖDEDİĞİ	İŞTİRAK ORANI (%)
I	PANKOBİRLİK	3.200,00	3.100,00	3.100,00	96,88
II	MİLLİ KOOP. BİRLİĞİ	0,00	50,00	50,00	0,00
III	ÖZEL ŞEKER FABRİKALARI	673.350.505,00	635.133.770,00	635.133.770,00	94,32
IV	BANKA VE SİĞORTA	140.000.000,00	4.721.855,55	4.721.855,50	3,37
V	TARIMSAL AMAÇLI İŞTİRAKLER	119.162.741,00	6.968.528,35	6.968.528,35	5,85
VI	SÜT FABRİKALARI	8.250.000,00	4.581.189,09	4.581.189,09	55,53
VII	YEM FABRİKALARI	4.132.160,00	1.109.887,04	1.109.887,04	26,86
VIII	DİĞER İŞTİRAKLER	46.448.512,00	769.007,32	769.007,32	1,69
	TOPLAM	991.347.118,00	653.287.387,35	653.287.387,35	65,90

KAYNAK: Pankobirlik 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.41.

Pancar Ekiciler Kooperatiflerinin iştirakte bulunduğu şirketler gözden geçirildiğinde kooperatifle ilişkisi bulunan şirketlerin yanında kooperatifle ilişkisi bulunmayan şirketlerinde bulunduğu görülmektedir. 31.07.2006 yılı verileri dikkate alındığında kooperatifin enflasyon düzeltmesi olumlu farkları dikkate alınmamış toplam ödenmiş sermayesi 28.717.286,60 YTL, iştirakler için ödediği miktar 653.287.387,35 YTL'dir.

Enflasyon düzeltmesi yapılmış bilançoda yer alan verilere göre Pancar Ekicileri Kooperatifleri 705.340.635,00 YTL kadar bir kaynağı iştiraklere bağlamıştır. Yine bilançoda yer alan verilere göre kooperatifin öz kaynaklar toplamı ise 979.034.897,92 YTL'dir. Bu rakamlara göre iştiraklere bağlanan pay öz sermayenin % 72'sini oluşturmaktadır.

Pancar Ekiciler Kooperatiflerinin Faaliyet Raporunda iştiraklerin kuruluş amaçları ve iştiraklerle ilgili politikasının temel ilkelerine değinilmiştir. Faaliyet raporuna göre şeker fabrikalarına iştirak edilmesindeki amacın; çiftçiyi fabrikalara yalnız pancarını teslim eden bir üretici değil aynı zamanda pancarını götürdüğü fabrikanın sahibi yapma politikasının olduğu yazılmıştır. Yine bu amaçla ilk aşamada pancar çiftçilerinin kooperatifler halinde teşkilatlanmasına gidildiği ve çok kısa

denilebilecek bir zamanda Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatiflerinin kuruluşlarının sağlandığı belirtilmiştir. İkinci aşama olarak pancar çiftçilerinin kooperatifleri kanalıyla yeni kurulan fabrikaların sahibi olmasının düşünüldüğü ve bu amaçla 1953-1956 arasında yeni kurulan 11 şeker fabrikasından Adapazarı, Amasya, Kayseri, Konya ve Kütahya Şeker Fabrikalarının sermayelerine mevcut pancar kooperatiflerinin iştirak ettikleri yazılmıştır. Başlıca iştiraklerin 2005 yılı faaliyet raporuna göre durumlarına aşağıda değinilecektir.

1.5.1. Şeker Fabrikaları

Pancar kooperatiflerinin bu fabrikalara iştirak oranları; Amasya şeker Fabrikası A.Ş. % 96, Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş. %84,02, Konya Şeker Fabrikası A.Ş. %98,02, Adapazarı Şeker Fabrikası A.Ş. % 99.53, Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş. % 33.75 olarak faaliyet raporlarına yansımıştır⁹².

Adapazarı Şeker Fabrikası A.Ş 1999 yılında yaşanan deprem nedeniyle faaliyetini durdurmuş olup; 2004 faaliyet yılını 21.022.218,21 YTL, 2005 faaliyet yılını 26.424.773,67 YTL zararlar kapatmıştır⁹³.

Amasya Şeker Fabrikası A.Ş 2005 yılı kampanyasına 14.09.2005 tarihinde başlamış, 26.12.2005 tarihinde bitirmiştir. 104 gün süren bu kampanya süreci sonunda 583.000 ton pancar işlenmiş, 75.700 ton şeker, 22.097 ton melas ve 40.074 ton kuru küspe üretilmiştir. Günlük pancar işleme kapasitesi 5.500 ton olan fabrika 2004 faaliyet yılını 52.071.697,85 YTL, 2005 faaliyet yılını 1.638.137,81 YTL karla kapatmıştır⁹⁴.

Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş 2005 yılı kampanyasına 10.09.2005 tarihinde başlamış, 10.01.2006 tarihinde bitirmiştir. 145 gün süren bu kampanya süreci sonunda 1.5860.000 ton pancar işlenmiş, 235.625 ton şeker, 63.300 ton melas ve 12.062 ton kuru küspe üretilmiştir. Günlük pancar işleme kapasitesi 9.500 ton olan fabrika 1.333

⁹² PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.36.

⁹³ PANKOBİRLİK, **2004 Yılı Faaliyet Raporu** (Ankara: Nergiz Matbaası 2005),s.36.

⁹⁴ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.36.

personel istihdam etmektedir. Şirket 2004 faaliyet yılını 61.539.486,28 YTL, 2005 faaliyet yılını 1.165.014,48 YTL karla kapatmıştır⁹⁵.

Konya Şeker Fabrikası A.Ş 2005 yılı kampanyasına 21.09.2005 tarihinde başlamış, 16.02.2006 tarihinde bitirmiştir. 150 gün süren bu kampanya süreci sonunda 2.720.000 ton pancar işlenmiş, 388.500 ton şeker, 152.135 ton melas üretilmiştir. Günlük pancar işleme kapasitesi 9.500 ton olan fabrika 1.095 personel istihdam etmektedir. Şirket 2004 faaliyet yılını 53.280.556,09 YTL, 2005 faaliyet yılını 43.697.442,00 YTL karla kapatmıştır⁹⁶.

Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş 2005 yılı kampanyasını 27.09.2005 tarihinde başlatmış, 13.01.2006 tarihinde bitirmiştir. 108 gün süren bu kampanya süreci sonunda 232.000 ton pancar işlenmiş, 35.780 ton şeker üretilmiştir. Fabrika 503 personel istihdam etmektedir. Şirket 2004 faaliyet yılını 15.246.470,03 YTL, 2005 faaliyet yılını 14.370.606,67 YTL karla kapatmıştır⁹⁷.

1.5.2.Şekerbank T.A.Ş.

Şeker pancarı çiftçisinin ve şeker sanayinin finansman ihtiyacını ve bankacılık hizmetlerini karşılamak amacıyla 1953 yılında 2.5 milyon sermaye ile "Pancar Kooperatifleri Bankası" olarak Eskişehir'de kurulmuştur. 1956 yılında da "Şekerbank T.A.Ş" olarak değiştirilmiş ve Genel Müdürlük Ankara'ya taşınmıştır⁹⁸.

Pancar kooperatiflerinin iştirak oranı % 3.31 dir. Banka 2004 yılını 82.375.000,00 YTL, 2005 yılını 37.030.000,00 YTL karla kapatmıştır⁹⁹.

1.5.3.Şeker Sigorta A.Ş.

Şeker sanayi ile iştirakçilerinin ve kooperatif ortağı üreticilerin ürünlerinin sigorta ettirilerek tarım sigortasının yaygınlaştırılması amacıyla da Şeker

⁹⁵ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.36.

⁹⁶ Aynı, s.37.

⁹⁷ Aynı, s.37.

⁹⁸ Pankobirlik, "Pankobirlik'ten Haberler" Sayı no 48, (Mayıs-Haziran 1997), s.1.

⁹⁹ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.37.

Sigorta T.A.Ş. kurulmuştur¹⁰⁰. Pancar kooperatiflerinin bu şirkete iştirak oranı %2.09 tür. Şeker Sigorta A.Ş.'nin 2004 yılı prim istihali, bir önceki yıla göre %17 oranında, 3.510.161,13 YTL artarak 90.707.638,01 YTL olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında 14.664.600,55 YTL olan özkaynakları 2004 yılında %32 oranında, 4.680.015,24 YTL azalarak 9.984.585,31 YTL'na düşmüştür. 2004 yılında şirket 1.058.419,43.YTL., 2005 yılında da 4.120.587,98 YTL kar etmiştir¹⁰¹.

1.5.4. TARPAM A.Ş.

1956 yılında bir grup özel girişimcinin Türkiye'de dizel motor ve motopomp üreterek ülke sanayisine ve tarımına destek vermek amacıyla kurulmuştur¹⁰². Pancar Kooperatiflerinin bu şirkete iştirak oranı %10.30 dur. Massey Ferguson traktörleri ve yedek parçaları ile Stihl marka tarım aletleri pazarlayan şirketin 2005 yılı traktör satış miktarı 60 adet olmuştur. Ayrıca gayrimenkul değerlemesi yapmak üzere yeni bir birim kurulmuş ve başta Şeker Bank A.Ş. olmak üzere çeşitli bankalar Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Toplu Konut İdaresi ile protokoller yapılarak bu kurumların istekleri doğrultusunda gayrimenkul ekspertizi yapılmaktadır.

1.5.5. Beta Ziraat ve Ticaret A.Ş.

Üreticilerin kaliteli tohum gereksinimini karşılamak üzere 1961 yılında 1 milyon TL sermaye ile Ankara'da kurulmuştur¹⁰³. Pancar kooperatiflerinin bu şirkete iştiraki %27.04'dür.

Beta Ziraat ve Ticaret A.Ş. mevcut kapasitesi itibariyle Konya, Kayseri ve Amasya Şeker Fabrikalarının pancar tohumu gereksinimlerini karşılamakla beraber yaptığı yatırımlarıyla 2005 üretim yılı için Çumra ve Boğazlıyan Şeker Fabrikalarının da tohum gereksinimine yanıt verebilecek duruma gelmiştir. Şirket tüm üretimlerini Türkiye'de gerçekleştirmektedir. Üretim alanları Amasya, Tokat, Samsun ve Çorum ili sınırlarında yoğunlaşmış, temizleme-işleme ve ilaçlama işlemleri Merzifon'daki fabrikada

¹⁰⁰ Göktan, a.g.e.,s.113.

¹⁰¹ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.37.

¹⁰² Pankobirlik, "**Pankobirlik'ten Haberler**" a.g.e., s.2.

¹⁰³ Aynı, s.3.

yapılmaktadır. Halen 400 ton olan işlenmiş tohum kapasitesini 2005 yılı için %24 artırarak 496 tona çıkartmıştır¹⁰⁴.

Sebze tohumları üretimini de gerçekleştiren şirket; Pancar Ekicileri Kooperatifleri'ne bayilere, çiftçilere en uygun fiyattan verimli ve kaliteli tohumlar sağlamaktadır. Yerli üretimde ilk üç içerisinde yer alan şirket, gereksinim duyulan ürünlerde yurt dışından hibrit sebze tohumları ithalatı da yaparak piyasada yer edinmiştir. Özellikle ABD, Belçika, Hollanda, Danimarka ve İsrail'den ithal edilen tohumlar dünya çapında kalitesi tescil edilmiş ve önemli hibritlerdir.

Şirket, Türkiye'nin en büyük yedi salça fabrikasından birine sahiptir. Üretimi uluslararası normlara uygun olarak yapılmakta ve gerçekleştirilen üretimin yaklaşık %85'i yurtdışına ihraç kayıtlı olarak satılmaktadır. Bu başarısı ile 2001-2002 üretim sezonunda Türkiye'nin en büyük 1000 şirketi içerisine girmiştir.

1.5.6.Pancar Motor Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Pancar Motor Sanayi ve Ticaret A.Ş ve benzeri kurumlara pancar tarımının emniyeti, gelişimi açısından büyük önem taşıyan sulamanın gerekli şekillerde yapılabilmesini sağlanması amacıyla iştirak edilmiştir.

Pancar kooperatiflerinin bu şirkete iştiraki %67.24 dür. 2005 yılı için programlanmış olan 2.180 adet motopomp üretimi 1.829 adet olarak gerçekleştirilmiştir. Şirket başta Tunus olmak üzere Atatürk Hava Limanı Serbest Bölgesi, Cezayir, Etiyopya, Romanya, Yunanistan, El Salvador ve Ürdün'e 1.297.722 Euro tutarında demonte motor, motopomp, pompa ve yedek parça ithalatı yapmıştır.

2005 yılında toplam 12.830.785 YTL satış tutarına ulaşan şirket, 2004 faaliyet yılını enflasyon düzeltmesi sonucu 94.246,44 YTL, 2005 faaliyet yılını 226.846,00 YTL karla kapatmıştır¹⁰⁵.

¹⁰⁴ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.38.

¹⁰⁵ Aynı, s.38.

1.5.7.Kömür işletmeleri A.Ş.

Şeker Fabrikalarının enerji gereksinimlerinin zamanında, kaliteli ve ekonomik şekilde karşılanarak çalışmalarının emniyete alınması amacıyla kurulmuştur. Pancar kooperatifleri bu işletmelere ortak olmak sureliyle o yöredeki çiftçilerine yakacak kömür dağıtarak kırsal kesimde büyük ölçüde yakacak olarak kullanılan tezeğin tarlalara atılması ile tarımsal üretimde verim artışı sağlanması da amaçlanmıştır¹⁰⁶. Pancar kooperatiflerinin %33.64 oranında iştiraki vardır.

Şirket 2005 yılında yeraltı işletmesi ve biri açık olmak üzere dört adet kömür işletmesiyle faaliyetini sürdürmektedir. Bunlar Gediz, Ermenek, Mihaliççık ve rödövanla çalıştırılan Mancılık işletmeleridir.

Gediz Kömür İşletmesi'nden 18.890 ton, Ermenek Kömür İşletmesi'nden 50.108 ton ve Mihaliççık Kömür İşletmesi'nden 15.536 ton olmak üzere toplam 84.534 ton kömür üretilmiştir. Şirket 2004 faaliyet yılında 108.934 YTL karla, 2005 faaliyet yılında 1.409.000 YTL zararla kapatmıştır¹⁰⁷.

1.5.8.Diğer İştirakler

Yukarıda belirtilen iştiraklerin yanında, tarımsal amaçlı iştirakler, süt fabrikaları, yem fabrikaları, matbaa gibi pek çok alanda faaliyet gösteren çok sayıda iştirak mevcuttur.

Kooperatifin Faaliyet Raporunda T.Şeker Fabrikaları A.Ş öncülüğünde, Pancar Ekiciler Kooperatifleri tarafından bizzat kurulmuş, diğer bir kısım kurumların ise pancar tarımı ve şeker sanayinin geleceği açısından taşıdıkları önemin göz önünde bulundurularak iştirak edildiği belirtilmiştir.

1969 yılında yürürlüğe giren 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kurulan Pankobirlik faaliyete geçişinden sonra, özellikle ülkenin ekonomik gelişimine paralel şekilde ve pancar dışındaki ürünlerin değerlendirilmesi ve ortaklarının diğer zirai faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla ana sözleşmeler tadil edilerek Pancar Ekicileri Kooperatifleri çok amaçlı kooperatifler haline dönüştürülmüştür.

¹⁰⁶ Göktan, a.g.e.,s.113.

¹⁰⁷ PANKOBİRLİK, 2005 Yılı Faaliyet Raporu, a.g.e., s.38.

Bu hedefe yönelik çalışmaların sonucu olarak pancar dışındaki ürünlerin değerlendirilmesini sağlayacak çeşitli yerel kuruluşların, bizzat Pancar Kooperatiflerinin öncülüğü ile kurulması veya kurulmuş bulunanlara iştirak edilmesi gerçekleştirilmiş, buna istinaden; Etüdaş, Meray, Beta gibi tarımsal amaçlı müesseseler ile muhtelif yem ve süt fabrikalarının kurulmaları satın alınmaları gerçekleştirilmiştir.

1.6. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Genel Sorunları

Türkiye’de kooperatifçilik hareketinin bütün sayısal artışlara rağmen, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınma ve gelişmesinde yeterince başarılı ve etkili olamayışının nedeni, kooperatifçiliğin bazı temel sorunlarının bugüne kadar çözülememiş olmasıdır¹⁰⁸.

Pancar Ekicileri kooperatiflerinin genel sorunlarını beş ana başlık altında toplamak mümkündür. Bu önemli sorunlar finansman sorunları, yasal sorunlar, örgütlenme ile ilgili sorunlar, eğitim ile ilgili sorunlar, denetimle ilgili sorunlar şeklinde sıralayabiliriz. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin gelişebilmesi ve etkili olabilmesi için bu temel sorunların çözümüyle ilgili önlemlerin alınması gerekmektedir.

1.6.1. Finansman Sorunları

Türkiye’de var olan tüm kooperatifler, gerek öz sermayeleri, gerekse kredi olanaklarının yetersiz oluşu nedeniyle genellikle finansman güçlüğü yaşamaktadırlar¹⁰⁹. Bundan dolayı ülkemizde kooperatifçiliğin en büyük sorunu finansman sorunudur¹¹⁰.

Her geçen gün artan ortak sayısı ve genişleyen faaliyet alanları, kooperatiflerden beklenen hizmetleri daha büyük boyutlara ulaştırmıştır. Ekonomide son yıllarda meydana gelen gelişmeler, mal ve hizmetlerin tedarik maliyetlerini önemli ölçüde artırdığı için Pancar Kooperatiflerinin mali kaynakları yetersiz hale gelmiştir¹¹¹.

¹⁰⁸ Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.584.

¹⁰⁹ Aynı, s.585.

¹¹⁰ Kadir Akgül, “Kooperatifçiliğin En Büyük Sorunu Finansmandır”, **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 89: (Haziran-Temmuz 2006), s.15.

¹¹¹ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.30.

Mali yönden karşılaşılan sorunların çözümü amacı ile Pankobirlik tarafından gösterilen çabalar sonucu; bazı vergi muafiyetleri elde edilmiş, ortak taahhütlerinin artırılması, müspet gelir-gider fazlalıklarının dağıtılmayarak kanuni yedek akçeye aktarılması suretiyle büyük ölçüde oto finans sağlanmıştır. Fakat büyüyen sorunlar karşısında alınan bu önlemler yetersiz kalmıştır¹¹².

Finansman ve kredi sorunu, ancak yönetim ve finansmanına kooperatifler ve üst örgütlerinin egemen olacağı bir Kooperatifler Bankası kurularak çözülebilecektir. Bunun dışında alınacak önlemler, sorunun çözümünde yetersiz kalacaktır. Ülkemizde bir Kooperatifler Bankası kurulması düşüncesi yıllardır tartışıldığı halde gerçekleşmesi için ciddi adımlar atılamamıştır. Konu üzerindeki çalışmalar ve tartışmalar günümüzde de sürmektedir¹¹³.

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde karşılaşılan finansman sorununu; sermaye taahhüt sorunu, sermayenin büyük bir kısmının iştiraklere bağlanması sorunu ve kredi teminindeki sorunlar olarak üç alt başlık halinde ele alabiliriz.

1.6.1.1.Sermaye Taahhüt Sorunu

Kooperatiflere sermaye konulması amaca ulaşmada bir araçtır. Sermaye her girişimde olduğu gibi kooperatiflerde de gereklidir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde finans kaynaklarını, ortakların taahhüt ettikleri ve ödedikleri ortaklık payları ile satış gelirleri oluşturmaktadır.

Finansman sorununun çözümü için ilk akla gelen önlem, ortaklık paylarını artırma yoluyla kooperatif öz sermayesinin arttırılmasıdır. Fakat kooperatif ortakları genellikle küçük üretici ve tüketiciler olduğundan, yasal olarak yüklenilebilecek ortaklık payı sınırı artırılrsa bile, ortaklık paylarının fazla artması beklenilmemelidir. Buna rağmen kooperatiflerin, öz sermayelerinin arttırılmasının yasal ve eğitim yoluyla özendirilmesinde her zaman yarar vardır¹¹⁴.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun ortaklık payları ile ilgili bölümde yapılan değişiklik ile 500 YTL olan ortaklık payı tavanı, 5.000 YTL'ye çıkarılmıştır. Bu

¹¹² PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.30.

¹¹³ Mülâyim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.586.

¹¹⁴ Aynı, s.586.

değişiklik Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde finans kaynaklarını olumlu yönde etkileyen bir gelişme gibi görülmesine rağmen, kooperatif ortaklarının gelir seviyelerinin düşüklüğü ve kısıtlı mali olanaklara sahip olmaları ve bütün üyelerin her yıl pancar ekmeleri gibi nedenlerle istenilen düzeyde sermaye artırımını sağlayamamıştır¹¹⁵.

1.6.1.2.Sermayenin Büyük Bir Kısmının İştiraklere Bağlanması

Pancar Ekicileri Kooperatifleri ülkemize ve Şeker Sanayine büyük hizmetler yapmaktadır. Kuruluş amaçlarına uygun olarak, hizmet ve faaliyetlerinden üretici olan ortaklıkları doğrudan doğruya veya dolaylı olarak istifade etmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatifleri pancar ve pancar dışındaki ürünleri de kıymetlendirmek amacı ile çeşitli sanayi ve ticari kuruluşları, ya bizzat kurmuş veya sermayelerine iştirak etmiştir.

Kooperatif sektörü olarak; maliyeti azaltıcı, istihdamı artırıcı ve sosyal gelişimi sağlayıcı yatırımlara öncülük yapan Pancar Ekicileri Kooperatifleri öz sermayelerinin önemli bir kısmını iştiraklere bağladığından dolayı işletme sermayesi sıkıntısıyla karşı karşıya kalmıştır¹¹⁶.

Devletin sosyal ve ekonomik amaçlı yatırım politikalarının uygulama alanı içerisinde bulunan bu iştiraklerin büyük bir kısmı, kooperatiflerin teşebbüsü ve mali katkısı ile kurulmuş ve bu husus, kooperatifler açısından önemli mali özveriye neden olmuştur¹¹⁷.

Başlangıçta yetersiz sermaye ile kurulan iştirakler ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik koşullardan önemli derecede etkilenmiş ve bu durum işletme sermayesi gereksinimlerinin giderek artmasına neden olmuştur. Yükselen kredi faizleri karşısında finansman ihtiyaçlarını karşılamak için sermaye artırımında bulunan iştiraklerin yaptıkları bu sermaye artırımları, kooperatiflerin mali yükünü daha da fazlalaştırmıştır¹¹⁸.

¹¹⁵ PANKOBİRLİK, 2005 Yılı Faaliyet Raporu, a.g.e., s.31.

¹¹⁶ Aynı.,s.31.

¹¹⁷ Aynı.,s.31.

¹¹⁸ PANKOBİRLİK, 2005 Yılı Faaliyet Raporu, a.g.e., s.31.

Enflasyon düzeltilmesi yapılmış bilançoda yer alan verilere göre Pancar Ekicileri Kooperatifleri 705.340.635,00 YTL kadar bir kaynağı iştiraklere bağlamıştır. Yine bilançoda yer alan verilere göre kooperatifin öz kaynaklar toplamı ise 979.034.897,92 YTL dir. Bu rakamlara göre iştiraklere bağlanan pay öz sermayenin % 72'sini oluşturmaktadır. Bu iştiraklerden gelen kâr oranının yıllık %17 düzeyinde olması bu sorunu bütün çıplaklığı ve çarpıcılığı ile ortaya koymaktadır¹¹⁹.

1.6.1.3.Kredi Sağlanmasındaki Sorunlar

Günümüzde geniş iş hacmine sahip kurumların, finansman ihtiyaçlarının tamamını kendi öz kaynaklarından karşılama olanağı olmadığı görülmektedir. Bundan dolayı işletmeler, özellikle uzun vadeli ve düşük faizli kredilere sürekli gereksinim duymaktadırlar.

Bu tür işletmelere kredi sağlanırken de, alınan kredinin faiz oranı ve vadesi ile işletmenin kendi öz varlıkları arasında uygun bir dengenin bulunması ve işletme rantabilitesi yönünden, kredinin olabildiğince ucuz olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin durumu incelendiğinde, işletme sermayesinin yetersizliği sonucu devamlı olarak yabancı kaynaklara başvurulduğu ve sağlanan kısa vadeli kredilerden yararlanılarak hizmetin götürülmeye çalışıldığı görülmektedir. Mal ve hizmet faaliyetlerini önemli derecede etkileyen yabancı kaynak ihtiyacı 1997 yılından itibaren daha da artmıştır¹²⁰.

1.6.2.Yasal Sorunlar

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin diğer bir sorunu da yasal sorunlardır. Ülkemizde bugün kooperatifçiliği düzenleyen yasalar yetersiz, karmaşık hatta önemli bir kısmı da yeterince demokratik değildir¹²¹.

¹¹⁹ Aynı.,s.31.

¹²⁰ Aynı.,s.32.

¹²¹ Mülâyim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.607.

Dünyada ve ülkemizde son yıllarda ekonomik ve teknolojik koşulların önemli ölçüde değişikliğe uğraması paralelinde, kooperatiflerin kendi kendine yönetim ve denetiminde daha da özerkleşerek, kooperatifçilik sorunlarının çözümünde daha etkin ve hızlı çözümlerin hayata geçirilmesi ve Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikalarına uyumun sağlanması için halen yürürlükte bulunan yasada değişiklik gerekli görülmektedir¹²².

Halen yürürlükte bulunan kooperatifler kanunu ve kooperatiflere ilişkin vergi kanunları, bütün kooperatiflerin gereksinimlerine yanıt vermediği gibi, özellikle kendine özgü problemleri bulunan Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin sorunlarına da cevap verebilecek nitelikte değildir.

Kooperatifler Kanunu'nun özellikle birliklerin kuruluş ve işleyiş biçimini düzenleyen hükümleri Birlik-Kooperatif ilişkilerinde yetki, sorumluluk, finansman ve organizasyon açısından belirgin olmadığından yetersiz kalmaktadır.

Kooperatifler Kanunu'nun getirmiş olduğu birtakım yeni yükümlülükler, vergi kanunları dikkate alınmaksızın hazırlanmıştır. Bundan dolayı Pancar Ekicileri Kooperatifleri çeşitli vergi muafiyetlerinden yararlanamamaktadır. Buna karşılık;1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri her türlü resim, vergi ve harçtan muaf tutularak, ayrıcalıklı kılınmaktadır. Bu kooperatiflerin her türlü vergi, resim ve harçlardan muaf olmasına karşı Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin olmaması Kooperatifçiliğin eşitlik ilkesine ters düşmektedir¹²³.

Diğer taraftan; Kooperatifler Kanunu'nun bazı hükümleri dahi aynı kanuna tabi kooperatifler arasında ayrıcalık yaratmaktadır. Gerçektende; kanunun müspet gelir-gider farklarının bölünmesi ve paylara hisse verilmesi ile ilgili 38.maddesinde tüketim kooperatifçiliğini özendirici hükümler bulunmakta, ayrıca bunlara vergi kanunları da fırsat tanımakta, buna karşılık Pancar Ekicileri Kooperatifleri gibi çok geniş bir ortak kitlesine hitap eden hizmet kooperatifleri bu fırsatlardan yoksun bulunmaktadır¹²⁴.

¹²² Erhan Kılıç, "Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Müsteşarı ile Röportaj: Amacımız Verimli Kooperatifler", **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 90: (Ağustos 2006), s.24.

¹²³ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.32.

¹²⁴ Aynı.,s.32.

Genel olarak aynı amaçlarla kurulan kooperatifçiliği düzenleyen yasaların; bu derece büyük farklılıklar oluşturması, gerek hukuk kuralları ve gerekse kooperatifçilik ilkeleri ile çelişmekte ve çiftçi kesiminde yasa yolu ile değişik uygulamalara neden olmaktadır. Bu durum pancar üreticileri arasında huzursuzluklara neden olmaktadır.

Uluslararası Kooperatifçilik İlkeleri'nin yeniden yorumlanması, AB yasalarına uyum, yürürlükteki yasanın uygulanmasında zaman içinde ortaya çıkan gereksinimlerden dolayı 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir¹²⁵. Yasa yeniden gözden geçirilirken kooperatiflerde demokratiklik sağlanmalı ve bugün olduğu gibi çok değişik kooperatifler yasası bulunmamalıdır. Sorunun çözümü için Türkiye'de tarım ve tarım dışı tüm kooperatiflerin tek bir demokratik Kooperatifler Yasasına göre kurulup işlemesi gerekmektedir¹²⁶.

1.6.3.Örgütlenme İle İlgili Sorunlar

Ülkemizdeki kooperatiflerin üst örgütlenmelerini henüz tamamlayamamış olmaları, Türk Kooperatifçiliğinin gelişmesini engelleyici önemli bir sorun olarak görülmektedir. Kooperatifçilik hareketinin tüm yönleriyle gelişebilmesi ve kendisinden çözüm bekleyen sorunları etkili bir biçimde çözebilmesi için, birim kooperatiflerin federatif bir biçimde üst örgütlenmelerini gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Çünkü ülkemizde ancak üst örgütlenmesi tamamlanmış bir kooperatifçilik hareketi büyük aracı, tefeci, sanayi ve holdinglere karşı rekabet edebilecek ve dış ticarete ve sanayileşmede etkili rol oynayabilecektir¹²⁷.

Türk Kooperatifçiliği için 1969 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Yasasının çıkmasıyla başlayan üst örgütlenme hala gelişme devresindedir. Bugüne kadar ancak çeşitli bölge birlikleri ve bazı merkez birlikleri kurulabilmiştir. Kooperatifler Yasasının 77. maddesinde öngörülen Türkiye Milli Kooperatifler Birliği ise yasanın çıkmasından 22 yıl sonra 30 Aralık 1991 yılında kurulup faaliyete geçebilmiştir¹²⁸.

¹²⁵ Bkz. "Kooperatifler Yasası Yeniden Gözden Geçirilirken Kooperatifçiliğin Temel İlkeleri ve AB Standartları Göz Ardı Edilmemelidir", **Türkiye Koop Dergisi**, Sayı no 89:(Haziran-Temmuz 2006), s.30.

¹²⁶ Mülâyim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.610-611.

¹²⁷ Aynı, s.592-593.

¹²⁸ Aynı, s.593.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği halen 7 merkez birliği ve 5 birliği çatısı altında toplayarak örgütleyebilmiştir. Ülkemizde 2005 yılı itibariyle 59.790 kooperatif bulunmaktadır. Bunlara ortak olan kişi sayısı ise 7.706.983 kişidir. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin çatısı altında ise 4.899 birim kooperatif ve 1.511.900 bireysel ortak bulunmaktadır. Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği' de Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin çatısı altındadır¹²⁹.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, Türk kooperatifçiliğinin uluslar arası ilişkilerini yürütmek için Uluslararası Kooperatifler Birliği'ne 2000 yılında üye olmuştur¹³⁰.

Buna rağmen Türkiye'de kooperatifçiliğin üst örgütlenmesinin etkili bir biçimde tamamlandığı henüz söylenemez. Çünkü kurulan kooperatifler birlik ve merkez birlikleri, hatta milli birlik alanlarındaki tüm kooperatif ve ortaklarını içine alamamışlardır¹³¹. Başka bir ifadeyle sadece bazı kooperatifler milli birlik çatısı altında toplanabilmiştir.

Ülkemizdeki kooperatifçilik hareketinin gelişebilmesi ve dünya kooperatifçilik hareketine ayak uydurabilmesi, büyük aracı ve tefecilere karşı rekabet edebilmesi, dış ticaret ve sanayileşmede etkili rol oynayabilmesi ve hatta AB kooperatifçiliğine ileriki dönemlerde uyum sağlayabilmesi için bağımsız demokratik üst örgütlenmenin tamamlanması gerekmektedir. Sosyal adalet ve ekonomik gelişmeyi sağlamakla görevli devlet, etkili bir üst örgütlenme için Türk kooperatifçilik hareketine her türlü kolaylığı göstermelidir¹³².

1.6.4.Eğitimle İle İlgili Sorunlar

Kooperatifçiliğin geliştirilmesi için kooperatif ilke ve yöntemlerinin kooperatif ortaklarına, seçilmiş ve atanmış yöneticilerine, çalışanlarına, bütün halka ve kamuoyu önderlerine öğretilmesi gerekmektedir¹³³. Kooperatif eğitimi ulusal düzeyde,

¹²⁹ Türkiye Milli Kooperatifler Birliği (Ankara: **Türkiye Koop Dergisi**, Sayı no 84: Kasım 2005), s.35.

¹³⁰ Muammer Niksarlı, "Uluslararası Kooperatifler Birliğine Üye Olduk", **Türkiye Koop Dergisi**, Sayı no 24: (Ekim 2000), s.3.

¹³¹ Z.Gökalp Mülayim, **Kırsal Alanda Sürdürülebilir Kooperatifçiliğin Örgütlenme Modeli**, ORKOOP (Abant 2004), s.84.

¹³² Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.601-602.

¹³³ Aynı, s.602.

devlet ve kooperatifler tarafından; uluslararası düzeyde ise kooperatifçilikle ilgili çeşitli kuruluşlar tarafından yapılmaktadır¹³⁴.

Gelişmiş ülkelerde kooperatifçilik üniversitelerde ders olarak okutulmaktadır. Nitekim ABD'nin kırktan fazla üniversitesi ile Kanada'da ve Avrupa ülkelerinin çoğunda kooperatifçilik zorunlu veya seçmeli ders olarak okutulmaktadır¹³⁵. Ancak kooperatifçilik eğitimi, gelişmekte olan ülkemiz için büyük önem taşıdığı halde hiçbir zaman gereken önem verilmemiştir. Hatta kooperatifçilik eğitimi bilinçli veya bilinçsiz olarak göz ardı edilmiştir¹³⁶.

Kooperatifçilikte de her alanda olduğu gibi eğitim, başarının temel unsurunu oluşturmaktadır. Kooperatiflerde kendi kendini yönetme yeteneği ve başarısı ancak ortakların eğitim düzeyindeki gelişmeye bağlıdır. Bu şekilde kooperatifleşmenin gücüne faydasına inanan ve bu gücü bilinçli bir şekilde kullanan ortakların oluşturduğu kooperatifler, istismardan uzak ve amaçlarına ulaşmada daha etkili ve başarılı olmaktadır.

Ülkemizde, devletinde bu alanda ciddi bir politikası olmadığı için, bu güne kadar kooperatifçilik konusunda özel eğitim kurumları oluşturulmadığı gibi, örgün eğitime ders programlarında da gereken yer verilmemiş, ayrıca radyo-televizyon ve basın gibi yaygın eğitim araçları kullanılarak toplum bilincinin geliştirilmesi yönünden de çaba harcanmadığı görülmektedir.

Kırsal kesim kooperatiflerinin mali güçleri yetersiz ve üst örgütlenmeleri de henüz tamamlanmadığı için, eğitim konusunda kooperatifler bünyesinde etkili bir organizasyona gidilememiştir. Tarım sektöründe geniş bir sahada faaliyet gösteren ve ülkemiz kooperatifleri içinde örnek sayılabilecek şekilde teşkilatlanmış ve güçlenmiş olan Pancar Kooperatifleri; yönetici, denetçi, personel ve ortakların eğitiminin Türkiye genelinde diğer kooperatiflerde olduğu gibi kendi olanaklarıyla gerçekleştirilmesine çalışılmaktadır.

Pancar Kooperatifleri ve yöneticileri ilişki ve dayanışmayı artırmak, kooperatifçilik konularında yeni bilgiler aktarmak amacıyla her geçen yıl bir önceki

¹³⁴Karalar, **Teoride ve Türkiye Uygulamasında Tarımsal Pazarlama Açısından Kooperatif İşletmeler**, a.g.e., s.45.

¹³⁵Çıkm ve Karacan, a.g.e., s.127.

¹³⁶Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.603.

yla göre daha kapsamlı hizmet için eğitim programları düzenlemektedir. Bütün bu çalışmalara rağmen yeterli eğitim verilememektedir.

Kooperatifçilik eğitimi sorununun çözümü için alınacak en önemli önlemlerden birisi kooperatif üst örgütleri tarafından kooperatifçilik okullarının açılmasıdır¹³⁷.

Bunun dışında çeşitli meslek okulları ve ilgili fakültelerde kooperatifçilik derslerine özel bir önem verilmesi¹³⁸.

Televizyon, radyo ve halk eğitim programlarında kooperatifçiliğe geniş yer verilerek ülke çapında bütün halka ve kooperatif ortaklarına, kooperatif ilke ve yöntemlerinin öğretilmesi,

Genel olarak ilköğretimden üniversiteye kadar bütün okul programlarında kooperatifçilik derslerine özel bir yer verilmesi,

Devletin kooperatifçilik eğitimi çalışmaları yanında kurulmuş ve kurulacak olan kooperatif üst örgütlerinin de kooperatifçilik eğitimi yapmaları kooperatifçilik eğitimi sorununun çözümü için önemlidir¹³⁹.

1.6.5. Denetimle İle İlgili Sorunlar

Kooperatifçiliğimizin gelişmesiyle yakından ilgili olan bir konu da kooperatiflerde denetim sorunudur. Ülkemizde kooperatiflerde etkin bir denetim yapılamamaktadır¹⁴⁰.

Kooperatif denetiminden beklenen amaç; yöneticileri aydınlatmak ve çalışmalarına yardımcı olmak, yol göstermek, genellikle ticari ve mali bilgi ve deneyimden yoksun olan ortakların çıkarlarını korumak, eğitim vermek, bilgilendirmek, kamu yararını korumak, taahhütlerin yerine getirilip getirilmediğini tespit etmektir¹⁴¹.

Günümüzde Türkiye’de kooperatiflerde üç kademeli denetim uygulanmaktadır. Bunlar; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Tarım ve Köyüşleri

¹³⁷ Mülâyim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.604.

¹³⁸ Tuncer Uçarol, “Prof.Dr.Z.Gökalp Mülâyim ile Söyleşi:Yani Bir Kooperatifçilik Ruhu”, **Müdafaai Hukuk Dergisi**. Sayı no 88:(Aralık 2005)

¹³⁹ Mülâyim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.605.

¹⁴⁰ Aynı, s.614.

¹⁴¹ Yusuf Koç, TÜRKİYE KOOP ve Frederich Ebert Vakfı tarafından düzenlenen “Kooperatiflerde Denetim” konulu yuvarlak masa toplantısı”,**Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 92:(Aralık 2006), s.12.

Bakanlığının kendilerine bağlı kooperatiflerde yaptıkları denetimler, Genel Kurullarda seçilen Denetim Kurullarının yapmış olduğu denetimler ve birlikler ve merkez birlikleri tarafından yapılan denetimlerdir¹⁴². Devletin ve üst örgütlerin yapmış olduğu denetimi dış denetim, Genel Kurullarca seçilen Denetim Kurullarının yapmış olduğu denetimleri de iç denetim olarak ifade edebiliriz.

Kooperatiflerde iç denetimi yapacak olan Denetim Kurulu Genel Kurulca seçilmekte ve bu seçilen kişiler Yönetim Kurulu ile aynı paralelde insanlardan oluşmaktadır. Denetim Kuruluna seçilen bu insanların denetim konusunda deneyimine ve eğitimine bakılmamaktadır. Üst örgüt ve devlet tarafından yapılan dış denetimde ise denetimler yetersiz kalmaktadır. Üst örgütler kaynak yetersizliğinden dolayı denetim yapmakta sorun yaşamaktadır. Devletin denetleme işinde daha gelişmiş sistemlere yönelmesi gerekmektedir. Devletin kaynak yaratarak denetim yetkisini üst birliklere devretmesi, Denetim Birliklerinin kurulması, kurulamıyorsa Merkez Birlikleri veya Milli Birliğin bu konuda görevlendirilmesi denetim sorununun çözümünü kolaylaştıracaktır¹⁴³.

Kooperatiflerde iç denetimin etkinleştirilmesi, belli bir düzen ve disiplin sağlanabilmesi, ana sözleşme ile denetim kurulunun çalışmalarına ilişkin belirli esaslar getirilmesi amacıyla 1163 sayılı Kooperatifler Yasanında değişiklik öngörülmektedir¹⁴⁴.

---

¹⁴² Muammer Niksarlı, TÜRKİYE KOOP ve Frederich Ebert Vakfı tarafından düzenlenen “Kooperatiflerde Denetim” konulu yuvarlak masa toplantısı”, **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 92:(Aralık 2006), s.12.

¹⁴³ Z.Gökalp Mülayim, TÜRKİYE KOOP ve Frederich Ebert Vakfı tarafından düzenlenen “Kooperatiflerde Denetim” konulu yuvarlak masa toplantısı”, **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 92:(Aralık 2006), s.12

¹⁴⁴ Kılıç,a.g.e, s.24.

2. PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ (PANKOBİRLİK)

2.1. PANKOBİRLİK'in Kuruluşu ve Gelişimi

Kooperatiflerde üst örgütlenme yabancı ülkelerde 19. yüzyılın sonlarından itibaren başladığı halde ülkemizde ancak 1969 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Yasasının çıkması ile başlayabilmiştir¹⁴⁵. Bu yasaya tabi olan Pancar Ekicileri Kooperatifleri ise, 1972 yılında üst örgütlenmeye giderek Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (PANKOBİRLİK)'ni kurmuşlardır¹⁴⁶. PANKOBİRLİK' in kurulmasıyla Pancar Kooperatifçilerinin yatay bütünleşmesi sağlanmıştır.

PANKOBİRLİK Kooperatifler Kanununun 72. maddesinde öngörülen ancak kuruluşu çok geç tamamlanan Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine üye olmak suretiyle üst örgütlenmesini tamamlamıştır¹⁴⁷.

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin ayrıca bölge birlikleri olmadığından PANKOBİRLİK aynı zamanda bir merkez birliği görevi üstlenmiştir. PANKOBİRLİK, genel kurulunda birim kooperatiflerin temsilcilerince yönetim kuruluna seçilen 7 üye tarafından yönetilmektedir¹⁴⁸.

Kooperatiflerdeki yeni örgütlenmeye paralel olarak yapısal değişimin sağlandığı yeni bir dönem başlamıştır. PANKOBİRLİK kurulduğu 1972 yılından bugüne kadar, hızlı bir gelişme göstermek suretiyle yurt düzeyine dağılmış olan 31 pancar kooperatifinin koordinasyonunu, her türlü ihtiyaçlarının temin ve dağıtımını denetimi ile yasal, yönetsel, mali ve hukuksal sorunlarına çözüm arama ve yol gösterme görevleri ile temsil ve danışmanlık hizmetlerini üstlenmiştir.

PANKOBİRLİK yaklaşık 1,7 milyon üyesinin haklarını korumanın, tarımsal sanayinin milli ekonomiye bütünleşmesini gerçekleştirmenin yanı sıra dünya ekonomisi ile rekabet sağlayabilmek için de çalışmalarını sürdürmektedir¹⁴⁹.

¹⁴⁵ Mülayim, **Kooperatifçilik**, a.g.e., s.187.

¹⁴⁶ Aynı, s.225.

¹⁴⁷ Türkiye Milli Kooperatifler Birliği (Ankara: **Türkiye Koop Dergisi**, Sayı no 84: (Kasım 2005), s.35.

¹⁴⁸ İ.Hakkı İnan, **Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli** (İstanbul, 2004), s.338.

¹⁴⁹ Recep Konuk, **Röportaj** (Ankara: **Türkiye Koop Dergisi**, Sayı no 85:(Aralık 2005), s.24.

PANKOBİRLİK günümüzde 31 kooperatifi, 300'ü aşkın satış mağazası, 64 ilde faaliyet gösteren 7.000 yerleşim birimine hizmet götüren 1.724.000 ortağı ile Türkiye'nin en büyük tarımsal kooperatiftir¹⁵⁰.

2.2. PANKOBİRLİK'in Amaçları ve Çalışma Konuları

Pancar Ekicileri Kooperatifleri, kooperatifçilik hareketinin etkili bir şekilde gelişebilmesi ve kendisinden beklenen sosyal ve ekonomik yararların ortaya konulabilmesinin üst birlik bünyesinde birleşme ile başarılabilceğinin bilincinde olarak 1969 yılında çıkan 1163 sayılı kanunla hazırlıklarını tamamlayarak, 1972 yılında Birliği kurmuşlardır.

Ana sözleşme'de yer alan birlik amaçları şunlardır¹⁵¹:

- a) Ortak kooperatifleri her yönden kişi kurum ve kuruluşlara karşı yurt içi ve yurt dışında temsil etmek,
- b) Kooperatifçilik hareketinin özendirilmesi, gelişmesi ve yaygınlaştırılmasını sağlamak,
- c) Karşılıklı yardım ve dayanışma prensibinden hareketle ortaklarının çıkarlarını korumak,
- d) Ortak kooperatiflerin gereksinimi olan her türlü ziraat alet ve makineleri, sulama malzemeleri ile bunların ekipmanları ve yedek parçalarını, her türlü kimyasal ve biyolojik gübreleri, bitki geliştirici ve düzenleyicileri, tarımsal mücadele ilaçlarını makine ve ekipmanlarını, bitkisel tohumluklar, damızlık besin ve süt hayvanları ile diğer kültür hayvanlarını ve bunların spermalarını, her türlü yem ve yem katkıları ile hayvan sağlığı ilaçlarını ve sair gereksinimlerini içinden ve dışından temin etmek,
- e) Ortak kooperatiflerinin (d) fıkrasında belirtilen gereksinimlerini imal ve ithal eden, satış yapan kurumlardan bayilikler almak veya bu tesislere ortak olmak, kiralamak veya işletme haklarını devralmak,
- f) Ortak kooperatiflerin üyelerinin pancar ve pancar dışında her türlü

¹⁵⁰ Fahrettin Tan, TÜRKİYE KOOP 15. Olağan Genel Kurul Toplantısı, **Türkiye Koop Dergisi**. Sayı no 89:(Haziran- Temmuz 2006), s.17.

¹⁵¹ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.43.

bitkisel ve hayvansal ürünler üretmesini, bu ürünlerin işlenmesi, değerlendirilmesi, pazarlanması ve gerektiğinde ihracatını sağlamak amacıyla çeşitli araştırmalar ve planlamalar yapmak, projeler üretmek, toprak ve bitki analizleri yapmak, gerektiğinde bunlarla ilgili ithalat yapmak, şirket ve tesisler kurmak, ya da bu amaçla kurulmuş şirket ve kuruluşlara iştirak etmek, kooperatif ortaklarına her türlü sözleşmeli, kredili ve kontrollü bitkisel ve hayvansal üretim yaptırmak veya benzer modelleri uygulatmak, ortaklarını bu konularda teşvik etmek ve yönlendirmek. Tüm bu faaliyetlerle ilgili olarak gerektiğinde hazine, ilgili bakanlıklar, Ziraat Bankası v.b. kuruluşlardan ve ayrıca yurt dışı kredi kaynaklarından kendisi ve ortak kooperatifleri adına kredi almak veya gerektiğinde alınacak kredilere aracı olmak.

- g) Ortak kooperatiflerle iştiraklerinin iktisadi faaliyetlerini, hesap ve kayıtlarını teftiş etmek ve teftiş neticesine göre çalışmalarına yön vermek,
- h) Ortak kooperatiflerle iştiraklerinin danışmanı olmak,
- i) Ortak kooperatif ve iştiraklerinin yönetici, denetici ve personeli ile kooperatif üyelerinin eğitimini sağlamak,
- j) Ortak kooperatiflerin ve iştiraklerinin iktisadi faaliyetlerini ve diğer çalışmalarını birlik politikaları doğrultusunda bütün yönleriyle koordine etmek,
- k) Yurt içindeki ve dışındaki benzer kuruluşlarla ilişkilerin kurulmasını, geliştirilmesini ve devamlılığını sağlamak,
- l) Amaçlarıyla ilgili kurulmuş veya kurulacak, her türlü şirket, kooperatif ve kuruluşlara iştirak etmek,
- m) Ortak kooperatiflerin; personel politikalarını ve kadrolarını belirlemek, Toplu-İş Sözleşmesi kapsamı dışındaki personelinin tayin, terfi, nakil ve görevlerine son verilmesi tekliflerini yapmaktır.

PANKOBİRLİK 'in amaçlarını ortak kooperatifleri her alanda resmi ve özel kuruluşlara karşı temsil etmek ortaklarının çıkarlarını korumak, kooperatifleri denetlemek, çalışmalarına yön vermek, idari ve mali yapılarının iyileştirilmesi ve finansman sorunlarının çözümünde yardımcı olmak ayrıca kooperatifçilik fikrinin geliştirilmesini ve yayılmasını sağlamak şeklinde özetlemek mümkündür¹⁵². PANKOBİRLİK, hedeflediği bütün amaçlara ulaşmış ve büyüyen

¹⁵² Ömer Şen, **Pankobirlikten Haberler Dergisi** (Ankara, Pankobirlik Yayınları, 1993), s.2.

iştirakleri ve diğer müesseseleri ile dev bir kurum haline gelmiştir¹⁵³.

Birlik yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilebilmesi için alınması gereken önlemleri şu şekilde sıralamıştır¹⁵⁴:

a) Ortak kooperatiflerin ve iştiraklerin iktisadi faaliyetlerinin istenilen şekilde yürütülebilmesi için, gerektiğinde kredi kurumlarından kredi almak veya alacakları krediye aracı ya da kefil olmak,

b) Birliğe gerekli her türlü taşınır ve taşınmaz mallarla araç ve gereçleri satın almak, gerektiğinde satmak, yaptırmak, kiralamak, ipotek ettirmek, gerektiğinde ipotek almak ve ipoteği kaldırmak ve bu husustaki diğer tasarruflarda bulunmak.

c) Eğitim için her türlü önlemleri almak,

d) Ortakların ve iştiraklerinin faaliyetlerini koordine etmek amacıyla gerekli istatistikî bilgilerin toplamak ve değerlendirilmesini yapmak,

e) Birliğin ve ortak kooperatiflerin alacaklarına karşılık gerektiğinde ipotek almak,

f) Bunların dışında gereken diğer bütün önlemleri almaktır.

2.3. PANKOBİRLİK'in Ortak ve Sermaye Durumu

1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı kooperatifler yasasının da bir gereği olarak, uzun araştırma ve çalışmalar sonucunda "Alman Raiffeisen Birliği" modelinden de esinlenerek 30.03.1972 tarihinde Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ile 19 pancar ekicileri kooperatifi tarafından 570.000 TL sermaye ile "Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri Birliği" kısa adıyla "PANKOBİRLİK" kurulmuştur¹⁵⁵.

PANKOBİRLİK 'in sermayesi ortakların taahhüt ettikleri paylardan oluşmaktadır. 1163 sayılı yasada, bir ortağın en fazla 10. YTL taahhüt edebileceği belirtilmiştir. 2005 yılı sonu itibariyle PANKOBİRLİK 'in ortaklarından tahsil ettiği öz sermayesi 3.200, 00 YTL olarak gerçekleşmiştir¹⁵⁶.

¹⁵³ Celal Er, "Örnek Bir Kuruluş Pankobirlik," **Karınca Dergisi**, Sayı no 687, (Mart 1994), s.10.

¹⁵⁴ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.44.

¹⁵⁵ Kamil Özdemir, "Mülakat" **Karınca Dergisi**, Sayı no 725, (Mayıs 1997), s.97.

¹⁵⁶ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.111.

Sermayenin bu kadarla sınırlı olması, mevcut 1163 sayılı yasaya göre kooperatif ve birliklere üye olan her üyenin sermaye payının 10. YTL olarak tespit edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

PANKOBİRLİK, gerek ortak ve gerekse faaliyet alanları itibari ile 1,7 milyon üyeyi bünyesinde toplayan ve yapmış olduğu faaliyetleri ile ülke tarımına ve dolayısıyla ülke ekonomisine katkıda bulunan 31 pancar kooperatifinin fiilen merkez birliği görevini üstlenmiş bulunmaktadır¹⁵⁷.

2.4. PANKOBİRLİK'in Yönetim Yapısı

Kooperatif etkin ve etkili bir işbirliğini örgütlemesi, her şeyden önce dağınık bireysel faaliyet ve çabalar arasında uyum ve koordinasyonun sağlanarak belirli çabaların yerine getirilmesine bağlı bulunmaktadır. PANKOBİRLİK 'in yönetimi Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu, Danışma Kurulu ve İdari Kadro (Genel Müdür, Personel) den oluşmaktadır. Bu organlar birbirleriyle uyum içinde olup, birliğin amaçlarını etkin bir şekilde yerine getirmek için çalışmaktadırlar.

2.4.1. Genel Kurul

Pancar Kooperatifleri Birliğine sadece tüzel kişiler ortak olabilmektedir. 2005 yılı verileriyle Birliğin 31 pancar kooperatif ortağı bulunmaktadır.

Birlik genel kurulu bütün organları temsil eden en yetkili organ olup, 31 ortağın yönetim kurullarından beşer kişilik temsilci gruplarının katılımıyla oluşmaktadır. Birlik genel kurulu 140 temsilcinin katılımıyla yılda bir defa, hesap dönemini takip eden 3 ay içerisinde toplanmaktadır¹⁵⁸. Olağan toplantılar dışında olağanüstü hallerde, yönetim ve denetim kurulları ile ilgili Bakanlık genel kurulu toplantıya çağırılabilirler. Genel kurula katılan ve her birim kooperatifi temsil eden 5 kişilik yönetim kurulu üyeleri, yalnız bir oy hakkına sahiptir.

---

¹⁵⁷ Konuk, a.g.e., s.24.

¹⁵⁸ Kamil Özdemir, "Pankobirlik'ten Haberler" Sayı no 45, (Kasım-Aralık 1996), s.12.

Genel kurul kararlarında ve seçimlerde, oyların yarısından bir fazlasına itibar olunur. Ana sözleşme değişikliklerinde ise, 2/3 çoğunluğun sağlanması gerekmektedir¹⁵⁹.

2.4.2. Yönetim Kurulu

PANKOBİRLİK yönetim kurulu 1992 yılından önce, üçü Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. tarafından tespit ve teklif edilen, dördü, ortak kooperatiflerin genel kurula, iştirak eden temsilciler arasından gösterilen 7 aday dört yıllığına seçilebiliyordu. Ancak 1992 yılında ana sözleşme değişikliğine giderek, yönetim kurulu üyelerinin tamamını ortaklar arasından seçilen pancar üreticilerinden oluşturulması hükmü getirilmiştir¹⁶⁰.

Yönetim kurulu toplantıları genellikle ayda bir defa yapılmakta ve kararlar çoğunlukla alınmaktadır.

2.4.3. Denetçiler Kurulu

Denetçiler kurulu genel kurul adına birliğin bütün faaliyet ve hesaplarını inceleyen ve üç kişiden oluşan bir organdır. Denetim kurulu üyeleri genel kurulca dört yıl süre ile seçilmektedir. Denetim kurulu üyelerinin yüksek tahsilli, hukuk, işletme ve mali konularda yeterli bilgiye ve deneyime sahip kişilerden seçilmesi gerekmektedir¹⁶¹.

2.4.4. Danışma Kurulu

Birim kooperatiflerden farklı olarak birlik bünyesinde bir danışma kurulunun oluşturulması ve danışma kurulunun, Birlik faaliyetlerini geliştirmek ve dünya kooperatifçiliğindeki gelişmelere paralel olarak teşkilatlanma ve her türlü konular hakkında tavsiyelerde bulunmak üzere, yönetim kurulunun teklifi ile genel kurul tarafından yerli ve yabancı uzmanlardan 4 yıl süre ile seçilen beş kişilik bir iştiraki kurul

¹⁵⁹ Göktan, a.g.e., s.61.

¹⁶⁰ Kamil Özdemir, "Mülakat" **Karınca Dergisi**, Sayı no 725, (Mayıs 1997), s.97.

¹⁶¹ Göktan, a.g.e., s.64.

olarak oluşturulması öngörülmüştür¹⁶². Danışma kurulu direkt Genel Müdüre bağlı olup, basın, mali ve hukuk alanında uzmanlaşmış olması koşulu aranmaktadır¹⁶³.

2.4.5.Birlik Genel Müdürü ve Personel

Pancar Kooperatifleri Birliğinin, yürürlükteki yasalar, ana sözleşme ve yönetmelik hükümlerine göre, bir genel müdür tarafından yönetilmesi ilke olarak kabul edilmiştir. Birlik Genel Müdürü kurumun en üst amiri olup, yönetim kurulunca beş yıl süreyle atanmaktadır. Genel müdür, yönetim kuruluna birinci derecede sorumludur. Genel müdürün görevden alınması ise yönetim kurulunun teklifi ve genel kurulun kararı ile olmaktadır¹⁶⁴.

Birlik genel müdürünün başlıca görevleri;

- Birliği yürürlükteki kanun, ana sözleşme, yönetmelikler ve yönetim kurulu kararları doğrultusunda idare etmek,
- Birlik daire başkanları ile müdürlerinin atama ve görevden alınmalarını yönetim kuruluna teklif etmek,
- Birlik faaliyetleri ve hesapları hakkında yönetim kuruluna bilgi vermek,
- Birliğe bağlı kooperatifler ve bunların iştirakleri hakkında araştırmalar yaparak, bu araştırmalara göre alınacak önlemler hakkında yönetim kurulunu uyarmak,
- İstemeleri halinde; Bakanlık denetim elemanları ile birlik denetçilerine gerekli bilgileri vermek gibi görevleri mevcuttur¹⁶⁵.

Birlik artan iş hacmi ve genişleyen faaliyetlerin faydalı, amaca uygun biçimde yürütülmesi için; kadro seçiminde Birlik içinden, kooperatiflerden ve Birlik dışından konusunda yetenekli, elemanları atamaktadır. Birlikte toplam 75 personel bulunup, personel politikası; en az personelle en fazla verimi sağlamaktır.

¹⁶² Metin Musul, **Türkiye’de Kooperatiflerde Üst Örgütlenme**;(Basılmış Master Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Ankara,1991), s.118.

¹⁶³ Göktan, a.g.e., s.65.

¹⁶⁴ Aynı, s.65.

¹⁶⁵ Aynı, s.67.

2.5. PANKOBİRLİK'in Faaliyetleri

31 tane Pancar Kooperatifinin üst kuruluşu olan PANKOBİRLİK, kooperatiflerin ortakları olan pancar üreticileriyle doğrudan işletme faaliyetlerinde bulunmak yerine onların sosyo-ekonomik düzeylerinin yükseltilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.

Ayrıca PANKOBİRLİK tarımsal faaliyetler yanında ülkemizde kooperatifçilik hareketinin geliştirilmesi, şekerpancarı tarımının sürdürülebilirliği ve hammaddesi pancar olan kristal şeker dahil diğer tüm ürünlerin üretilmesi ve değerlendirilmesi noktasında çalışmalarına uluslararası boyutlarda devam etmektedir. İlgili olduğu sektörler itibarıyla dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmekte olan PANKOBİRLİK, uluslararası kuruluşlarla da işbirliği çalışmaları yapmaktadır.¹⁶⁶

Bu faaliyetlerden başlıcaları;

- Pancar Fiyatının Tespitine İlişkin Faaliyetleri,
- Kat'i Bedel Tediye İle İlgili Faaliyetleri,
- İmalat Kontrolü İle İlgili Faaliyetleri,
- Alet ve Makine Temini ve Dağıtım İle İlgili Faaliyetleri,
- Yeni Tekniklerin Üretim Alanına Aktarılması İle İlgili Faaliyetleri,
- Kaliteli Tohumluk Temini ve Üretimi İle İlgili Faaliyetleri,
- Araştırma Planlama, Proje ve Koordinasyon İle İlgili Faaliyetleri,
- Ortakların İhtiyaçlarını Temin ve Dağıtımına İlişkin Faaliyetleri,
- Girdi Kullanımı İle İlgili Faaliyetleri,
- Eğitim faaliyetleridir.

2.5.1. Pancar Fiyatının Tespitine İlişkin Faaliyetleri

Şekerin hammaddesi olan pancarın alım fiyatının belirlenmesi yasa gereği hükümete aittir. Şeker pancarı alım fiyatı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın önerileri

¹⁶⁶ Mikdat Çakır, "Tarımsal Sanayi Kooperatifçiliği", Pankobirlik Sayı no 84 (1995). s. 6.

doğrultusunda Bakanlar Kurulunca belirlenmektedir. Her yıl pancar alım fiyatı belirlenmeden önce PANKOBİRLİK yetkilileri bu amaçla siyasi otorite ve ilgili kuruluşlar nezdinde gerekli çalışmalar yapmaktadır. Tarla şartlarında ve gerçek verilere dayandırılarak hazırlanan şeker pancarı maliyet etütleri ve buna bağlı olarak bir yıl sonra oluşacak pancar alım fiyatına ait görüşler bir rapor halinde ilgili kuruluşlara verilmektedir¹⁶⁷.

2005 yılı %16 polarlı A Kotası Pancarın şeker pancarının alım fiyatını bir önceki yıla göre % 7.17'lik bir artışla hükümetin hedeflediği enflasyon artışı, üretici maliyetlerindeki artışlar, dünya şeker fiyatları, ürün pariteleri v.b. etkenleri de dikkate alarak hesaplanmış ve kilo başına 106.000 TL/Kg ve avans fiyatı olarak tespit edilmiştir¹⁶⁸.

2.5.2.Kat'i Bedel Tediyleri İle İlgili Faaliyetleri

Devlet fabrikalarında bedel ödemelerindeki gecikmeler ve ödemelerin normal süresinin de ötesinde geç başlaması üreticileri zor durumda bırakmaktadır. PANKOBİRLİK bu konuda da çalışmalar yapmakta ve çiftçinin mağduriyetini önlemek için gayret göstermektedir¹⁶⁹.

2.5.3.İmalat Kontrolü İle İlgili Faaliyetleri

Çiftçilerin her türlü zirai alet ve makine ihtiyacını karşılayabilmek için yılın üç ayrı döneminde gerçekleştirilen ihaleler ile çiftçilere gerekli olan tarımsal alet ve makineler kooperatiflerce temin edilmektedir. Bu alet ve makineleri temin etme aşamasında; öncelikle ihalelere katılmak isteyen firmalara teknik personel tarafından hazırlanan teknik şartnameler gönderilmekte ve satış mağazalarına gidecek tüm alet ve makinelerin bu şartnamede yer alan esaslara göre imal edilmesi istenmektedir. İhale sonucu satın alınan alet ve makineler, kooperatiflerin satış mağazalarına sevk edilmeden imalat aşamasında ve imalat sonrasında teknik elemanlar tarafından fabrika stok sahalarına gidilerek teknik denetimleri yapılmaktadır. İmalat kontrollerinde makinelerin deneme raporlarında ve TSE standartlarında belirtilen ölçü ve

¹⁶⁷ Kamil Özdemir, "Pancar Üreticilerinin Şu An İçinde Bulunduğu Sorunlar Nelerdir", **Karınca Posta Dergisi**, Sayı no 691 (Temmuz 1994), s.37.

¹⁶⁸ PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, a.g.e., s.47.

¹⁶⁹ Celal Er ve Gökten Gümüştay, "Türkiye'de Şeker Pancarı ve Sanayi, Kamu ve Özel Sektör Şeker Fabrikalarının Karşılaştırılması", **Karınca Dergisi**, Sayı no 704 (Ağustos 1995), s.67.

özelliklere uygunluğu ve firma ihale teklif mektuplarında belirtilen ölçü ve özelliklere uygunluklarına bakılmaktadır. Kalite kontrolleri uygun görülen alet ve makinelerin satış mağazalarına sevkiyatı onaylanırken, aksaklık görülen alet ve makinelerin eksikliklerinin giderilmesinden sonra sevkiyatları yapılmaktadır. Ayrıca sevkiyatları gerçekleştirilen alet ve makinelerin çiftçiler tarafından kullanılması sırasında ortaya çıkan teknik aksaklık ve arızaların giderilmesi de sağlanmaktadır¹⁷⁰.

2.5.4.Alet ve Makine Temini ve Dağıtım İle İlgili Faaliyetleri

Kooperatif çiftçilerin tarımsal alet ve makine ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerçekleştirilen ihaleler esnasındaki teknik çalışmaların yanında, fiyat ve kalite yönleri ile yurt dışından temin edilmesi daha avantajlı olan malzemelerin de yurt dışından ithal edilmesi suretiyle çiftçilerin ihtiyaçları temin edilmektedir. Temin edilen alet ve makineler hazırlanan sevkiyat programları ile teslim yerlerine ulaştırılmaktadır¹⁷¹.

2.5.5.Yeni Tekniklerin Üretim Alanına Aktarılması İle İlgili Faaliyetleri

Günümüzde modern tarımın gereği olan mekanizasyon araçlarının çiftçilere tanıtılması, temini ve kullanıma sunulması amacıyla araştırma, etüt ve proje çalışmaları önem arz etmektedir. Çünkü tarımsal mekanizasyonlaşma derecesinin artması ile tarımsal üretimde verim ve kalitenin artışı yanında, el emeğine dayalı iş gücüne olan bağlılıkta asgari düzeye inmektedir. Ayrıca yapılacak tarımsal faaliyetler çok kısa sürede ve planlanan zamanda bitirilmekte ve ikinci ürün yetiştirme periyoduna ek zaman kazanılmaktadır¹⁷².

PANKOBİRLİK tarımda mekanizasyonun yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla gerek yurt içinde gerekse yurt dışında firmalarla görüşmeler yapmaktadır. Kooperatif ortaklarının gereksinim duyduğu alet ve makineleri ucuz ve kaliteli olarak hizmetlerine sunabilmek için araştırma ve planlama çalışmaları yapmaktadır.

¹⁷⁰ Bkz. PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**

¹⁷¹ Bkz. PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**

¹⁷² Bkz. PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**

2.5.6. Kaliteli Tohumluk Temini ve Üretimi İle İlgili Faaliyetleri

Bitkisel üretimde verim ve kaliteyi etkileyen faktörlerin başında kaliteli tohumluk kullanmak gelmektedir. Kalitesiz tohumluk kullanıldığında, toprak hazırlığı, gübreleme, sulama ve ilaçlama gibi bakım faktörleri ne kadar iyileştirilirse iyileştirilsin tatminkâr bir verim ve kaliteli bir ürün elde etmek mümkün değildir. Böyle bir durumda üreticinin pazarlama şansı ve gelir seviyesi asgari seviyede kalmaktadır. Bundan dolayı PANKOBİRLİK kooperatif ortaklarının hububat, yağlı tohum ve yem bitkileri tohumluk ihtiyaçlarını, başta Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü olmak üzere birçok özel tohumcu kuruluşla bayilik sözleşmesi imzalayarak daha uygun koşullarda temin etmektedir¹⁷³.

2.5.7. Araştırma Planlama, Proje ve Koordinasyon İle İlgili Faaliyetleri

PANKOBİRLİK tarım ve tarımsal sanayi konularında kuruluşlarının ve üretici ortaklarının ülke ve dünya ekonomilerine uyum ve entegrasyonuna yönelik çalışmalarını olanakları doğrultusunda devam ettirmektedir. Bu çalışmalardan bazıları başlıklar halinde şunlardır;

Şeker Kanunu ve kamu şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ile ilgili çalışmalar, basın ve kamuoyuna yönelik çalışmalar, yabancı kuruluşlarla ilgili çalışmalar, AB ortak tarım politikasına uyum çalışmaları, pancar üreticilerine ve kooperatiflere yönelik çalışmalar, yayın ve tanıtım çalışmaları, AB destekli tarımsal proje çalışmaları, araştırma değerlendirme ve bilgi toplama çalışmalarıdır¹⁷⁴.

2.5.8. Ortakların İhtiyaçlarını Temin ve Dağıtımına İlişkin Faaliyetleri

PANKOBİRLİK kuruluş amaçları doğrultusunda 2005 faaliyet yılında 176.897.208,63 YTL tutarında gübre, tarım alet ve makineleri, zirai mücadele ilacı, tohum ve lastik temin ederek kooperatiflere sevk etmiştir. Temin edilen bu kimyevi

¹⁷³ Bkz. PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**

¹⁷⁴ Bkz. PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**

gübre, tarım alet ve makineleri, zirai mücadele ilaçları ve tohum ve lastik tutarları ve oranları aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir¹⁷⁵.

Tablo – 8 Kimyevi Gübre, Tarım Alet ve Makineleri, Zirai Mücadele İlaçları ve Lastik Tutarları ve Oranları

Tarımsal Girdiler	Temin Edilen Tutar	% Oranı
Kimyevi Gübre	128.577.966	% 73
Tarım Alet ve Makineleri	25.906.346	% 15
Zirai Mücadele İlaçları	14.165.189	% 8
Tohum	7.518.331	% 4
Lastik	729.346	
Toplam	176.897.209	% 100

KAYNAK: Pankobirlik 2005 Yılı Faaliyet Raporu .

Birlik kanalı ile satın alınarak, kooperatifler tarafından ortaklarının kullanımına sunulan toplam kimyevi gübre miktarı yıllara göre Türkiye toplam kimyevi gübre kullanım miktarının yaklaşık % 6,8'i ile % 8,6'sı arasında değişmektedir. Ülkemizdeki kimyevi gübre üreticilerinin birçoğunun ülke genelindeki pazar paylarının % 4,5 ile % 6,5 arasında değiştiği göz önünde bulundurulduğunda birliğin pazar payının küçümsenmeyecek kadar iyi olduğu görülmektedir.

2.5.9.Girdi Kullanımı İle İlgili Faaliyetleri

Birlik pancar ve şeker veriminin artırılması için pancar üreticilerine gerekli olan tarımsal girdiyi, (kimyevi gübre, pancar motor mamulleri, traktör, zirai mücadele ilaçları, ziraat alet ve makineleri vb.) kooperatifler aracılığı ile üreticilere sunmaktadır. Kooperatif hizmetlerini yaygınlaştırmak, ortaklarına tarımsal girdilerin daha kolay sunmak için 2006 yılında 291 adet satış mağazası açılmıştır¹⁷⁶. PANKOBİRLİK bu faaliyetleri ile birim kooperatiflerin her türlü girdi ihtiyaçlarını zamanında, ucuz ve kaliteli olarak düşük fiyattan temin etmektedir.

¹⁷⁵ Bkz. PANKOBİRLİK, 2005 Yılı Faaliyet Raporu

¹⁷⁶ PANKOBİRLİK, 2005 Yılı Faaliyet Raporu, a.g.e., s.57.

2.5.10.Eğitim Faaliyetleri

Birlik eğitim faaliyetlerine önem vermektedir. PANKOBİRLİK tarafından basın-yayın ve halkla ilişkiler ile eğitim konularına ilişkin faaliyetler düzenlenmektedir. Bu şekilde kooperatifler ve PANKOBİRLİK personelinin yarısından fazlası eğitimden geçirilmiştir. Böylece personellerin bilgi ve becerilerinin artırılması ile yeni gelişmelere adaptasyonu sağlanmaktadır. Yönetici ve idari personel için yapılan seminerlerin yanında üreticilere de birlikçe eğitim seminerleri yapılmaktadır¹⁷⁷.

Her yıl olduğu gibi 2004–2005 faaliyet döneminde de Eğitim Programları erevesinde Ziraat Mühendislerine yönelik ‘‘Ziraat Mühendisleri Semineri’’, muhasebe sorumlularına ‘‘Muhasebe ve Bilgi İşlem Semineri’’ ve ‘‘Muhasebe Yöneticileri Semineri’’ dzenlenmiřtir¹⁷⁸.

Birlik; kooperatiflerin, iştiraklerin faaliyetlerini ve pancar tarımı ile ilgili teknik gelişme ve bilgilerini kamuoyuna duyurmak için periyodik olarak iki ayda bir çıkan ‘‘Pankobirlikten Haberler’’ adlı dergiyi yayınlamaktadır. Yine kooperatif ve üreticileri ilgilendiren konularda da çeşitli kitaplar yayınlanmaktadır.

---

¹⁷⁷ Bkz. PANKOBİRLİK, 2005 Yılı Faaliyet Raporu

¹⁷⁸ Bkz. PANKOBİRLİK, 2005 Yılı Faaliyet Raporu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYON PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİNİN FİNANSAL ANALİZİ VE VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. AFYON PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİNİN FİNANSAL ANALİZİ

1.1.Amaç

Bu tezin amacı sosyal ve ekonomik açıdan ülke ekonomisi içerisinde önemli bir yere sahip olan tarımsal kooperatiflerden, pancar ekicileri kooperatiflerine bağlı Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin finansal analizini yapmaktır. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin finansal analizini yapmakla kooperatifin ortaklarına, yöneticilerine, kredi verenlerine, ticari ilişkisi olan diğer işletmelere, çalışanlarına bilgi verecek veriler elde edilecek ve yine aynı kişi ve grupların kooperatifin geleceği ile ilgili bilgi edinmeleri ve öngöründe bulunmaları sağlanmış olacaktır.

Ayrıca bu analizle Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin finansal açıdan zayıf ya da kuvvetli taraflarının ortaya çıkartılarak, zayıf taraflarının güçlendirilmesi kuvvetli taraflarının ise rekabette bir üstünlük olarak değerlendirilmesi sağlanmış olacaktır. Bu amacın ortaya konabilmesi için Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin mali tabloları oran analizine tabi tutulmuş ve mali tablolardaki kalemlerin yıldan yıla nasıl bir değişim gösterdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin yıllara göre nasıl bir değişim gösterdiği ve kalemlerin genel toplam içerisindeki yüzde oranlarını analiz etmek için yüzde metodu analizi uygulanmıştır. İşletmenin likidite yapısı, borç yapısı, kârlılık durumu ve faaliyetlerinin etkinlik oranlarını analiz etmek amacıyla, oran analizi tekniği kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilerek işletme için bulguların ne anlam ifade ettiği bulgular kısmında değerlendirilmiştir.

1.2.Veriler

Araştırmada Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği'ne bağlı Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin finansal analizi için gerekli olan 12 aylık bilânço ve gelir tabloları kooperatifin 2003, 2004 ve 2005 yılı faaliyet raporlarından elde edilmiştir.

1.3.Yöntem

Araştırma kapsamında Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifine ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerine ait 2003–2005 dönemini kapsayan temel mali tablolar (bilanço, gelir tablosu v.s.), ayrıntılı stok mizanları, yıllık faaliyet raporları ve diğer veriler genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda tezin amacına uygun olarak yeniden gözden geçirilmiştir.

1.4. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler

1.4.1.İlin Coğrafi Durumu, İklim ve Toprak Yapısı

Afyon ili, Ege Bölgesinin doğusunda yer alır. İç Anadolu eşiğinin orta derecede yükseklikteki dağları ile bu dağlar arasında yer alan dar ve geniş ovalardan meydana gelmiştir. Genel olarak il sınırları parçalanmış bir plato görünümündedir.

İlin güneybatısında Dazkırı Ovası yer almaktadır. Kuzeydoğuya doğru dağlar arasındaki engebeli yöre geçildikten sonra iki bölümden meydana gelen Dinar Ovasına ulaşılmaktadır. Sandıklı yöresi etrafı dağlarla çevrili bir ovanın bulunduğu yüzey şekillerine sahiptir. Sandıklı'nın Başağaç yöresindeki tepelerinden sonra Küçük Sinanpaşa Ovası yer almaktadır. Kuzeybatısında Tınaztepe ve Çiğiltepe arasındaki Damlalı Boğazı geçilince Büyük Sinanpaşa Ovasına geçilmektedir. Bu ova doğuya uzanarak Afyon ovası ile birleşmektedir.

İl Merkezi, eski bir yanardağın krateri üzerinde kurulmuştur. Şehir merkezinde Afyon Kalesi, Sarıkız Tepesi ile Cirit Tepe yer almaktadır. Erozyon nedeniyle kayalıklar açığa çıkmıştır. İl toprakları volkanik topraklardan meydana gelmiştir.

Afyon ili arazisinin %47,5'ini dağlar, % 32,6'sını platolar ve %19,9'unu ovalar oluşturmaktadır¹⁷⁹.

Ahır Dağları, Akdağ, Bulğurdağı, Bey ve Paşa Dağları, Emir Dağları, Kumalar Dağları, Karakuş Dağları, Söğüt Dağları, Sultan Dağları başlıca dağlarını oluşturmaktadır.

İlin başlıca akarsuları üç havzada toplanmaktadır. Bunlar; Batıda Sandıklı – Dinar ovalarının sularını Büyük Menderes'e ulaştıran Küfi Çayı, Sinanpaşa, Afyon ve Şuhut ovalarının sularını Eber Gölü'ne ulaştıran Akarçay ve kolları, Emirdağ platolarının sularını Sakarya Nehrine ulaştıran Çıldırım ve Tuğluk dereleridir. Bu akarsuların tamamı kış aylarında ve ilkbaharda daha fazla su taşımaktadır. Yazın ise çekilerek cılızlaşmakta veya tamamen kurumaktadır.

Eber Gölü, Akşehir Gölü ve Acı Göl Afyon'un başlıca göllerini oluşturmaktadır.

1.4.2. İlin Genel Nüfusu

İlin 2000 yılında yapılan son nüfus sayımına göre genel nüfusu 812.416 dır. Şehir merkezinde oturan nüfus genel nüfusun %45,77'sini, köylerde oturan nüfus ise genel nüfusun %54,23'ünü oluşturmaktadır¹⁸⁰.

1.4.3. İlin Ekonomik Durumu ve Gelirleri

İlin Ekonomisi tarıma dayanmaktadır. İl toplam nüfusunun %54,23'ü kırsal alanda yaşamaktadır. İlin hayvancılık yönünden potansiyeli oldukça iyi durumdadır. Sanayileşme yönünden geçmişte ilde önemli adımlar atılmış olmasına rağmen ulaşılan nokta istenilen düzeyde değildir.

İlin gelirleri defterdarlığa bağlı birimlerce 2005 yılı sonu itibariyle çıkarılmıştır. Bu vergi gelirlerinin ayrıntısı aşağıdaki gibidir¹⁸¹;

¹⁷⁹ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, **2005 Yılı Afyon İli Ekonomik ve Ticari Durum Hakkında Rapor** (Afyon:2006).s.3.

¹⁸⁰ Aynı, s.3.

¹⁸¹ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, a.g.e.,s.9.

<u>Vergi Türü</u>	<u>Tahakkuk Eden</u>	<u>Tahsil Edilen</u>
Gelir Vergisi	123.423.796,57	98.869.625,85
Kurumlar Vergisi	22.093.741,59	17.442.089,52
Katma Değer Vergisi	50.208.696,13	36.515.129,98
Diğer Vergi Gelirleri	95.961.330,06	84.850.819,02
TOPLAM	291.687.564,35	237.677.664,37

1.4.4. İlin Sanayisi

İl, coğrafi konumu itibariyle önemli bir yere sahiptir. Çünkü iller ve bölgeler arası önemli karayolları Afyon'dan geçmektedir. Türkiye genelinde dört ayrı demiryolu hattının birleştiği tek il konumundadır. Özellikle ülkemiz için ikinci önemli merkez olan Ankara ve İzmir güzergahında önemli bir ulaşım odağı olması il için ayrı bir üstünlük teşkil etmektedir. Sanayileşme veya turizm açısından önemli gelişmeler kaydedip, büyük bir dinamizm içine giren İzmir, Bursa, Eskişehir, Antalya, Muğla, Aydın, Denizli, Konya ve Uşak illerinin tam ortasında bulunmaktadır.

Afyon'un üzerinde bulunduğu bu coğrafi konum işletmeciler açısından önemli bir kuruluş yeri özelliği göstermektedir. Buna karşın sanayi yatırımları istenilen düzeye ulaşamamıştır.

Afyon özellikle 1950'lere kadar tamamen tarıma dayalı bir ekonomik yapı sergilemiştir. 1950 den sonra kamu tarafından yapılan çeşitli sanayi yatırımlarından sonra il ekonomisi tarım ağırlıklı yapıdan sanayiye doğru dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Kamu öncülüğünde geliştirilen bu girişimler Afyon'da sanayi kültürünün olgunlaşmasında ilk adımlar olurken diğer taraftan gelişen tarım kaynakları ve yerel sermaye birikimi ile 1970'li yıllarda özel sektör yatırımları filizlenmeye başlamıştır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Afyon'un coğrafi konumu, tarımda mekanizasyona gidilmesi, Tarım Kredi Kooperatifleri, Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve bankaların açılması, Kocatepe Üniversitesi ve bağlı fakültelerin kurulması, Ticaret ve Sanayide şirketleşmeye başlanması ve bütün bu gelişmeler sonucunda KOBİ'ler öncülüğünde ekonomi dinamizm kazanmıştır.

1.4.5. İlin Tarım ve Bitki Örtüsü

Afyon ilinin ekonomisi genel olarak tarıma dayanmaktadır. Tarımsal ürünler ile tarıma dayalı ürünler toplam gelirinin büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Tarıma elverişli ve elverişli olmayan arazi miktarlarının durumu aşağıda Tablo-9'da verilmiştir;

Tablo-9 Afyon İli Tarıma Elverişli ve Elverişsiz Arazi Miktarları

Tarla Arazisi	442.711 Hektar
Meyvelik ve Bağ	15.375 Hektar
Sebzelikler	7.233 Hektar
Gül Bahçelikleri	1.322 Hektar
Nadas	107.780 Hektar
Kullanılmayan Tarım Arazisi	43.283 Hektar
Tarıma Elverişli Arazi Miktarı	617.704 Hektar

Çayır- Mera	399.442 Hektar
Orman- Fundalık	296.819 Hektar
Diğerleri	75.737 Hektar
Tarıma Elverişli Olmayan Arazi Miktarı	771.998 Hektar

KAYNAK: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2005 Yılı Afyon İli Ekonomik ve Ticari Durum Hakkında Rapor

Ayrıca ilin toplam sulanabilir arazi miktarı 540.892 hektardır. Bu arazinin 178.697 hektarı sulanabilmektedir. Sulama yapılan bu arazinin 28.250 hektarı D.S.İ tarafından, 39.506 hektarı Köy Hizmetleri tarafından, 111.138 hektarı çiftçiler tarafından sulanmaktadır¹⁸².

İlin tarım alanlarında kullanılan belli başlı tarım alet ve makineleri aşağıda Tablo-10 da ayrıntılı olarak verilmiştir.

¹⁸² Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, a.g.e.,s.9.

Tablo-10 Tarım Alanında Kullanılan Belli Başlı Alet ve Makine Sayıları

CİNSİ	ADEDİ
Traktör	23.615
Römork	25.497
Tırmık	12.971
Pulluk	33.536
Kültivatör	7.883
Ekim Makineleri	9.543
Gübre Dağıtım makinesi	4.906
Orak Makinesi	3.295
Patates Dikme Makinesi	1.052
Sap Döğür	7.650
Bıçer Döğür	516
Patates Sökme Makinesi	1.177
Pancar Sökme Makinesi	916
Yem Kırma ve Hazırlama Makinesi	863
Çayır Biçme Makinesi	870
Slaj Makinesi	212
Santrifiruj Pompa	1.719
Motopomp Motor	10.315
Derin Kuyu Pompası	2.348
Yağmurlama ve Damlama Sulama Tesisi	12.436

KAYNAK: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2005 Yılı Afyon İli Ekonomik ve Ticari Durum Hakkında Rapor

İlde mera bitki örtüsü zayıftır. Çayır ve meraların yerlerini zamanla tarımsal araziye terk ettiği görülmektedir. Orman varlığı açısından da yetersizdir. Ovalar ise tamamen açık olup bozkır görüntüsü almıştır. İlde yetiştirilen bazı bitkilerin ekim alanları ve üretim miktarları aşağıda Tablo-11’de verilmiştir.

Tarım alanında kullanılan belli başlı bu alet ve makinelerin ne kadarının Afyon Pancar Ekiciler Kooperatifince karşılandığına baktığımızda çok az kısmının karşılandığı görülmektedir.

Tablo-11 İlde Yetiştirilen Bazı Bitkilerin Ekim Alanları ve Üretim Miktarları

ÜRÜN	EKİLİ ALAN (HEKTAR)	ÜRETİM (TON)
HUBUBATLAR		
Buğday	199.600	554.940
Arpa	161.732	461.291
Mısır	249	1.245
YEMEKLİK BAKLAGİLLER		
Nohut	6.166	6.366
Yeşil Mercimek	1.602	1.751
Kuru Fasulye	2.275	2.816
ENDÜSTRİ BİTKİLERİ		
Şeker Pancarı	13.281	571.399
Patates	10.266	358.600
Ayçiçeği	2.895	3.127
Haşhaş	14.239	7.401
Susam	202	111
Anason	410	339
Kimyon	505	284
YEM BİTKİLERİ		
Yonca Kuruot	6.579	50.890
Korunga	547	2.596
Fiğ	8.814	10.250
Triticale	1.640	5.100
Hayvan Pancarı	531	44.080
Mısır	3.199	177.625

KAYNAK: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2005 Yılı Afyon İli Ekonomik ve Ticari Durum Hakkında Rapor

1.4.6. İldeki Kooperatifleşme

1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulan Afyon ilindeki kooperatifler istikrarlı bir şekilde gelişmektedir. İldeki faaliyet gösteren Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı kooperatifler, Tarım Bakanlığına Bağlı Tarım Amaçlı Kooperatifler, Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri aşağıda Tablo-12, Tablo-13 ve Tablo-14'te yansıtılmıştır.

Tablo-12 İldeki Sanayi ve Ticaret Bakanlığına Bağlı Kooperatifler

KOOPERATİFİN TÜRÜ	SAYISI (Adet)
Konut Yapı Kooperatifi	162
Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi	52
Tüketim Kooperatifi	13
Esnaf ve Sanatkarlar Kooperatifi	16
Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi	14
Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi	15
Küçük Sanat Kooperatifi (Tasfiye Halinde)	1
Tarım Satış Kooperatifi	1
Temin tevzi Kooperatifi	1
Yaş Sebze ve Meyve Pazarlama Kooperatifi	2
Turizm geliştirme Kooperatifi	3
Üretim Pazarlama Kooperatifi	2
TOPLAM	282

Tablo-13 İldeki Tarım Bakanlığına Bağlı Tarım Amaçlı Kooperatifler

KOOPERATİFİN TÜRÜ	SAYISI (Adet)
Sulama Kooperatifi	214
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	83
Su Ürünleri Kooperatifi	5
Pancar üreticileri Kooperatifi	2
Tarım Kredi Kooperatifi	69
TOPLAM	373

Tablo-14 İldeki Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri

KOOPERATİFİN ADI	ORTAK SAYISI (Adet)
Afyonkarahisar Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Koop.	2.324
Bolvadin Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Koop.	950
Çay Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	538
Dazkırı Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	246
Başmakçı Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	206
Dinar Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	1.952
Emirdağ Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	468
Sandıklı Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	947
Sultandağı Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	346
Sinanpaşa Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	169
Şuhut Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	626
İhsaniye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	232
Çobanlar Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	272
İschisar Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	382
Evciler Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	204
Bayat Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve .Kefalet Kooperatifi	109
TOPLAM	9.971

KAYNAK: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2005 Yılı Afyon İli Ekonomik ve Ticari Durum Hakkında Rapor

Kooperatifler Birliği olarak Yapı Kooperatifleri, Köy Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Hayvancılık Kooperatiflerinin birer birliği bulunmaktadır.

1.5. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Ortaklık ve Sermaye Durumu

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin bölgeler itibariyle ortak, taahhüt ve tahsilât durumları aşağıda Tablo-15'te yansıtılmıştır.

Tablo-15 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Köy, Ortak Adedi, Taahhüt ve Tahsilât Durumları

BÖLGE ADI	KÖY ADEDİ	ORTAK SAYISI	TAAHHÜT EDİLEN SERMAYE (YTL)	TAHSİL EDİLEN SERMAYE (YTL)	BAKİYE (YTL)
MERKEZ	31	3.949	59.265,46	59.224,04	41,42
EMİRDAĞ	47	9.792	195.083,85	195.178,43	94,58
ŞUHUT	31	5.267	121.706,87	121.688,61	18,26
SİNCANLI	20	4.463	71.780,02	71.837,48	57,46
ÇOBANLAR	14	3.593	57.694,78	57.661,45	33,33
ÇAY	36	7.721	74.782,02	74.656,62	125,40
SALAR	8	1.409	32.819,75	32.974,00	154,25
İHSANIYE	29	3.011	36.508,97	36.447,48	61,49
TÜZEL KİŞİLER		63	982,20	980,84	1,36
TOPLAM	216	39.268	650.623,92	650.648,95	25,03
Sermaye Düz. Farkı				3.138.433,84	
GENEL TOPLAM				3.789.082,79	

KAYNAK: Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.5

Yukarıda Tablo-15'te verilen Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ortak ve köy sayısı ile taahhüt edilen sermaye ve ödenen sermaye durumları diğer 31 adet Pancar Ekicileri Kooperatifleriyle karşılaştırıldığında ortak sayısı bazında Amasya 95.951 ortakla ilk sırada yer alırken Afyon 39.463 ortakla 24. sırada yer almaktadır.

Taahhüt edilen sermayeye göre karşılaştırma yapıldığında ise Kayseri 5.150.757,22 YTL ile birinci, Amasya 4.307.190,23 YTL ile ikinci sırada yer alırken Afyon 12. sırada yer almaktadır.

Tablo–16 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Yıllar İtibariyle Ortak, Taahhüt ve Tahsilât Durumları

Yıllar	Ortak	Taahhüt Edilen Sermaye	Tahsil Edilen Sermaye	Tahsilatın Taahhüde Oranı
1980	21.034	42,74	36,66	85,77
1981	21.169	46,72	38,26	81,89
1982	23.410	66,30	52,00	78,43
1983	25.070	247,55	100,51	40,60
1984	25.173	333,07	145,36	44,04
1985	29.818	426,30	182,30	42,76
1986	31.040	531,89	290,74	54,66
1987	31.817	588,82	294,47	50,01
1988	33.264	660,70	404,89	61,28
1989	34.294	2.513,44	1.394,01	55,46
1990	35.173	4.127,72	1.400,02	33,91
1991	35.847	10.478,00	3.228,85	30,81
1992	37.002	22.545,03	6.702,85	29,73
1993	38.563	22.544,73	6.687,07	29,66
1994	38.909	22.537,66	6.683,47	29,65
1995	38.979	22.632,26	6.958,99	30,75
1996	39.308	23.264,37	7.105,37	30,54
1997	38.513	24.663,30	7.544,04	30,58
1998	38.411	88.135,68	66.180,43	75,09
1999	38.208	91.857,32	75.496,48	82,19
2000	41.575	131.015,21	123.464,86	94,24
2001	36.628	326.031,98	318.582,83	97,72
2002	38.624	320.910,80	320.648,97	99,92
2003	38.980	397.319,79	396.309,34	99,75
2004	39.189	454.336,01	453.234,68	99,75
2005	39.268	650.623,01	650.648,95	100,00
Sermaye Düzeltmesi Farkı			3.138.433,84	
GENEL TOPLAM			3.589.082,79	

KAYNAK: Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.8

Tablo–16 incelendiğinde ortak adedi ve taahhüt edilen sermayenin yıllara göre arttığı görülmektedir. Özellikle taahhüt edilen sermaye 1998 yılından sonra önemli miktarlarda artmıştır. Tahsilât oranında ise özellikle son altı yılda çok önemli bir ilerleme söz konusudur. Bu artışlar Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliğinin verileriyle paralellik arz etmektedir.

1.6. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin İştirakleri

Tablo-17 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin İştirakleri

	KURULUŞ ADI	NOMİNAL SERMAYESİ	TAAHHÜDÜ	ÖDEDİĞİ	İŞTİRAK ORANI
1	Pankobirlik	3.200,00	100,00	100,00	3,13
2	Konya Şeker Fabrikası	280.350.505,00	9.671.548,00	9.671.548,00	3,45
3	Kayseri Şeker Fabrikası	135.000.000,00	4.171.652,59	4.171.562,59	3,09
4	Şekerbank T.A.Ş.	125.000.000,00	90.463,37	90.463,37	0,04
5	Şeker Sigorta A.Ş.	15.500.000,00	2.823,24	2.823,24	0,02
6	Pancar Motor A.Ş.	1.000.000,00	17.000,00	17.000,00	1,70
7	Gübre Fabrikası A.Ş.	22.500.000,00	1.265,54	1.265,54	0,01
8	Kömür İşletmeleri A.Ş.	1.600.000,00	2.400,00	2.400,00	0,15
9	Beta Zir.ve Tic.A.Ş.	1.800.000,00	5.996,39	5.996,39	3,33
10	Tarpam A.Ş.	705.000,00	583,67	583,67	0,08
11	Sanayi Nakliyat A.Ş.	5.000,00	0,27	0,27	0,01
12	Dinar Yem San.A.Ş.	75.000,00	93,75	93,75	0,13
13	Turhal Süt ve Yem Fab.	500.000,00	125,00	125,00	0,03
14	Uşak Yem San.A.Ş.	300.000,00	1,38	1,38	0,00
15	Pancar Kooperatifleri (2)		103,04	103,04	
	TOPLAM		13.964.066,24	13.964.066,24	
	Enflasyon Düzeltmesi Farkı			2.790.378,55	
	GENEL TOPLAM			16.754.444,79	

KAYNAK: Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.6.

Yıllar itibariyle iştiraklere bakıldığında 2003 yılında 5.644.780,59 YTL, 2004 yılında 8.519.269,90 YTL, 2005 yılında ise 13.964.066,24 YTL iştirak olduğu görülmektedir. Bu rakamlara enflasyondan kaynaklanan düzeltme farkları dahil edilmemiştir. Enflasyondan kaynaklanan düzeltme farkları iştiraklere dahil edildiğinde bu miktar 16.754.444,79 YTL olmaktadır. Rakamlar incelendiğinde kooperatifin yıllar itibariyle iştiraklere ayırdığı payın arttığı görülmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliğinin iştiraklerinin tamamı 705.340.635,00 YTL'dir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi iştirakleri bu miktarın % 2,38'ini oluşturmaktadır.

Enflasyon düzeltmesi yapılmış bilançoda yer alan verilere göre Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifleri 16.754.444,79 YTL kadar bir kaynağı iştiraklere bağlamıştır. Yine bilançoda yer alan verilere göre kooperatifin öz kaynaklar toplamı ise 3.789.082,97 YTL'dir. Bu rakamlara göre iştiraklere bağlanan pay öz sermayenin 4.42 katını oluşturmaktadır. Yine kooperatifin toplam öz kaynaklarına bakıldığında 23.817.399,29 YTL olduğu görülmektedir. Bu veriler Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin öz kaynaklarının % 70'ini iştiraklere bağladığını göstermektedir.

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin iştiraklere bağladığı pay ise öz kaynaklarının % 72'sini oluşturmaktadır. Bu veriler Afyon Pancar Ekiciler Kooperatifinin iştiraklere bağladığı payın yüksek bir değer olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Afyon Pancar Ekiciler Kooperatifinin iştiraklere bağladığı pay Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin iştiraklere bağladığı paydan daha düşüktür. Bu durum kooperatifin ortakları için daha yararlı bir biçimde kullanabileceği önemli bir fonu iştiraklere bağladığını göstermektedir.

1.7. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Satışları

Kooperatifin ortaklarına dönük satışları ziraat makineleri, yedek parçalar, suni gübreler, atölye mamulleri ve çeşitli malzemelerden oluşmaktadır. Kooperatifin yaptığı satışların ayrıntısına inildiğinde bunların genellikle tarım araç ve gereçlerinden oluştuğu görülmektedir. Satışı yapılan bu tarımsal araç ve gereçlerin çoğunluğu dışarıdan sağlanmaktadır. Kooperatif bunlar için aracılık görevi yapmaktadır. 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin ortaklara satışı yapılan tarımsal araç gereç ve diğer malzemelerin ayrıntıları Tablo-18 ve Tablo-20'de verilmiştir.

Tablo-18 incelendiğinde 2003 yılında en fazla satış tutarını %49,98'le suni gübre oluştururken ikinci payı %18 oranla zirai tohumlar, üçüncü sırayı ise %17,25'lik oranla hayvan yemleri ve katkı maddeleri oluşturmaktadır. 2004 yılına bakıldığında ise en fazla satış tutarını yine %46,83'le suni gübre oluştururken ikinci payı %21,13'lük oranla zirai tohumlar, üçüncü sırayı ise %15,26'lik oranla hayvan yemleri ve katkı maddeleri oluşturmaktadır. 2005 yılına bakıldığında da yine en fazla satış tutarını %50,16'lük oranla suni gübre oluştururken ikinci payı %20,49'lük oranla zirai tohumlar, üçüncü sırayı ise %11,40'lik oranla hayvan yemleri ve katkı maddeleri oluşturmaktadır.

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde ise en fazla satışı %73'lük oranla kimyevi gübre oluştururken, %15'lik oranla tarım alet ve makineleri ikinci, %8'lik oranla zirai mücadele ilaçları da üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo-18 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Satış Tutarları

Malzemenin Cinsi	2003 Yılı		2004 Yılı		2005 Yılı	
	Tutarı	Oran %	Tutarı	Oran %	Tutarı	Oran %
Arazi Açma ve İslah Mak.		0,00	1.087,50	0,01	1.430,00	0,02
Motor ve Kuvvet Mak.		0,00	3.814,00	0,05		0,00
Toprak İşleme Alet ve Mak.	43.646,12	0,64	66.907,00	0,83	108.431,00	1,14
Ekim ve Dikim Mak.		0,00	10.295,00	0,13	17.992,00	0,19
Sulama ve Gübreleme Mak.	58.938,07	0,86	50.983,00	0,64	67.019,00	0,71
Bitki Koruma Bakım Mak.	20.794,50	0,30	32.632,00	0,41	41.418,00	0,44
Hasat Harman Mak.	36.605,00	0,53	103.702,00	1,29	195.007,00	2,06
Taşıma ve İlet.Mak.	2.605,19	0,04	9.348,00	0,12	9.500,00	0,10
Hayvansal Üretim Mak.	39.975,00	0,58	64.433,00	0,80	38.390,00	0,41
Hayvansal Ürün İşl.Mak.	5.383,00	0,08	5.540,00	0,07	720,00	0,01
Sulama Boruları ve Malz.	338.841,11	4,95	453.092,05	5,65	508.881,76	5,37
Tarım İşlerinde Kul.Diğ.Mak.ve Ayğ.	1.359,00	0,02	1.687,00	0,02	1.805,00	0,02
Zirai Mücadele İlaçları	183.813,38	2,69	295.662,00	3,68	331.871,00	3,50
Suni Gübreler	3.419.809,95	49,98	3.758.162,23	46,83	4.754.099,00	50,16
Zirai Tohumlar	1.270.822,67	18,57	1.695.500,00	21,13	1.941.987,00	20,49
Hayvan Yemleri ve Katkı Mad.	1.180.452,45	17,25	1.224.560,00	15,26	1.081.383,00	11,41
Araç Lastikleri	71.069,90	1,04	55.337,00	0,69	49.274,00	0,52
Akaryakıt ve Madeni Yağlar	146.943,99	2,15	157.642,00	1,96	301.755,00	3,18
Diğer Muhtelif Malzemeler	270,00	0,00	319,00	0,00	470,00	0,00
Motorlar ve Kuvvet Mak.Yedek Par.	1.195,00	0,02	627,00	0,01	472,00	0,00
Toprak İşleme Alet ve Mak.Yed.	10.364,68	0,15	11.819,00	0,15	17.313,00	0,18
Sulama ve Gübreleme Mak.Yed.	581,75	0,01	180,00	0,00	133,00	0,00
Bitki Kor.Bak.Mak.ve Düz.Yed.Par.	1.287,50	0,02	1.298,00	0,02	1.693,00	0,02
Hasat Harman Mak.ve Alet Yed.	2.991,29	0,04	3.402,00	0,04	3.793,00	0,04
Taşıma ve İlet. Mak.ve Dep.Tes.Yed.Par		0,00		0,00	75,00	0,00
Hayvansal Üretim Mak.ve Düz.Yed.Par.	4.385,58	0,06	4.648,00	0,06	3.719,00	0,04
Sulama Boru ve Malz.Yed.	16,90	0,00	12.100,00	0,15	11,00	0,00
GENEL TOPLAM	6.842.152,07	100	8.024.776,78	100	9.478.641,76	100

KAYNAK: Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2005 Yılı Faaliyet Raporu s.16.

Tablo-19 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi Satışlarından Ortaklara Düşen Pay

Yıllar	Ortak Sayısı	Toplam Satışlar	Ortak Başına Düşen Pay
2003	38.980	6.842.152,07	175,52
2004	39.189	8.024.776,78	204,77
2005	39.268	9.478.641,76	241,38

Tablo-19 incelendiğinde Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi Satışlarından Ortaklara Düşen Payın yıllar itibariyle artış gösterdiği görülmektedir. Bu pay 2003 yılında 175,52 YTL iken 2004 yılında 204,77 YTL'ye 2005 yılında ise 241,38 YTL'ye yükselmiştir.

Tablo–20 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Satış Miktarları

Malzemenin Cinsi	2003 Yılı Miktarı	2004 Yılı Miktarı	2005 Yılı Miktarı
Motopomplar		2 adet	
Toprak Tefsiye Küreği		3 adet	4 adet
Traktör Pullukları	42 adet	62 adet	95 adet
Kültüvatör	16 adet	26 adet	18 adet
Traktör Tırnığı	9 adet	3 adet	8 adet
Merdaneler	9 adet	5 adet	11 adet
El Planet Çapası	8 adet	12 adet	
Patates Dikme Makinesi		10 adet	17 adet
Elektromotopomplar	19 adet	67 adet	32 adet
Gübre Serpme Makinesi	18 adet	35 adet	42 adet
Santrafuj Pompalar	68 adet	14 adet	46 adet
Sırt Pulvarizatörü	56 adet	68 adet	90 adet
Sırt Atomizörleri	3 adet	7 adet	10 adet
Glavanizli Tel		316 adet	283 adet
Çayır Bıçme Makinesi	10 adet	42 adet	27 adet
Ot Tırnığı	6 adet	38 adet	33 adet
Motorlu Testere	13 adet	15 adet	38 adet
Mısır Slaj Makinesi		7 adet	4 adet
Patates Hasat Makinesi	12 adet	45 adet	29 adet
Elevatör		5 adet	2 adet
Dirgen	93 adet	56 adet	59 adet
Traktör Arka Yükleyici	7 adet	17 adet	5 adet
Traktör Hidrolik Kepçe			2 adet
Traktör Vinç	5 adet		5 adet
Yem Kırma Makinesi	15 adet	19 adet	9 adet
Yem Ezme Makinesi		10 adet	4 adet
Süt Sağma Makinesi		67 adet	41 adet
Pancar Kesme Makinesi	2 adet	2 adet	
Süt Krema Makinesi	42 adet	39 adet	5 adet
Spiral Hortumlar	155 adet	65 adet	145 adet
Sondaj Boruları	3.865 mt	3.352 mt	18.868 mt
Yağmurlama Boruları	433 adet	73.870 mt	97.055 mt
Yağmurlama Aksesuarları	61.382 adet		
Traktör Kabini			1 adet
Batöz Kayışı	6 adet	16 adet	
Akü	5 adet	2 adet	
İnsektistler (Böcek İlaçları)		5.582 adet	6.743 adet
Herbisitler (Yabancı Ot İlaçları)		8.200 adet	9.173 adet
Fungusitler (Mantar İlaçları)		1.460 adet	1.674 adet
%46 Üre	3.333.450 kg	4.083.550 kg	3.439.350 kg
%26 Amonyum Nitrat	1.078.050 kg	1.243.500 kg	1.032.850 kg
%33 Amonyum Nitrat	614.050 kg	150.250 kg	1.578.950 kg
%21 Amonyum Sülfat	1.272.300 kg	323.000 kg	495.350 kg
Dap % 18-46	1.272.300 kg	1.200.000 kg	1.705.450 kg
TSP	167.800 kg	496.350 kg	208.550 kg
Patasyum Sülfat		7.600 kg	93 kg
15.15.15 Kompoze	266.150 kg	109.200 kg	99.650 kg
15.15.15+Zn Kompoze		1.339.650 kg	431.350 kg
20.20.0 Kompoze	670.850 kg	690.700 kg	664.550 kg
20.20.0+Zn Kompoze		485.500 kg	739.100 kg
12.30.12 Kompoze	2.487.850 kg	2.559.000 kg	2.471.850 kg
Muhtelif Yaprak Gübreleri		561 adet	724 kg
Buğday Tohumu	304.200 kg	318.250 kg	191.800 kg
Arpa Tohumu	170.750 kg	75.504 kg	51.000 kg
Yonca Tohumu	8.260 kg	77.876 kg	14.654 kg
Mısır Tohumu (Doge)	3.089 kg	3.413 kg	3.284 kg
Mısır Tohumu (C 955)		334	1.387 kg
Ayçiçeği Tohumu	443 kg		485 kg
Sebze Tohumları		1.651 kg	2.499 kg
Fiğ Tohumları	3.725 kg	24.890 kg	18.055 kg
Patates Tohumları	587.050 kg	642.990 kg	756.385 kg
Hayvan Yemi		1.804.800 kg	2.009.650 kg
Melashlı Kuru Küşpe	1.483.180 kg	657.550 kg	904.950 kg
Pamuk Küşpesi	232.750 kg	183.000 kg	273.500 kg
Ayçiçeği Küşpesi		494.986 kg	137.014 kg

Kooperatifin ortaklarına sattığı malzemeler miktar olarak yıllara göre artış gösterse de Afyon'da satılan tarım alet ve makine miktarlarıyla kıyaslandığında çok düşük kaldığı görülmektedir.

1.8. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Mali Yapısı

Pancar Ekicileri Kooperatifleri ve Birlikleri, gerek 1163 Sayılı Kanun ve bununla ilgili Tüzük gerekse 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu ve 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununa uygun olarak muhasebe uygulaması yapmalarını zorunlu kılmıştır. Kooperatif bu uygulama çerçevesinde bilânço usulüne uygun defter tutmakla kooperatifin faaliyet ve sonuçlarının sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesini, mali tablolar aracılığı ile ilgililere sunulan bilgilerin tutarlılık ve mukayese edilebilirlik niteliğini, kayıtların gerçek durumu yansıtmasının sağlanmasını ve kooperatifte denetimin kolaylaştırılmasını sağlamaktadır. Muhasebe uygulamasının ekonomik yönden incelenmesinde kooperatiflerde tutulan defter ve kayıtların amaç ve faydaları;

- Kooperatifi yöneticilerine bilgi vermek
- Kredi veren kuruluşlara bilgi vermek (Bankalar ve Üst Kuruluşlar)
- Kooperatif ortaklarına bilgi vermek şeklinde özetlenebilir.

1 sıra nolu “Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği” ile bilânço esasına göre defter tutan gerçek ve tüzel kişilere 01.01.1998 tarihi itibariyle muhasebe işlemlerini yukarıda belirtilen tebliğ kapsamında yer alan açıklamalar doğrultusunda tek düzen hesap planına uyarlayarak yürütmektedirler. Muhasebe Uygulama Genel Tebliğ uyarınca Pancar Ekicileri Kooperatifleri ve Birlikleri de muhasebe kayıtlarını tekdüzen muhasebe sistemine uygun yapmaktadırlar.

Kooperatif işletme bilânçosu, aktif varlıklar ve pasif kaynaklar olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Aktifte yer alan varlık kalemleri nakde dönüşmede hızlarına göre en likit kalemde en az likit kaleme doğru sıralanmaktadır. Pancar Ekicileri Kooperatifleri ve Birliklerince kullanılan bilânço kalemlerinin tanımlamaları aşağıda tabloda gösterilmiştir.

Tablo–21 Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Birliklerinin Bilanço Hesapları

AKTİF (VARLIKLAR)			PASİF (KAYNAKLAR)		
I.		DÖNEN VARLIKLAR	III		KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
	A-	HAZIR DEĞERLER		A-	MALİ BORÇLAR
	B-	MENKUL KIYMETLER		B-	TİCARİ BORÇLAR
	C-	TİCARİ ALACAKLAR		C-	DİĞER BORÇLAR
	D-	DİĞER ALACAKLAR		D-	ÖDENECEK VERGİ VE YÜKÜMLÜLÜKLER
	E-	STOKLAR		E-	DİĞER KISA VAD.YAB.KAYNAKLAR
	F-	GEL. AYLARA AİT GİD. GEL. TAH.	IV		UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
	G-	DİĞER DÖNEN VARLIKLAR		A-	MALİ BORÇLAR
II.		DURAN VARLIKLAR	V		ÖZKAYNAKLAR
	A-	TİCARİ ALACAKLAR		A-	ÖDENMİŞ SERMAYE
	B-	DİĞER ALACAKLAR		B-	SERMAYE YEDEKLERİ
	C-	MALİ DURAN VARLIKLAR		C-	KAR YEDEKLERİ
	D-	MADDİ DURAN VARLIKLAR		D-	GEÇMİŞ YILLAR KARLARI
	E-	MADDİ OLMAYAN DUR.VARLIKLAR		E-	GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI
	F-	GEL.YILLARA AİT GİD.VE GEL.TAH.		F-	DÖNEM NET KAR / ZARARI
	G-	DİĞER DURAN VARLIKLAR		G-	

AKTİF (VARLIKLAR)

I. DÖNEN VARLIKLAR

Dönen varlıklar, nakit olarak kasada ya da bankada tutulan varlıklar ile normal koşullarda en fazla 1 yıl veya kooperatif işletmenin normal faaliyet dönemi içinde paraya çevrilmesi veya tüketilmesi öngörülen varlık unsurlarını kapsar. Bu hesap grubu: Hazır Değerler, Menkul Kıymetler, Ticari Alacaklar, Diğer Kısa Vadeli Alacaklar, Verilen Kredilerden Alacaklar, Stoklar, Gelecek Döneme Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları ile Diğer Dönem Varlıklar şeklinde bölümlenir.

A. HAZIR DEĞERLER

Bu grup, nakit olarak elde veya bankada bulunan varlıklar ile istenildiği zaman değer kaybına uğramadan paraya çevirme imkânı bulunan varlıkları (Menkul kıymetler hariç) kapsar.

B. MENKUL KIYMETLER

Bu grup, faiz geliri veya kâr payı sağlamak veya fiyat değişmelerinden yararlanarak kârlar elde etmek amacı ile geçici bir süre elde tutulmak üzere alınan hisse senedi, tahvil, hazine bonosu, finansman bonosu, yatırım fonu katılma belgesi, kâr-zarar ortaklığı belgesi, gelir ortaklığı senedi gibi, menkul kıymetler ile bunlara ait değer azalma karşılıklarının izlenmesi amacıyla kullanılır.

C. TİCARİ ALACAKLAR

Bir yıl içinde paraya dönüşmesi öngörülen ve işletmenin ticari ilişkisi nedeniyle ortaya çıkan senetli ve senetsiz alacaklar bu hesap grubunda gösterilir. Ticari ilişkilerden dolayı ana kuruluş, iştirak ve bağlı ortaklıklardan olan alacaklar varsa, bu grup da ki ilgili hesapların ayrıntılarında açıkça gösterilir.

D. DİĞER ALACAKLAR

Bu hesap grubu; herhangi bir ticari nedene dayanmadan meydana gelmiş ve en çok bir yıl içinde tahsil edilmesi düşünülen senetli, senetsiz alacaklar ile bu gruba ait şüpheli alacak ve şüpheli alacak karşılığının izlenmesini sağlar.

E. STOKLAR

Bu grup, işletmenin satmak, üretimde kullanmak veya tüketmek amacıyla edindiği, ilk madde ve malzeme, yarı mamul, mamul, ticari mal, yan ürün, artık ve hurda gibi bir yıldan az bir sürede kullanılacak olan veya bir yıl içerisinde nakde çevrilebileceği düşünülen varlıklardan oluşur. Faturası gelmemiş stoklar ilgili buldukları kalemin içinde gösterilir.

F. GELECEK AYLARA AİT GİDERLER

Bu grup, içinde bulunulan dönemde ortaya çıkan, ancak gelecek dönemlere ait olan giderler ile faaliyet dönemine ait olup da kesin borç kaydı hesap döneminden sonra yapılacak gelirlerden oluşur.

G. DİĞER DÖNEN VARLIKLAR

Yukarıda belirtilen bölümlere girmediği için özellikle kendi bölümlerinde, tanımlanmamış olan diğer dönen varlık kalemleri bu grupta yer alır.

II. DURAN VARLIKLAR

Bu ana hesap grubu; bir yıldan veya bir normal faaliyet döneminden daha uzun sürelerle, işletme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için kullanılmak amacıyla elde edilen ve ilke olarak bir yılda veya normal faaliyet dönemi içinde paraya çevrilmesi veya tüketilmesi öngörülmeleyen varlıkları kapsar. Duran Varlıklar, Ticari Alacaklar, Diğer

Alacaklar, Mali Duran Varlıklar, Maddi Duran Varlıklar, Maddi Olmayan Duran Varlıklar, Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar, Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları ve Diğer Duran Varlıklar olarak bölümlenir.

A. TİCARİ ALACAKLAR

Bu grupta bir yıldan fazla uzun vadeli senetli ve senetsiz ticari alacaklar izlenir. Vadesi bir yılın altına düşenler, dönen varlıklar içerisindeki ilgili hesaplara aktarılır. Ticari ilişkilerden dolayı ana kuruluş iştirak ve bağılı ortaklıklardan olan alacaklar varsa, bu gruptaki ilgili hesapların ayrıntılarında gösterilir.

B. DİĞER ALACAKLAR

Herhangi bir ticari işleme dayanmadan meydana gelmiş ve bir yıldan uzun sürede tahsil edilmesi düşünülen alacakları kapsar. Vadesi bir yılın altına düşenler dönen varlıklar içerisindeki ilgili hesaplarına aktarılır.

C. MALİ DURAN VARLIKLAR

Uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunluluklar nedeniyle elde tutulan uzun vadeli menkul kıymetlerle veya paraya dönüşme niteliğini kaybetmiş uzun vadeli menkul kıymetler bu grupta izlenir. Ayrıca, diğer bir işletmeye veya bağılı ortaklığa ortak olmak amacıyla edinilen sermaye payları da bu grupta yer alır.

D. MADDİ DURAN VARLIKLAR

İşletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilen ve tahmini yararlanma süresi bir yıldan fazla olan fiziki varlık kalemlerinin ve bunlarla ilgili birikmiş amortismanların izlendiği hesap grubudur.

E. MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR

Herhangi bir fiziksel varlığı bulunmayan ve işletmenin belli bir şekilde yararlandığı veya yararlanmayı beklediği aktifleştirilen giderler ile belli koşullar altında hukuken himaye gören haklar ve şerefiyelerin izlendiği hesap grubudur.

F. GELECEK YILLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI

Bu grup, içinde bulunan dönemde ortaya çıkan ancak gelecek yıllara ait olan giderler ile faaliyet dönemine ait olup da ileriki yıllarda tahsil edilebilecek gelirlerden oluşur.

G. DİĞER DURAN VARLIKLAR

Bundan önceki bölümlerde sayılan duran varlık kalemlerine girmeyen özellikle kendi bölümlerinde tanımlanmamış olan diğer duran varlık kalemleri bu grupta yer alır.

III. KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR

Kısa vadeli yabancı kaynaklar, dönen varlıkların ayrılmasında kullanılan ölçüye uygun olarak, en çok bir yıl veya işletmenin normal faaliyet dönemi sonunda ödenecek yabancı kaynakları kapsar.

Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar, Mali Borçlar, Ticari Borçlar, Diğer Borçlar, Alınan Avanslar, Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler, Borç ve Gider Karşılıkları, Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları ile Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar şeklinde bölümlenir.

A. MALİ BORÇLAR

Kredi kurumlarına olan kısa vadeli borçlar ile kısa vadeli para ve sermaye piyasası araçları ile sağlanan krediler ve vadesine bir yıldan daha az bir süre kalan uzun vadeli mali borçların ana para taksit ve faizlerini kapsar.

V. ÖZ KAYNAKLAR

İşletme sahip veya ortaklarının bilanço tarihinde işletmeye yapmış oldukları sermaye yatırımlarının tutarını gösteren ödenmiş sermaye ile, Sermaye Yedekleri, Kâr Yedekleri, Geçmiş Yıllar Kârları ve Geçmiş Yıllar Zararları ve Dönemin Net Kâr veya Zararını kapsar.

A. ÖDENMİŞ SERMAYE

İşletmeye tahsis edilen veya işletmelerin ana sözleşmelerinde yer alan ve Ticaret Siciline tescil edilmiş bulunan sermaye tutarı bu hesapta yer alır. Kayıtlı sermaye

sistemine alınan ortaklıklarda çıkarılmış sermaye gösterilir. Kayıtlı sermaye tavanı ayrıca dipnotlarda belirtilir.

B. SERMAYE YEDEKLERİ

Hisse senedi ihraç primleri, iptal edilen ortaklık payları ve yeniden değerlendirme değer artışları gibi sermaye hareketleri dolayısıyla ortaya çıkan ve işletmede bırakılan tutarların izlendiği hesap grubudur.

C. KÂR YEDEKLERİ

Kanun, ana sözleşme hükümleri ya da ortaklıkların yetkili organları tarafından alınan kararlar uyarınca, dağıtılmamış ya da işletmede alıkonulmuş kârlar bu hesap grubunda gösterilir.

D. GEÇMİŞ YILLAR KÂRLARI

Geçmiş faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan ve işletme sahibine veya ortaklarına dağıtılmamış bulunan kârlardan ilgili yedek hesaplarına alınmayan tutarların izlendiği hesaptır.

E. GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI

Geçmiş faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan dönem net zararlarının izlendiği hesaptır.

F. DÖNEM NET KÂRI (ZARARI)

Bu grup işletmenin nihai faaliyet sonucunu gösteren hesapları kapsar.

2. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (FİNANSAL ANALİZ)

2.1.Bilanço Analizi

Bilanço çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır. Bilanço, bir işletmenin belli bir tarihte sahip olduğu varlıklar ile bu varlıkların sağladığı kaynakları gösteren mali tablodur¹⁸³. Diğer bir tanımlamaya göre de bilanço, bir işletmenin belli bir alandaki mali durumunu gösteren tabloya denir¹⁸⁴. T.T.K.’nın 74. maddesinin birinci fıkrasında yer alan tanımlamaya göre de bilanço, envanterde gösterilen kıymetlerin tasnifli ve karşılıklı olarak değerleri itibariyle düzenlenmiş hülasasıdır. V.U.K’nun 192. maddesinde ise “Bilanço, envanterde gösterilen kıymetlerin tasnifli ve karşılıklı olarak değerleri itibariyle tertiplenmiş hülasasıdır. Bilanço aktif ve pasif olmak üzere iki tabloyu kapsar. Aktif tablosunda mevcutlar ile alacaklar, pasif tablosunda borçlar gösterilir. Aktif toplamı ile borçlar arasındaki fark, müteşebbisin işletmeye mevzu varlığını teşkil eder. Öz sermaye pasif tablosuna kaydolunur ve bu suretle aktif ve pasif tablolarının toplamları denkleşir. İhtiyatlar ve kâr ayrı gösterilseler dahi öz sermayenin cüzleri sayılırlar.” şeklinde tanımlanmıştır.

2.1.1.Bilançonun Karşılaştırmalı Tablolar Analizi

Karşılaştırmalı mali tablolar analizi, bir işletmenin birbirini izleyen en az iki veya daha fazla faaliyet dönemine ait mali tablolarının, karşılaştırmalı olarak düzenlenmesi ve bu tablolarda yer alan kalemlerin zaman içinde göstermiş olduğu gelişmelerin ve değişikliklerin tespit ve incelenmesidir. Karşılaştırmalı mali tablolar analizi birden fazla döneme ait bilgilerin karşılaştırılması ve değerlemesini öngördüğünden dinamik bir yapıya sahiptir¹⁸⁵.

Bu analiz türünde dikkat çekici değişiklik olan hesap grupları arasında ilişki kurulmaya çalışılmaktadır. Bir işletmenin bilanço kalemleri arasında; işletmenin hesap döneminde kâr veya zarar etmesi, yeni ekonomik varlıklar elde etmesi veya mevcut varlıkların şekil değiştirmesi, yabancı kaynak kullanımının artması veya mevcut yabancı kaynakların ödenmesi, yabancı kaynakların vade yapılarının değişmesi,

¹⁸³ Ahmet Demir, **Tekdüzen Muhasebe Sistemi** (Ankara, Çağdaş Pazarlama Ltd.Şti, 1998), s.18.

¹⁸⁴ Beşir Atmaca, **Bilanço Analiz Teknikleri** (Ankara, Vergi Denetmenleri Derneği 2002), s.24.

¹⁸⁵ Adem Çabuk ve İbrahim Lazol, **Mali Tablolar Analizi** (Bursa, VİPAŞ A.Ş. 2004), s.149.

işletmenin sermaye yapısının değişmesi, sermayenin artması veya azalması değişiklik oluşturabilir¹⁸⁶.

Bilanço kalemlerindeki değişikliklerin, artış veya azalışların tespiti ve bu artış ve azalışların Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin bilanço kalemleriyle karşılaştırılması amacıyla Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004, 2005 yıllarına ait düzenlenmiş bilançoları aşağıda tablolar halinde bir arada gösterilmiştir.

Tablo–22 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Konsolide Bilanço Oranları

Bilanço Kalemleri	Bilanço Dönemleri			Değişim Miktarı		Değişim Oranı	
	2003	2004	2005	2004–2003	2005–2004	2004/2003	2005/2004
AKTİF							
Dönen Varlıklar	4.953.818,06	4.892.279,76	7.368.832,30	-61.538,30	2.476.552,54	-1,24	50,62
Duran Varlıklar	15.303.031,59	19.298.318,07	19.138.098,79	3.995.286,48	-160.219,28	26,11	-0,83
Aktif Toplam	20.256.849,65	24.190.597,83	26.506.931,09	3.933.748,18	2.316.333,26	19,42	9,58
PASİF							
Kısa Vadeli Yab. Kay	2.152.397,23	1.253.163,32	2.610.411,43	-899.233,91	1.357.248,11	-41,78	108,31
Uzun Vadeli Yab. Kay	48.607,74	42.977,31	79.120,37	-5.630,43	36.143,06	-11,58	84,10
Öz Kaynaklar	18.055.844,68	22.894.457,20	23.817.349,29	4.838.612,52	922.892,09	26,80	4,03
Pasif Toplam	20.256.849,65	24.190.597,83	26.506.881,09	3.933.748,18	2.316.333,26	19,42	9,58

Tablo–23 Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Konsolide Bilanço Oranları

Bilanço Kalemleri	Bilanço Dönemleri			Değişim Miktarı		Değişim Oranı	
	2003	2004	2005	2004–2003	2005–2004	2004/2003	2005/2004
AKTİF							
Dönen Varlıklar	141.993.259,14	184.230.967,40	214.845.917,07	42.237.708,26	30.614.949,67	29,75	16,62
Duran Varlıklar	637.571.465,30	779.106.364,47	935.681.793,31	141.534.899,17	156.575.428,84	22,20	20,10
Aktif Toplam	779.564.724,44	963.337.331,87	1.150.527.710,38	183.772.607,43	187.190.378,51	23,57	19,43
PASİF							
Kısa Vadeli Yab. Kay	52.802.749,12	87.935.126,25	162.006.271,27	35.132.377,13	74.071.145,02	66,53	84,23
Uzun Vadeli Yab. Kay	7.398.156,14	8.695.615,89	9.486.544,19	1.297.459,75	790.928,30	17,54	9,10
Öz Kaynaklar	719.363.819,18	866.706.589,73	979.034.894,92	147.342.770,55	112.328.305,19	20,48	12,96
Pasif Toplam	779.564.724,44	963.337.331,87	1.150.527.710,38	183.772.607,43	187.190.378,51	23,57	19,43

¹⁸⁶ Atmaca,a.g.e, s.48.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin bilanço karşılaştırması yapıldığında Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin bilanço toplamalarının 2004 yılında 2003 yılına göre 19,42 oranında, 2005 yılında 2004 yılına göre 9,58 oranında artış gösterdiği görülmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin bilanço toplamları ise 2004 yılında 2003 yılına göre 23,57 oranında, 2005 yılında 2004 yılına göre 19,43 oranında artış göstermiştir. Bu verilere göre bilanço toplamları hem 2004 yılında 2003 yılına göre, hem de 2005 yılında 2004 yılına göre Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde yüzde olarak artış göstermiştir. Bu artış oranlarının 2004 yılında 2003 yılına göre hem Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde hem de Pancar Ekicileri kooperatifinde daha yüksek olduğu görülmektedir. Yani 2005 yılında 2004 yılına göre bilanço toplamı daha az oranda artış göstermiştir. Ayrıca Afyon Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin bilanço toplamalarının artış oranı, Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin bilanço toplamalarının artış oranlarından daha düşük olduğu karşılaştırma sonucu görülmüştür. Hem 2004 yılında 2003 yılına göre hem de 2005 yılında 2004 yılına göre Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin bilanço toplamları Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin bilanço toplamalarının altında kalmıştır. 2004 yılında 2003 yılına göre Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin artış oranı %23,57 iken Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin artış oranı %19,42 ve 2005 yılında 2004 yılına göre Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin artış oranı %19,43 iken Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin artış oranı %9,58 olmuştur. Bu nedenle Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin sektör ortalamasının altında kalması Afyondaki piyasanın yetersizliğine bir gösterge olabilir. Özellikle 2005/2004 ortalaması açısından yaklaşık %10'luk bir farkın oluşması (Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin ortalaması %19,43, Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ortalaması %9,58 ($19,43-9,58=9,85$)) çok dikkat çekici bir noktadır. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi anılan dönemlerde sürekli sektör ortalamasının altında faaliyet göstermiştir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin aktif yapı içinde dönen varlıklar toplamında meydana gelen artış veya azalışların karşılaştırmasını yaptığımızda Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde 2004 yılında 2003 yılına göre 1,24 oranında bir azalış, 2005 yılında 2004 yılına göre 50,62 oranında artış olduğu görülmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde ise 2004 yılında 2003 yılına göre 29,75 oranında, 2005 yılında 2004 yılına göre 16,62 oranında bir artış olduğu

görülmektedir. Dönen varlıklar açısından yapılan incelemede görüldüğü üzere Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi çok dengesiz bir çizgide hareket etmektedir. 2004/2003 döneminde %-1,24 ve ardından 2005/2004 döneminde %50,62 olması değişimin toplamda %51,86 olduğunu göstermektedir. Ancak 2004/2003 döneminde dönen varlık azalışı doğal olarak olumlu yorumlanamayacaktır. 2005/2004 dönemindeki ciddi artışın nedeninin enflasyon muhasebesine geçiş nedeniyle yapılan düzenlemelerden kaynaklanabileceği tahmin edilmektedir. Bir işletmede bu denli ani düşüş ve çıkışların olumlu yorumlanamayacağı söylenebilir. Çünkü bu durum işletmenin istikrarsız bir çizgide olduğunu göstermektedir. Pancar Ekicileri Kooperatifinde de aynı hesap sınıfına bakıldığında 2004/2003 döneminde %29,75'lik artış ve 2005/2004 döneminde %16,62'lik bir artış görülmektedir. Her iki dönemde artış olması olumlu karşılanabilir. 2005/2004 döneminde artışın azalması ise bu dönemin enflasyon muhasebesine bir geçiş yılı olması nedeniyle yine olumlu karşılanabilir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin aktif yapı içinde duran varlıklar toplamında meydana gelen artış veya azalışların karşılaştırmasını yaptığımızda Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde 2004 yılında 2003 yılına göre 26,11 oranında bir artış, 2005 yılında 2004 yılına göre 0,83 oranında azalış olduğu görülmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde ise 2004 yılında 2003 yılına göre 22,20 oranında, 2005 yılında 2004 yılına göre 20,10 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından duran varlık hareketlerinde de aynı dönen varlıklarda olduğu gibi bir istikrarsızlık görülmektedir. 2004/2003 döneminde %26,11'lik artışın, 2005/2004 döneminde azalışa geçmesi ve bu dönem için sektör ortalamasının çok altında kalınması (Pancar Ekicileri Kooperatifinin %20,10) eleştirilecek bir nokta olabilir. Oysa 2004/2003 döneminde duran varlıklar açısından Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi sektör ortalaması olan %22,20'nin üzerinde bir artış oranına sahiptir. Bu olumlu tablo ne yazık ki takip eden yılda tam tersine dönmüş hatta Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından bırakın artışı azalış meydana gelmiştir. Bu da analiz açısından ciddi bir istikrarsızlık göstergesi olabilecektir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin pasif yapı içinde kısa vadeli yabancı kaynaklar toplamında meydana gelen artış veya azalışların karşılaştırmasını yaptığımızda Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde 2004 yılında 2003 yılına göre 41,78 oranında bir azalış, 2005 yılında 2004 yılına göre 108,31

oranında artış olduğu görülmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde ise 2004 yılında 2003 yılına göre 66,53 oranında, 2005 yılında 2004 yılına göre 84,23 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Kısa vadeli yabancı kaynaklar hesap sınıfında da yine Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından bir istikrarsızlık durumu söz konusudur. Kısa vadeli yabancı kaynakları bir anda azaltan (2004/2003 dönemi)ve daha sonra kısa vadeli yabancı kaynakları birden artıran (2005/2004 dönemi) bir politika izlemek çok doğru bir politika olarak kabul edilmemektedir. Ancak %108,31 olarak görülen 2005/2004 dönemi artışının mutlak olarak düşük olması nedeniyle eleştirilerimizin ciddi olmayacağını söylemek yerinde olacaktır. Anılan hesap sınıfı açısından Pancar Ekicileri Kooperatifi ortalamaları 2004/2003 aralığında % 66,53, 2005/2004 aralığında da %84,23 artmıştır. Mutlak olarak bu artışların rakamsal büyüklüğü ve kısa vadeli yabancı kaynaklar toplamalarının dönen varlıkların altında olması, pozitif net çalışma sermayesinin korunmasını sağlamıştır. Fakat buna rağmen 2005/2004 aralığında kısa vadeli yabancı kaynak artışlarının mutlak olarak 74.071.145,02 YTL dönen varlıkların ise aynı aralıkta 30.614.949,67 YTL artması biraz tedirginlik oluştursa da şimdilik sadece izlenmesi gereken bir bulgu olduğu söylenebilir. Bundan dolayı 2006/2005 aralığı izlenerek ona göre bir yorumun yapılması daha gerçekçi olacaktır.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin pasif yapı içinde uzun vadeli yabancı kaynaklar toplamında meydana gelen artış veya azalışların karşılaştırmasını yaptığımızda Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde 2004 yılında 2003 yılına göre 11,58 oranında bir azalış, 2005 yılında 2004 yılına göre 84,11 oranında artış olduğu görülmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde ise 2004 yılında 2003 yılına göre 17,54 oranında, 2005 yılında 2004 yılına göre 9,10 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından uzun vadeli yabancı kaynaklar hesap sınıfı incelendiğinde 2004/2003 aralığında uzun vadeli yabancı kaynakların -%11,58 azaldığı, ancak 2005/2004 aralığında ise mutlak olarak 36.143,06 YTL arttığı ve bununla %84,10'luk bir oransal artışı getirdiği görülmektedir. Aynen kısa vadeli yabancı kaynaklarda olduğu gibi uzun vadeli yabancı kaynaklarda da Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından istikrarsız ancak yükümlülüklerini yerine getirebilen bir yapı olduğu izlenmektedir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi uzun vadeli yabancı kaynaklarını karşılayabilmekte ve buna istinaden yeni uzun vadeli yabancı kaynaklar bulabilmektedir. Bu tespit her ne kadar kısa vadeli yabancı kaynakları için yapılmadıysa

da Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi için kısa vadeli yabancı kaynakları için de geçerlidir. Ayrıca uzun vadeli yabancı kaynakların duran varlıkların tedarikinde kullanıldığı varsayımı altında Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde duran varlık yapısının likit hale dönüşmesi halinde uzun vadeli yabancı kaynakları fazlasıyla karşılayabilecek durumdadır. Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından uzun vadeli yabancı kaynaklar 2004/2003 aralığında %17,54, 2005/2004 aralığında %9,10 artmıştır. uzun vadeli yabancı kaynakların artışı 2005/2004 döneminde azalmıştır. Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından uzun vadeli yabancı kaynaklarını karşılama gücü olduğu ve duran varlıkların uzun vadeli yabancı kaynakları kat ve kat karşılayabilecek bir yapıda olduğu söylenebilir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin pasif yapı içinde öz kaynaklar toplamında meydana gelen artış veya azalışların karşılaştırmasını yaptığımızda Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde 2004 yılında 2003 yılına göre 26,80 oranında, 2005 yılında 2004 yılına göre 4,03 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde ise 2004 yılında 2003 yılına göre 20,48 oranında, 2005 yılında 2004 yılına göre 12,96 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Öz kaynaklar açısından Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2004/2003 aralığında %26,80 ve 2005/2004 aralığında %7,03 artmıştır. 2005/2004 aralığında ki artışın 2004/2003 aralığına göre ciddi düşüş göstermesinin başlıca nedeni enflasyon muhasebesi uygulamasından dolayı enflasyon farkına ilişkin düzeltmelerin öz kaynaklar hesap sınıfı içerisinde yer alıyor olmasıdır. Nitekim Pancar Ekicileri Kooperatifleri açısından 2005/2004 aralığındaki artışın (%12,96) 2004/2003 aralığına göre daha az olduğu görülmektedir. Burada da aynı nedenin etkili olduğu söylenebilir.

2.1.2. Bilânçonun Yüzde Yöntemiyle Analizi

Mali tablolarda yer alan hesap kalemlerinin, içinde buldukları toplamlara oranlarının hesaplanarak analiz edilmesine dikey analiz, diğer bir ifadeyle yüzde yöntemi ile analiz denir. Dikey analiz tekniği yardımıyla, incelenen dönemin oranları analiz edilebileceği gibi, bu oranlarla önceki dönemlerin veya sektör ortalama oranları karşılaştırılarak da yapılabilir.¹⁸⁷

---

¹⁸⁷ Atmaca,a.g.e, s.52.

Dikey analiz tekniği bilançoda uygulandığında, bilançoda yer alan hesap kalemlerinin içinde bulunduğu hesap grubu, hesap sınıfı ve aktif ve pasif toplamları içindeki yüzdeler oranı belirlenmektedir. Bu şekilde tespit edilen oranlar, işletmenin içinde bulunduğu sektördeki ortalamalar ve diğer firmalara ait mali tabloların analizi sonucunda bulunan oranlarla mukayese edilerek yorumlanmaktadır.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin mali durumu ve faaliyet sonuçları ile ilgili tam bir fikir edinebilmek için, faaliyette bulunan diğer pancar ekicileri kooperatiflerinin birleştirilmiş bilançoları ile karşılaştırma yapılacaktır. Bu yöntemde her tablo kalemi yüzde ile ifade edilerek tabloların daha anlaşılır hale gelmesi sağlanacaktır.

Tablo-24 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin ve Konsolide Bilanço Oranları

	AFYON PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİ			PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFLERİ		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
AKTİF	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
I-DÖNEN VARLIKLAR	24,46	20,22	27,80	18,21	19,12	18,67
A.Hazır Değerler	0,51	1,67	8,38	1,65	1,34	2,14
B.Menkul Kıymetler	0,00	0	0,37	0,36	0,18	0,09
C.Ticari Alacaklar	5,56	6,44	8,69	6,05	7,12	8,70
D.Diğer Alacaklar	6,35	3,76	5,38	1,53	1,63	1,10
E.Stoklar	10,77	7,74	4,75	7,76	8,16	6,05
G.Diğer Dönen Varlıklar	1,27	0,62	0,23	0,86	0,31	0,59
II-DURAN VARLIKLAR	75,54	79,78	72,20	81,79	80,88	81,33
A.Ticari Alacaklar	0,01	0,00	0,00	0,06	0,07	0,19
B.Diğer Alacaklar	0,00	0,00	0,00	0,00	2,56	0,00
C. Mali Duran Varlıklar	69,79	74,61	63,21	75,00	72,44	76,29
D.Maddi Duran Varlıklar	5,84	5,16	8,89	6,43	5,74	4,79
E.Maddi Olmayan Duran Varlıklar	0,00	0,00	0,00	0,05	0,04	0,03
G.Diğer Duran Varlıklar	0,20	0,00	0,00	0,25	0,03	0,03
PASİF	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
I-KISA VADELİ YABANCI KAYNAK	10,63	5,18	9,85	6,77	9,13	14,08
A.Mali Borçlar				0,38	0,21	1,13
B.Ticari Borçlar	8,83	4,77	7,98	5,17	5,87	3,78
C.Diğer Borçlar	0,22	0,14	0,16	1,15	2,10	7,49
D.Alınan Avanslar	0,00	0,00	0,00	0,69	0,21	0,07
E.Ödenecek Vergi VE Yükümlülükler	0,00	0,00	0,00	0,24	0,08	0,07
F.Borç Ve Gider Karşılıkları	1,53	0,28	1,71	0,99	0,62	1,07
G.Gelecek Aylr. Ait Gel. Ve Gid.Tah.	0,06	0,00	0,00	0,12	0,05	1,53
II-UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	0,24	0,18	0,30	0,95	0,90	0,82
A.Mali Borçlar	0	0,00	0,00	0,01	0,02	0,03
B.Ticari Borçlar	0,00	0,00	0,00	0,12	0,07	0,02
C.Diğer Borçlar	0,00	0,00	0,00	0,56	0,40	0,39
D.Alınan Avanslar	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
E.Borç Ve Gider Karşılıkları	0,24	0,18	0,30	0,26	0,41	0,38
III-ÖZ KAYNAKLAR	89,13	94,64	89,85	92,28	89,97	85,09
A.Ödenmiş Sermaye	16,22	14,87	14,29	12,40	11,68	10,31
B.Sermaye Yedekleri	100,10	109,88	108,84	57,78	69,78	60,65
C.Geçmiş Yıl Karları	0,00	0,00	0,00	22,03	18,06	14,48
D.Net Dönem Karı	11,19	4,64	12,54	8,38	3,76	6,90
E.Geçmiş Yıllar Zararları	38,38	34,75	45,82	8,31	8,20	9,47

Araştırmada ele alınan Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin temel mali tabloları (bilanço ve gelir tablosu) yüzde yöntemi ile analize tabi tutulmuş ve yukarıdaki Tablo-24'te verilen sonuçlar elde edilmiştir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Konsolide Bilançoları incelendiğinde;

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin varlık yapısının 2003 yılında %24,46'sını dönen varlıklar, %75,54'ünün duran varlıkların olduğu görülmektedir. 2004 yılında ise varlık yapısının %20,22'si dönen varlıklardan, %79,78'i duran varlıklardan oluşmaktadır. 2005 yılında da varlık yapısının %27,80'ini dönen varlıklardan, %72,20'si duran varlıklardan oluşmaktadır. 2003 yılında varlıklarının %24,46'sı dönen varlıklardan oluşurken 2004 yılında bu oran %20,22'ye düşmüş, 2005 yılında ise 27,80'e çıkmıştır. Dönen varlıklar grubu içinde yer alan stoklar oran içinde en yüksek miktarı teşkil etmektedir. 2003 yılında varlıklarının %75,54'ü duran varlıklardan oluşurken 2004 yılında bu oran %79,78'e yükselmiş, 2005 yılında ise 72,20'ye düşmüştür. Duran varlıklar grubu içinde yer alan diğer alacaklar oran içinde en yüksek miktarı teşkil etmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin varlık yapısına bakıldığında duran varlık ağırlıklı bir yapı göze çarpmaktadır. Duran varlıklar, 2003 yılında %81,79, 2004 yılında %80,88 ve 2005 yılında da %81,33'dür. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde de sektör ortalamasına ve yapısına yakın bir portre görülmektedir. 2003 yılında duran varlıkları %75,54, 2004 yılında %79,78 ve 2005 yılında da %72,20'dir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin oranlarından anlaşılacağı üzere sektörde duran varlık ağırlıklı bir yapı esastır. Bu yapı iştirak odaklıdır. Bu nedenle Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin sergilediği varlık yapısının Pancar Ekicileri Kooperatifleriyle paralellik gösterdiği söylenebilir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin kaynak yapısı incelendiğinde; 2003 yılında toplam kaynaklarının %10,63'ünü Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların, %0,24'ünü Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların, %89,13'ünü de Öz Kaynakların oluşturduğu görülmektedir. 2004 yılında ise toplam kaynakların %5,18'i Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklardan, %0,18'i Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklardan, %94,64'ü de Öz Kaynaklardan oluşmaktadır. 2005 yılında ise toplam kaynakların %9,85'ini Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar, %0,30'unu Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar, %89,85'ini ise Öz

Kaynakların oluşturduğu görülmektedir. Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki oranı 2003 yılında %10,63 iken 2004 yılında bu oranın %5,18, 2005 yılında ise % 9,85 olduğu görülmektedir. Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki oranı 2003 yılında %0,24 iken 2004 yılında bu oranın %0,18, 2005 yılında ise % 0,30 olduğu görülmektedir. Öz Kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki oranı ise 2003 yılında %89,13 iken 2004 yılında bu oranın %94,64, 2005’de ise % 89,85 olduğu görülmektedir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından konuya yaklaşıldığında kaynak yapısının sektör uygulaması ile eş değer olduğu söylenebilir. Elde edilen verilere göre Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde de kaynak yapısı için en çok Öz Kaynakların ardından Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların ve en az olarak da Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların kullanıldığı görülmektedir. Burada dikkat çekici nokta Öz Kaynaklar hesap sınıfı içinde Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde Geçmiş Yıl Zararları, Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde ise Geçmiş Yıl Kârlarının varlığıdır. Buradan anlaşılacağı üzere Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi analize konu olan 3 yılda zarar, Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde ise kâr durumu görülmektedir.

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Varlık yapısının 2003 yılında %18,21’ini Dönen Varlıklar, %81,79’unu Duran Varlıkların oluşturduğu görülmektedir. 2004 yılında ise varlık yapısının %19,12’si Dönen Varlıklardan, %80,88’i Duran Varlıklardan oluşmaktadır. 2005 yılında da varlık yapısının %18,67’si Dönen Varlıklardan, %81,33’ü Duran Varlıklardan oluşmaktadır. 2003 yılında varlıklarının %18,21’i Dönen Varlıklardan oluşurken 2004 yılında bu oran %19,12’ye yükselmiş, 2005 yılında ise %18,67’ye düşmüştür. 2003 yılında varlıklarının %81,79’u Duran Varlıklardan oluşurken 2004 yılında bu oran %80,88’e düşmüş, 2005 yılında ise %81,33’e yükselmiştir. Duran Varlıklar grubu içinde yer alan Mali Duran Varlıklar yani iştirakler oranı içinde en yüksek miktarı teşkil etmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin varlık yapısı da Duran Varlık ağırlıklı bir tablo göstermektedir. Duran Varlıklar içerisinde de özellikle Mali Duran Varlıklara yatırım yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu görüntü Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi içinde geçerlidir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde de aktif yapı içerisinde Duran Varlıklar kalemi ağırlığını hissettirmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin ve hem de Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin varlık yapısının benzer olması sektörün genel eğilimine uygunluğu göstermektedir. Duran Varlıkların

yıllar itibariyle çıkış-düşüş veya düşüş çıkış göstermesi Mali Duran Varlıkların göreceli likiditesinden kaynaklanmaktadır.

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin kaynak yapısı incelendiğinde; 2003 yılında toplam kaynaklarının % 6,77'sinin Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların, %0,95'i Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların, % 92,28'ini de Öz Kaynakların oluşturduğu görülmektedir. 2004 yılında ise toplam kaynakların %9,13'ü Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklardan, %0,90'ı Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklardan, %89,97'si de Öz Kaynaklardan oluşmaktadır. 2005 yılında ise toplam kaynakların %14,08'ini Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar, %0,82'sini Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar, %85,09'unu ise Öz Kaynakların oluşturduğu görülmektedir. Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki oranı 2003 yılında %6,77 iken 2004 yılında bu oranın %9,13, 2005 yılında ise % 14,08 olduğu görülmektedir. Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki oranı 2003 yılında %0,95 iken 2004 yılında bu oranın %0,90, 2005 yılında ise % 0,82 olduğu görülmektedir. Öz Kaynakların toplam kaynaklar içerisindeki oranı ise 2003 yılında %92,28 iken 2004 yılında bu oranın %89,97, 2005'de ise % 85,09 olduğu görülmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatifleri açısından kaynak analizi yapıldığında en önemli kalemin Öz Kaynaklar hesap sınıfı olduğu görülmektedir. Bu da bize Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin oto finansman ağırlıklı bir çalışma prensibine sahip olduğunu göstermektedir. Pancar Ekicileri Kooperatifleri açısından ikinci sırada kısa vadeli yabancı kaynaklar gelmektedir. Ayrıca Pancar Ekicileri Kooperatifleri kaynak ihtiyacını en az uzun vadeli yabancı kaynaklar ile temin etmiştir.

2.2.Gelir Tablosunun Analizi

Gelir tablosu, işletmenin bir dönemde elde ettiği tüm gelirler ile yaptığı giderleri tasnifli bir şekilde gösteren ve dönem faaliyetlerinin net sonucunu, kâr veya zarar olarak özetleyen bir tablodur.

Gelir tablosundaki bilgilerle, kooperatif faaliyetlerini kârlı ve verimli bir biçimde yürütme yükümlülüğünü taşıyan yüksek kademe yöneticileri, kooperatife kaynak sağlayan ortaklar, kooperatifte çalışanlar ve kooperatiften alacaklı olan üçüncü şahıslar ve diğer kişilerin haklarını koruyan kamu kuruluşları, vergi daireleri ilgilenebilir. Kooperatif yöneticileri yükümlülüklerini yerine getirmek için bu

bilgilerden yararlanarak kooperatifin çeşitli faaliyetlerinin kârlılığını kontrol ederek gerekli önlemleri almaktadırlar. Geçmiş dönemlere ilişkin faaliyet sonuçları ile karşılaştırmalı gelir tabloları düzenlemek suretiyle kooperatifin gelecekteki kârlılığı ve büyüme eğilimleri hakkında bilgi edinmektedirler.

2.2.1.Gelir Tablosunun Karşılaştırmalı Tablolar Analizi

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin faaliyet düzeyi, gelir kaynakları ile maliyet ve gider dağılımları hakkında bilgi sahibi olmak, Pancar Ekicileri Kooperatifi ile karşılaştırmak amacıyla hem Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin hem de Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin gelir tabloları karşılaştırmalı tablolar analizine tabi tutulmuştur.

Tablo–25 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Karşılaştırmalı Gelir Tablosu

Gelir Tablosu Kalemleri	Gelir Tablosu Dönemleri			Değişim Miktarı		Değişim Oranı	
	2003	2004	2005	2004–2003	2005–2004	2004/2003	2005/2004
Brüt Satışlar	6.901.868,51	8.106.305,28	10.096.732,00	1.204.436,77	1.990.426,72	17,45	24,55
Satış İndirimleri(-)	63.648,22	8.460,24	15.847,83	-55.187,98	7.387,59	-86,70	87,32
Net Satışlar	6.838.220,29	8.097.845,04	10.080.884,17	1.259.624,75	1.983.039,13	18,42	24,49
Satışların Maliyeti(-)	5.632.622,53	6.858.334,70	8.412.524,84	1.225.712,17	1.554.190,14	21,76	22,66
Brüt Satış Karı	1.205.597,76	1.239.510,34	1.668.359,33	33.912,58	428.848,99	2,81	34,60
Faaliyet Giderleri(-)	934.467,91	1.062.094,98	1.188.843,30	127.627,07	126.748,32	13,66	11,93
Esas Faaliyet Karı	271.129,85	177.415,36	479.516,03	-93.714,49	302.100,67	-34,56	170,28
Olağan Fal.Gelirleri	2.423.171,26	1.113.920,71	3.314.841,60	-1.309.250,55	2.200.920,89	-54,03	197,58
Olağan Fal.Giderleri(-)	31.591,69	84.217,03	11.667,46	52.625,34	-72.549,57	166,58	-86,15
Finansman Giderleri(-)	0,00	0,00	8.474,27	0,00	8.474,27	0,00	
Faaliyet Karı	2.662.709,42	1.207.119,04	3.774.215,90	-1.455.590,38	2.567.096,86	-54,67	212,66
Olağanüstü Gelirler	5.311,26	3.271,35	6.935,04	-2.039,91	3.663,69	-38,41	111,99
Olağanüstü Giderler(-)	91.260,17	21.828,33	4.754,68	-69.431,84	-17.073,65	-76,08	-78,21
Dönem Karı	2.576.760,51	1.188.562,06	3.776.396,26	-1.388.198,45	2.587.834,20	-53,87	217,72
Öd.Vergi Yükümlülükler(-)	309.211,26	66.829,54	453.167,47	-242.381,72	386.337,93	-78,38	578,09
Dönem Net Karı	2.267.549,25	1.121.732,52	3.323.228,79	-1.145.816,73	2.201.496,27	-50,53	196,26

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin gelir tablosu incelendiğinde Brüt Satışlar itibariyle hem 2004/2003 ve hem 2005/2004 aralığında mutlak olarak ve yüzdeler olarak artmıştır. Benzer bir görüntü net satışlar içinde geçerlidir. Afyon Pancar Ekicileri

Kooperatifi satışlarını analize konu olan yıllarda arttırmıştır. İşletmenin satışlarını yıllar itibariyle arttırmış olması olumlu karşılanmaktadır.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2004/2003 aralığında %2,81, 2005/2004 aralığında %34,6 Brüt Satış Kârı'na erişmiştir. Ancak Esas Faaliyet Kârı açısından işletme 2004/2003 aralığında -%34,56, 2005/2004 aralığında ise %170,28'lik bir artış sergilemiştir. Mutlak olarak da bu değişim; 2004/2003 aralığında -93.714,49 YTL ve 2005/2004 aralığında ise 302.100,67 YTL'dir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi Dönem Net Kârı açısından incelendiğinde 2004/2003 aralığında -1.145.816,73 YTL ve 2005/2004 aralığında ise 2.201.496,27 YTL Dönem Net Kârı olduğu görülmektedir. Bu ise sırasıyla - %50,53 ve + %196,26'lık bir orana karşılık gelmektedir. Bu verilere göre işletme 2004/2003 aralığında Dönem Zararı, 2005/2004 aralığında ise Dönem Kârı elde etmiştir.

Tablo–26 Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Karşılaştırmalı Gelir Tablosu

Gelir Tablosu Kalemleri	Gelir Tablosu Dönemleri			Değişim Miktarı		Değişim Oranı	
	2003	2004	2005	2004–2003	2005–2004	2004/2003	2005/2004
Brüt Satışlar	240.191.693,00	253.183.469,00	301.431.500,00	12.991.776,00	48.248.031,00	5,41	19,06
Satış İndirimleri(-)	2.215.019,56	264.237,88	473.126,87	-1.950.781,68	208.888,99	-88,07	79,05
Net Satışlar	237.976.673,44	252.919.231,12	300.958.373,13	14.942.557,68	48.039.142,01	6,28	18,99
Satışların Maliyeti(-)	201.020.706,50	213.041.140,33	264.150.568,00	12.020.433,83	51.109.427,67	5,98	23,99
Brüt Satış Kârı	36.955.966,94	39.878.090,79	36.807.805,13	2.922.123,85	-3.070.285,66	7,91	-7,70
Faaliyet Giderleri(-)	35.520.386,00	33.172.312,44	36.492.159,00	-2.348.073,56	3.319.846,56	-6,61	10,01
Esas Faaliyet Kârı	1.435.580,94	6.705.778,36	315.646,13	5.270.197,41	-6.390.132,22	367,11	-55,29
Olağan Fal.Gelirleri	78.772.528,49	34.790.980,58	92.899.936,67	-43.981.547,91	58.108.956,09	-55,83	167,02
Olağan Fal.Giderleri(-)	1.099.421,34	2.630.342,56	348.324,58	1.530.921,23	-2.282.017,98	139,25	-86,76
Faaliyet Kârı	79.108.688,10	38.866.416,37	92.867.258,22	-40.242.271,73	54.000.841,85	-50,87	138,94
Olağanüstü Gelirler	184.836,98	102.173,77	207.041,20	-82.663,21	104.867,43	-44,72	102,64
Olağanüstü Giderler(-)	3.175.942,10	681.762,17	141.947,94	-2.494.179,92	-539.814,23	-78,53	-79,18
Dönem Kârı	76.117.582,98	38.286.827,96	92.932.351,48	-37.830.755,02	54.645.523,52	-49,70	142,73
Öd.Vergi Yük.(-)	10.760.850,62	2.087.280,73	13.529.026,05	-8.673.569,89	11.441.745,32	-80,60	548,17
Dönem Net Kârı	65.356.732,36	36.199.547,24	79.403.325,43	-29.157.185,13	43.203.778,19	-44,61	119,35

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin gelir tablosu incelendiğinde Brüt Satışları 2004/2003 aralığında mutlak olarak 12.991.776 YTL, 2005/2004 aralığında 48.248.031

YTL, oransal olarak da aynı sıraya göre %5,41 ve %19,06 artmıştır. Bu tablo Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ile benzerlik arz etmektedir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi de hem 2004/2003 aralığında hem de 2005/2004 aralığında Brüt Satışlar itibariyle mutlak olarak artış göstermiştir.

Pancar Ekicileri Kooperatifleri Net Satışlar açısından ise 2004/2003 aralığında mutlak olarak 14.942.557,68 YTL ile %6,28 ve 2005/2004 aralığında ise 48,039,142,01 YTL ile %18,99'luk bir artış gerçekleştirmiştir.

Esas Faaliyet Kârı açısından 2004/2003 aralığında mutlak olarak 5.270.197,41 YTL ve oran olarak %367,11'lik artış ve 2005/2004 aralığında ise mutlak olarak -6.390.132,22 YTL ve oran olarak -%55,29'luk azalış gerçekleşmiştir.

Dönem Net Kârı açısından bir inceleme yapılacak olunursa 2004/2003 aralığında mutlak olarak -29.157.185,13 YTL ve oran olarak -%44,61 azalış bir başka ifadeyle Dönem Zararı, 2005/2004 aralığında ise mutlak olarak 43.203.778,19 YTL ve oran olarak %119,35'lik artış başka bir ifadeyle Dönem Kârı görülmektedir.

Bu tablo Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi gelir tablosu ile benzerlik arz etmektedir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri gelir tablolarında da 2004/2003 aralığında zarar,2005/2004 aralığında kâr ile sonuçlanmıştır.

Hem Pancar Ekicileri Kooperatifleri hem de Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi gelir tablolarında faaliyet sonucunu etkileyen en önemli kalemler Olağan Faaliyet Gelirleri , Olağan Faaliyet Giderleri,Olağanüstü Gelirler ve Olağanüstü Giderler kalemleridir.Bu kalemler Hem Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi hem de Pancar Ekicileri Kooperatifleri gelir tablolarında aynı hareket tarzlarını göstermişlerdir.

2.2.2. Gelir Tablosunun Yüzde Yöntemiyle Analizi

Gelir tablosu dikey yüzdeler yöntemine göre analiz edilirken net satışlar toplamı yüz kabul edilmekte ve her bir gelir tablosu kaleminin net satışlar içindeki yüzdesi hesaplanmaktadır. Gelir tablosunun yüzde yöntemine göre analizinde yalnızca bir dönem yeterli olabilmektedir. Ancak gelişmelerin yakından takibi ve karşılaştırma yapılabilmesi için birden fazla döneme ilişkin yüzde yöntemi ile analiz yapılması daha faydalı olacaktır. Bu amaçla Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri

Kooperatiflerinin incelenen dönemler itibariyle konsolide edilmiş gelir tablolarının analizi, dikey analiz tekniğine göre bir yılın gelir tablosundaki kalemin o yılın net satışlar tutarına oranlanması ile hesaplanmıştır. Elde edilen değerler yıllar itibariyle karşılaştırılarak gelir tablosu kalemlerinin her birinin toplam içindeki yüzde artış ve azalış oranları bulunmuş ve yıllara göre bu oranların seyri izlenerek yorumlanmıştır.

Araştırmada incelenen Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003–2005 dönemine ait yüze indirgenmiş gelir tablosu incelenmiş ve aşağıdaki tabloda verilen sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo–27 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Konsolide Gelir Tablosu Oranları

	AFYON PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİ DEĞİŞİM ORANLARI			PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFLERİ DEĞİŞİM ORANLARI		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
A.Brüt Satışlar	100	117,45	146,29	100	105,41	125,50
B.Satış İndirimleri (-)	100	13,29	24,90	100	11,93	21,36
C.Net Satışlar	100	118,42	147,42	100	106,28	126,47
D.Satılan Malın Maliyeti (-)	100	121,76	149,35	100	105,98	131,40
Brüt Satış Karı	100	102,81	138,38	100	107,91	99,60
E.Faaliyet Giderleri	100	113,66	127,22	100	93,39	102,74
Faaliyet Karı/Zararı	100	65,44	176,86	100	467,11	21,99
F.Diğer Faaliyet Olağan Gelir ve K	100	45,97	136,80	100	44,17	117,93
G.Diğer Faaliyet Olağan Gid. Ve Zarar(-)	100	266,58	36,93	100	239,25	31,68
H.Finansman Giderleri	100	0	0	100		
Olağan Kar Ve Zararlar						
I.Olağan Dışı Gelir Ve Karlar	100	61,59	130,57	100	55,28	112,01
J.Olağan Dışı Gider Ve Zararlar (-)	100	23,92	5,21	100	21,47	4,47
Dönem Karı/Zararı	100	46,13	146,56	100	50,30	122,09

2003 yılının baz yıl kabul edildiği analizde Brüt Satış Kârı Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde 2004 yılında %2,81 ve 2005 yılında %38,38'lik bir artış görülmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde ise 2004 yılında %7,91 artış ve 2005 yılında ise %0,40 azalış gerçekleşmiştir. Bu verilere göre Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi sektör ortalamasının üzerinde bir artış göstermiştir.

Dönem Kârı/Zararı açısından Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2004 yılında -%53,87 azalış, 2005 yılında % 46,56 artış gösterirken Pancar Ekicileri Kooperatifleri 2004 yılında % -49,70 azalış ve 2005 yılında % 22,09 artış göstermiştir. Bu tablo Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri için ortak bir görüntüdür.

2.3. Oran Analizi

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatif ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin; Likidite Oranları, Mali Yapı Oranları, Faaliyet Etkinlik Oranları ve Kârlılık Oranlarının tespitinde Oran Analiz Yöntemi uygulanmıştır.

2.3.1.Likidite Oranları

Likidite oranları, işletmenin parasal durumunu göstererek, vadesi gelen borçların ödeme olanaklarını saptamaya yardım eder. Başka bir anlatımla, bu oranlar işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme yeteneğinin ölçülmesinde ve çalışma sermayesinin yeterli olup olmadığının belirlenmesinde kullanılır. Gerek işletme yöneticileri ve gerekse işletmeye borç verenler açısından işletmenin borç ödeme kapasitesinin bilinmesi hayli önem taşımaktadır. Bu nedenle işletmenin dönen varlıkları ile kısa süreli borçları arasında bir ilişki kurularak işletmenin kısa süreli borçlarını ödeyebilme kapasitesi belirlenmeye çalışılmaktadır¹⁸⁸.

Ekonomik faaliyette bulunan bir işletmenin varlığını devam ettirebilmesi için mali yönden yükümlülüklerini zamanı geldiğinde, her an ödeyebilecek durumda olması gerekmektedir. İşletmenin kendisinden olacak nakit taleplerini herhangi bir önlem almaksızın ödeme olanağına sahip olmasına likidite adı verilmektedir.

Likidite grubu oranlar işletmenini likidite durumunu, yani kısa süreli borçlarının ödeme yeteneğini ölçen oranlardır. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin likidite durumunu gösteren analizler aşağıda yapılmıştır.

2.3.1.1. Cari Oran

Cari Oran=Dönen Varlıklar / Kısa Vad. Yab. Kay.

Cari oran, işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü, kapasitesini belirtir. Bu oran, dönen varlıkların ne ölçüde kısa vadeli borçları karşıladığını ortaya koyar. Bu orana “İşletme Sermayesi Oranı” adı da verilmektedir.

---

¹⁸⁸ Demir, a.g.e., s.127.

Bir başka ifade ile bu oran her bir liralık borca karşılık kaç liralık dönen varlığın olduğunu gösterir. Cari oran hesaplamaktan amaç, işletmenin kısa sürede borçlarını ödeme yeteneğini ölçmek ve net işletme sermayesinin yeterli olup olmadığını belirleyebilmektir. Gelişmiş ülkelerde bu oranın 2 olması arzu edilirken, gelişmekte olan ülkelerde 1,5 oranı yeterli kabul edilmektedir. Cari oran, oldukça kaba bir ölçü olmasına rağmen bir işletmenin mevcut finansal gücünü gösteren bir gösterge olarak, özellikle işletmeye kredi açanlar açısından yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁸⁹

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin cari oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo -28 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Cari Oranı

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi Cari Oranı	2,30	3,90	2,82
Pancar Ekicileri Kooperatifleri Cari Oranı	2,69	2,10	1,33

Tablo 28’de de görüldüğü üzere Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından Cari Oran 2’nin altına hiç düşmemiştir. Pancar Ekicileri Kooperatifleri ortalaması ise 2005 yılında 1,33’e kadar düşmüştür. Bu görüntü içinde Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi sektör ortalamasının hep üzerinde bir görüntü göstermiştir. Cari Oranın yüksek olması Dönen Varlıkların Kısa Vadeli Yabancı Kaynakları karşılamakta yeterli olacağını göstermektedir. Ancak bu oranın özellikle Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından çok yüksek olması işletmenin elinde atıl fon tuttuğu şeklinde de yorumlanabilir.

2.3.1.2. Asit-Test Oranı

Asit Test Oranı=Dönen Varlıklar-Stoklar / Kısa Vad. Yab.Kay.

Likidite Oranı da denilen bu oran, hazır değerler ile kısa sürede hazır hale getirilebilecek değerlerin; kısa vadeli borçları karşılama gücünü gösterir. Asit

¹⁸⁹ Nalan Akdoğan ve Nejat Tenker, **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri** (Ankara, Gazi Kitabevi, 2001), s.611.

Test Oranı, cari oranı tamamlayarak onu daha anlamlı kılan bir orandır. Firmanın satışlarının bir an için tamamen durması veya önemli derecede yavaşlaması durumunda firmanın kısa süreli borçlarını ödeme gücünün ne olacağı düşüncesi bu oranın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu oran bir bakıma stoklara başvurmadan kısa vadeli borçların ne ölçüde ödenebileceğini açıklar. Bu oranın 1 olması yeterli görülebilir. Bu bir liralık kısa süreli borca karşılık, stoklar hariç, 1 liralık dönen varlık bulunduğunu gösterir.¹⁹⁰

Afyon'daki Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Asit Test oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo -29 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Asit Test Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi Asit Test Oranı	1,29	2,41	2,34
Pancar Ekicileri Kooperatifleri Asit Test Oranı	1,54	1,20	0,90

Asit-Test oran diğer adıyla Likidite Oranı Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi için her dönem 1'in üzerinde gerçekleşmiştir ki bu işletmenin likit varlıklarının Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklarını karşılamada yeterli olduğu anlamına gelmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi değerleri sektör ortalamasının genelde üzerinde bir görüntü sergilemektedir. Bu da işletmenin lehine yorumlanmaktadır.

2.3.1.3. Nakit Oranı

$$\text{Nakit Oran} = \text{Hazır Değerler} / \text{Kısa Vad.Yab.Kay.}$$

Nakit Oranı olarak da adlandırılan hazır değerler oranı, para ve benzeri değerlerin kısa vadeli borçları karşılama gücünü gösterir. Hazır değerler oranı, bir işletmenin stoklarının, satışının bir süre tamamen durması veya yavaşlaması ile senetli veya senetsiz alacakların tahsilinin bir süre durması veya zayıflaması durumunda o işletmenin kısa süreli borç ödeme gücünün ne olacağını ölçmeye yarar. Bu oranın %20 den küçük olmasının işletmenin nakit durumunda olumsuzluk ortaya çıkarabileceği genellikle kabul edilir¹⁹¹.

¹⁹⁰ Akdoğan ve Tenker, a.g.e.,s.613.

¹⁹¹ Akdoğan ve Tenker, a.g.e.,s.614.

Afyon'daki Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Nakit Oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir

Tablo -30 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Nakit Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekiciler Kooperatifi Nakit oranı	0,05	0,32	0,85
Pancar Ekicileri Kooperatifleri Nakit oran	0,24	0,15	0,15

Tablodan da görüldüğü gibi 2003 yılı hariç diğer tüm yıllarda Afyon Pancar Ekiciler Kooperatifinin nakit oranı sektör ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Sektör ortalamasının üzerinde olmak işletmenin lehine yorumlanabilir. Ancak 2005 yılında olduğu gibi sektör ortalaması 0,15 iken Afyon Pancar Ekiciler Kooperatifinin nakit oranının 0,85 olması işletmenin elinde atıl fon olduğu şeklinde yorumlanabilir.

2.3.2. Mali Yapı Oranları

İşletmenin kaynak yapısının ve uzun vadeli borç ödeme gücünün ölçülmesinde kullanılan oranlar bu grupta toplanmaktadır. Başka bir anlatımla işletmenin öz kaynağının yeterli olup olmadığı, kaynak yapısı içinde borç ve öz kaynağın yeterli olup olmadığı, borç ve öz kaynak dengesi ve öz kaynak olarak yaratılan fonların ne tür dönen varlık ya da duran varlıklara kullanıldığının ölçülmesinde kullanılan orandır¹⁹².

2.3.2.1. Finansal Kaldıraç Oranı

Finansal Kaldıraç Oranı = Yabancı Kay. Top./Aktif Top.

Bu oran, varlıkların yüzde kaçının yabancı kaynaklarla finanse edildiğini gösterir. Başka bir anlatımla, yabancı kaynakların toplam kaynaklar içindeki yüzdesini ifade eder. İşletmeye kredi verenler oranının küçük olmasını arzular. Oranın yüksek olması, firmanın spekülasyon biçimde finanse edildiğini, kreditorler açısından güvenlik marjının dar olduğunu, firmanın anapara taksitleri ve faizlerinin ödenmesinde güçlüklerle karşılaşabileceğini ifade eder. Durumun bu sakıncalı yönlerine rağmen

¹⁹² Aynı.,s.618.

işletme sahipleri bu oranın yüksek olmasını isterler. Zira böylelikle borçlanmanın sağladığı kaldıraç faktörüyle kârlılıklarını daha fazla artırmaya çalışırlar. Gelişmiş ülkelerde bu oranın %50'yi aşması istenir. Ancak ülkemiz açısından ele alındığında, sermaye piyasasının yeterince gelişmemiş olması, otofinansman imkanlarının kısıtlı oluşu gibi nedenlerle oranın %50 yi biraz aşması normal karşılanabilmektedir¹⁹³.

Kooperatif işletme açısından bu oran, mevcut varlıklarının yüzde kaçını kadar yabancı kaynaklardan yararlanıldığını ve öz kaynakların yabancı kaynak için bir güven payı oluşturup oluşturmadığını tespit etmeye yararlıdır.

Mali yapı oranları kooperatifin varlıklarının kimler tarafından finanse edildiğini gösterir. Bu grup oranların kooperatif işletmeye borç verecek kişiler tarafından düşük olması tercih edilirken işletme sahiplerince kaldıraç etkisi yarattığından kooperatif işletmesince yüksek olması tercih edilir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003,2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Finansal Kaldıraç Oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo -31 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Finansal Kaldıraç Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi Yabancı Kay.Top./Aktif Top.	0,11	0,05	0,10
Pancar Ekicileri Kooperatifleri Yabancı Kay.Top./Aktif Top.	0,08	0,10	0,15

Bu oran işletmenin sahip olduğu varlıkların ne kadarlık bir kısmının yabancı kaynakla finanse edildiğini gösterir. Daha önce yapılan tespitlerden de hatırlanacağı üzere gerek Pancar Ekicileri Kooperatifleri ve gerekse de Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde oto finansman başka bir ifadeyle öz kaynak ağırlıklı bir yapı olduğu söylenmişti. Bu nedenle bu oranın düşük çıkması beklenmektedir. Nitekim Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ortalamaları Pancar Ekicileri Kooperatifleri sektör ortalamalarının yakınında bir seyir göstermektedir. Oranın küçük olması yabancı kaynakla finansmanın düşük, öz kaynak ağırlığının yüksek olduğunu göstermektedir.

¹⁹³ Akdoğan ve Tenker, a.g.e.,s.618.

2.3.2.2. Öz Kaynakların Aktif Toplamına Oranı

Varlıkların yüzde kaçının işletme sahip ve ortakları tarafından finanse edildiğini gösteren bir orandır. Oran işletmenin uzun vadeli ödeme gücünü ortaya koyar. Oranın yüksek olması işletmenin uzun vadeli borçlarını ve bunların faizlerini ödemedede herhangi bir güçlükle karşılaşmayacağını belirtir. Bilindiği gibi yatırımların öz kaynaklarla finanse edilmesi emniyeti artırırken, kârlılık oranını da azaltmaktadır. Diğer taraftan yatırımın yabancı kaynaklarla finanse edilmesi durumunda, emniyet payı azalırken, öz sermayenin kârlılık oranı artabilmektedir. Normal koşullarda bu oranın %50'den büyük olması arzu edilir¹⁹⁴.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Öz Kaynakların Toplam Varlıklara Oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo -32 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Öz Kaynakların Toplam Varlıklara Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi Öz Kaynak /Aktif Toplam	0,89	0,95	0,90
Pancar Ekicileri Kooperatifleri Öz Kaynak /Aktif Toplam	0,92	0,90	0,85

Gerek Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi gerekse Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin oto finansman ağırlıklı bir kaynak kullanımına sahip oldukları daha önceden de belirtilmiştir. Öz Kaynakların Toplam Varlıklara Oranı da bu söylemi destekleyecek nitelikte bir görüntü sergilemektedir. Oto finansman ağırlıklı işletmelerde bu oranın yüksek çıkması beklenmektedir. Nitekim oran sonuçlarının yer aldığı Tablo-32 incelendiğinde de bu durum açıkça görülmektedir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2003 yılı hariç diğer yıllarda sektör ortalamasının 0,05 puan üzerinde bir Öz Kaynak/ Toplam Varlık oranına sahiptir. Ancak 2003 yılında Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi sektör ortalamasının altında (0,03 puan) kalmıştır.

Sonuç itibariyle Öz Kaynak ağırlıklı kaynak kullanımı risksiz, daha güvenilir görülebilir. Ancak Öz Kaynak ağırlıklı çalışma beraberinde bir takım sorunları da getirebilir. Örneğin, yabancı kaynağın yeterli kullanılmaması gibi. Çünkü bazen yabancı kaynak kullanmanın maliyeti, oto finansmandan daha uygun olabilmektedir.

¹⁹⁴ Akdoğan ve Tenker, a.g.e.,s.619.

2.3.2.3.Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Kaynak Toplamına Oranı

Bu oran işletme varlıklarının yüzde kaçının kısa vadeli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini gösterir. Diğer bir deyişle toplam varlıkların ne ölçüde kısa vadeli borçlanmalarla karşılandığını gösterir. Oranın büyümesi şüphesiz finansal riski de büyütür¹⁹⁵.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Kısa Vadeli Kaynakların Kaynak Toplamına Oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo -33 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Kısa Vadeli Kaynakların Kaynak Toplamına Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi Kısa VadeliYab.Kay./Pasif Toplam	0,11	0,05	0,10
Pancar Ekicileri Kooperatifleri Kısa VadeliYab.Kay./Pasif Toplam	0,07	0,09	0,14

Önceki analiz yorumlarımızda gerek Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından ve gerekse de Pancar Ekicileri Kooperatifleri açısından öncelikli kaynak temininin Öz Kaynak ve ardından Kısa Vadeli Yabancı Kaynak ve onunda ardından Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklarla olduğunu belirtmiştik. Kısa Vadeli Yabancı Kaynak / Kaynak Toplamı oranı ile bu tespitimiz destek bulmaktadır. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2003 yılında sektör ortalamasının üzerinde bir oranda (0,04 puan) Kısa Vadeli Yabancı Kaynak kullanmışken, 2004 ve2005 yıllarında sektör ortalamalarının (0,04 puanlık) altında Kısa Vadeli Yabancı Kaynak kullanmıştır. Ancak genel olarak Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin sektörün eğilimine yakın bir çizgide durduğu söylenebilir.

2.3.3.Faaliyet Etkinlik Oranları

Bu grup oranlar işletmenin varlıklarını ne derece etkin kullanıldığını ölçer. Alacak, stok ve toplam aktiflerin ne derece etkin yönetildiğini anlamak için 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin değerler aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir.

¹⁹⁵ Akdoğan ve Tenker, a.g.e.,s.619.

2.3.3.1. Stok Devir Hızı

$$\text{Stok Devir Hızı} = \text{Satışların Maliyeti} / \text{Ortalama Stok}$$

Bir dönemin stokları ile satışları arasında kurulacak bağlantı stok devir hızını bulmaya yarar. Bunun için de satılan malın maliyetinin ortalama stoklara bölünmesi gerekir. Stok devir hızı oranı, stokların bir yılda kaç kez satışa konu olduğunu gösterir. Stok devir hızının yüksek çıkması, işletmenin mallarının stokta fazla beklemeden hemen satıldığını ve bu nedenle malların sürümünün iyi olduğunu; düşük bir devir hızı ise, stoklama süresinin uzun ve sürümünün yavaş olduğunu gösterir. Yüksek devir hızı işletmenin fiyat, moda ve talep değişikliklerinden fazla etkilenmediği, likiditesinin yüksek ve varlıkların etkin olduğu anlamına gelir. Dolayısı ile devir hızının yüksek olması işletmenin kazancını artırır, nakit ihtiyacını azaltır. Düşük devir hızı, işletmenin kazancının azaldığı nakit ve finansman ihtiyacını arttırdığı anlamına gelir.

Stok bulundurma politikaları belirlenirken, tüm faktörlerin göz önünde bulundurulması, depolama giderleri ile stok tedarik giderleri toplamının minimum olacağı stok düzeyinin belirlenmesi gerekir¹⁹⁶.

Stok devir hızı oranı, kooperatif işletmenin özelliklerine ve uyguladığı satış politikalarına göre farklılık arz etse de, kooperatif işletmenin faaliyet hacmine göre normalin altında olması, kooperatif depolarında fazla stokların bulunduğu ve kooperatifin iyi çalışmadığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir¹⁹⁷.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Stok Devir Hızı Oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo -34 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Stok Devir Hızı Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Koop. Stok Devir Hızı	2,58	3,66	6,68
Pancar Ekicileri Koop. Stok Devir Hızı	3,32	2,71	3,79

¹⁹⁶ Akdoğan ve Tenker, a.g.e.,s.625.

¹⁹⁷ Erol Demir, **Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi** (Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 2004), s.132.

Genel eğilim stok devir hızının yüksek çıkması yönündedir. Çünkü yüksek Stok Devir Hızı işletmenin mallarının stokta fazla beklemeden hemen satıldığını ve malların sürümünün iyi olduğunu gösterir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından bu oran incelendiğinde 2003 yılında sektör ortalaması olan 3,32'nin altında kaldığı ancak 2004 ve 2005 yıllarında sektör ortalamalarının epey üstüne çıkıldığı (özellikle 2005 yılında) Tablo 34'den de görülmektedir. Buda Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin stoklarını kolay elden çıkarabildiğini göstermesi adına olumludur.

2.3.3.2. Alacak Devir Hızı

Alacakların Devir Hızı = Net Satışlar / Ortalama Alacaklar

Alacakların devir hızı oranı, işletmenin likidite durumunun ölçülmesinde yararlanılan tamamlayıcı oranlardan birisi olup toplam satışların yüzde kaçının alacaklara bağlandığını göstermektedir. Alacakların devir hızının artışı, işletmenin lehine yorumlanan bir durum olup, işletme sermayesinin alacaklara nispeten az miktarda bağlandığını gösterir. Diğer taraftan alacakların devir hızının azalması, işletme sermayesinin büyük bir bölümünün alacaklara tahsis edildiğini belirtir¹⁹⁸.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Alacakların Devir Hızı Oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo -35 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Alacakların Devir Hızı Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi Alacak Devir Hızı	0,16	0,19	0,23
Pancar Ekicileri Kooperatifleri Alacak Devir Hızı	0,20	0,27	0,34

Alacak Devir Hızı Oranının yüksekliği işletmelerin lehine yorumlanmaktadır. Çünkü alacakların devir hızının artışı, işletme sermayesinin alacaklara nispeten az miktarda bağlandığını gösterir.

Bu oran açısından Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi incelendiğinde; Alacak Devir Hızı Oranının her yıl bir önceki yıla göre arttığı ancak devir hızlarının tüm

¹⁹⁸ Akdoğan ve Tenker, a.g.e.,s.629.

dönemlerde sektör ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu nedenle Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi için alacak devir hızı oranının yıllar itibariyle gelişmesi olumlu ancak daima Pancar Ekicileri Kooperatifleri ortalamasının altında oluşu ise olumsuz olarak görülebilir.

2.3.3.3. Toplam Aktifler Devir Hızı

Toplam Aktifler Devir Hızı = Net Satışlar/Ortalama Toplam Aktifler

Oranın düşük olması, işletmenin tam kapasite ile çalışmadığını gösterir. Aktiflerin devir hızı oranı da aynen duran varlıkların devir oranında olduğu gibi net satışlar ile süreklilik gösteren diğer gelir unsurları toplamı alınmak suretiyle de hesaplanabilir. Böylece tüm varlıkların sağladıkları hasılat unsurları dikkate alınmış olur¹⁹⁹.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Toplam Aktifler Devir Hızı Oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo -36 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri Toplam Aktifler Devir Hızı Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Koop. Toplam Aktifler Devir Hızı	0,34	0,33	0,38
Pancar Ekicileri Koop. Toplam Aktifler Devir Hızı	0,31	0,26	0,26

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ortalamaları her dönem sektör ortalamalarının üzerinde olmuştur. Ancak bu oranın yüksek olması istenir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin oranının yeterli olduğu, sektör ortalamasının düşük olması nedeniyle söylenebilir. Ancak genel yorum olarak gerek sektörün ve gerekse de Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin kapasite eksikliği olduğu başka bir ifadeyle noksan kapasite ile çalıştığı söylenebilir.

¹⁹⁹ Akdoğan ve Nejat Tenker, a.g.e.,s.633.

2.3.4. Kârlılık Oranları

İşletmenin emrine verilmiş olan öz ve yabancı kaynakların, verimlilik derecesinin ölçülmesinde kullanılan oranlar bu grupta toplanmaktadır. İşletmenin bir bütün olarak tüm faaliyetlerinde kârlı çalışıp çalışmadığının belirlenmesinde bu oranlardan yararlanır²⁰⁰.

2.3.4.1.Faaliyet Kârının Brüt Satışlara Oranı

Oran, satılan malların satış fiyatı ile maliyeti arasındaki marjı yansıtan brüt satış kârının, net satış hasılatındaki yerinin önemlilik derecesini gösterir. Başka bir ifade ile net satışların yüzde kaçının brüt satış kârı olduğunu belirtir. İşletmenin gayrisafi rantabilitesi hakkında bilgi veren oranın yeterli olup olmadığı, benzer işletmeler ile karşılaştırmalar yapılmak suretiyle saptanabilir. Oranın yüksek olması veya yükselme eğilimi göstermesi işletmenin lehine yorumlanır²⁰¹.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Brüt Satış Oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo -37 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri Brüt Satış Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Koop.Brüt Kâr Marjı	0,04	0,02	0,05
Pancar Ekicileri Koop.Brüt Kâr Marjı	0,01	0,03	0,01

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2004 yılı hariç diğer yıllarda sektör ortalamalarının üzerinde bir görüntü sergilemektedir. Oranın büyük olması işletme lehine yorumlanmaktadır. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2005 yılında %5 ile en yüksek orana ulaşmıştır. Bir başka ifadeyle bu dönemde her 100 YTL'lik satışın 5YTL'si brüt satış kârı olmuştur. Sadece 2004 yılında Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde bu oran gerilemiştir. Zaten bu dönem Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Dönem Net Zararı elde ettiği bir dönemdir.Oranın büyük olması bunu da desteklemektedir.

²⁰⁰ Akdoğan ve Tenker, **a.g.e.**,s.634.

²⁰¹ Aynı,s.635.

2.3.4.2.Faaliyet Kârının Net Satışlara Oranı

İşletmenin, iş hacmi rantabilitesi hakkında bilgi veren oran, bir işletmenin esas faaliyetinden ne ölçüde kârlı olduğunun saptanmasında kullanılır. Oranın yüksek olması işletmenin lehine yorumlanır. Diğer bir deyişle faaliyet kârının net satışların yüzde kaçı oranında gerçekleştiğini ifade eder ²⁰².

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Net Kâr Marjı Oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo -38 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin Net Kâr Marjı Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Koop. Net Kâr Marjı	0,39	0,15	0,37
Pancar Ekicileri Koop. Net Kâr Marjı	0,33	0,15	0,31

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi hiçbir zaman sektör ortalaması altında kalmamıştır.En kötü oranın gerçekleştiği 2004 yılında bile sektör ortalaması ile eşit bir oran elde edilmiştir.Oranın diğer dönemlerde sektör ortalamasının üzerinde olduğu ve bununda işletmenin lehine yorumlanacağı söylenebilir.2004 yılının zarar edilen bir yıl olduğu düşünülerek değerlendirme dışı tutulması halinde 2005 yılında oranın 2003 yılına göre 0,02 puan düştüğü ancak yine de sektör ortalamasının üzerinde kaldığı görülmektedir

2.3.4.3.Net Kâr / Öz Kaynak Oranı

Net Kâr / Öz Kaynak oranı; işletme sahip ve sahipleri tarafından sağlanan kaynağın bir birimine düşen kâr payını göstermektedir. İşletmenin yönetimindeki başarı derecesi ile kârlılık durumunun analizinde, anılan oran önemli bir göstergedir. Oranın hesaplanmasında, paydada yer alan öz sermaye; dönem başı, dönem sonu veya dönemin ortalama öz sermaye tutarı olabilir. Pay da yer alan net kâr kalemi ise genelde vergiden sonraki net kârı yansıtmaktadır. Ancak vergiden önceki kâr

²⁰² Akdoğan ve Tenker, a.g.e.,s.635.

tutarına göre de kârlılık oranı saptanabilir. Önemli olan kârlılığın hangi kara göre ölçüldüğünün belirtilmesi ve karşılaştırmaların buna göre yapılmasıdır.²⁰³

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin Öz Kaynak Kârlılığı Oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo -39 Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri Öz Kaynak Kârlılığı Oranları

Yıllar	2003	2004	2005
Afyon Pancar Ekicileri Koop.Öz Kaynak Kârlılığı	0,13	0,05	0,14
Pancar Ekicileri Koop.Öz Kaynak Kârlılığı	0,09	0,04	0,08

Tablodaki verilere göre işletmenin koymuş olduğu kaynağa göre kârlılığını ölçen Öz Kaynak Kârlılığı 2003 yılında 0,13 iken 2004 yılında 0,05 ve 2005 yılında ise 0,14 olarak bulunmuştur.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından analize konu olan her dönem için sektör ortalamasının üzerinde olunması olumlu olarak değerlendirilebilir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi zarar ettiği 2004 yılında bile sektör ortalamasının üzerinde bir sonuç elde etmiştir.

3. AFYON PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİNİN FİNANSAL ANALİZİ GENEL SONUÇLARI

1. Bilançonun Karşılaştırmalı Tablolar Analizinden elde edilen sonuçlara göre;

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi anılan dönemlerde bilanço toplamaları açısından sürekli sektör ortalamasının altında faaliyet göstermiştir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin sektör ortalamasının altında kalması Afyondaki piyasanın yetersizliğine bir gösterge olabilir.

Dönen varlıklar açısından yapılan incelemede Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi çok dengesiz bir çizgide hareket etmektedir. Bir işletmede ani düşüş ve

²⁰³ Akdoğan ve Tenker, **a.g.e.**,s.637.

çıkışların olumlu yorumlanamayacağı söylenebilir. Çünkü bu durum işletmenin istikrarsız bir çizgide olduğunu göstermektedir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından duran varlık hareketlerinde de aynı dönen varlıklarda olduğu gibi bir istikrarsızlık görülmektedir

Kısa vadeli yabancı kaynaklar hesap sınıfında da yine Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından bir istikrarsızlık durumu söz konusudur. Kısa vadeli yabancı kaynakları bir anda azaltan (2004/2003 dönemi)ve daha sonra kısa vadeli yabancı kaynakları birden artıran (2005/2004 dönemi) bir politika izlemek çok doğru bir politika olarak kabul edilmemektedir. Ancak %108,31 olarak görülen 2005/2004 dönemi artışının mutlak olarak düşük olması nedeniyle eleştirilerimizin ciddi olmayacağını söylemek yerinde olacaktır

Aynen kısa vadeli yabancı kaynaklarda olduğu gibi uzun vadeli yabancı kaynaklarda da Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından istikrarsız ancak yükümlülüklerini yerine getirebilen bir yapı olduğu izlenmektedir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi uzun vadeli yabancı kaynaklarını karşılayabilmekte ve buna istinaden yeni uzun vadeli yabancı kaynaklar bulabilmektedir. Bu tespit her ne kadar kısa vadeli yabancı kaynakları için yapılmadıysa da Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi için kısa vadeli yabancı kaynakları için de geçerlidir. Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından uzun vadeli yabancı kaynaklarını karşılama gücü olduğu ve duran varlıkların uzun vadeli yabancı kaynakları kat ve kat karşılayabilecek bir yapıda olduğu söylenebilir.

2. Bilançonun Yüzde Yöntemiyle Analizinden elde edilen sonuçlara göre;

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin varlık yapısına bakıldığında duran varlık ağırlıklı bir yapı göze çarpmaktadır. Sektörde de duran varlık ağırlıklı bir yapı vardır. Bu yapı iştirak odaklıdır. Bu nedenle Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin sergilediği varlık yapısının sektörle paralellik gösterdiği söylenebilir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin kaynak yapısının sektör uygulaması ile eş değer olduğu söylenebilir. Elde edilen verilere göre Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi kaynak yapısı için en çok Öz Kaynakların ardından Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların ve en az olarak da Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların kullanıldığı görülmektedir.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde de aktif yapı içerisinde Duran Varlıklar kalemi ağırlığını hissettirmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin ve hem de Afyon

Pancar Ekicileri Kooperatifinin varlık yapısının benzer olması sektörün genel eğilimine uygunluğu göstermektedir.

3. Gelir Tablosunun Karşılaştırmalı Tablolar Analizinden elde edilen sonuçlara göre;

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi satışlarını analize konu olan yıllarda arttırmıştır. İşletmenin satışlarını yıllar itibariyle arttırmış olması olumlu karşılanmaktadır.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi gelir tablolarında faaliyet sonucunu etkileyen en önemli kalemler Olağan Faaliyet Gelirleri, Olağan Faaliyet Giderleri, Olağanüstü Gelirler ve Olağanüstü Giderler kalemleridir.

4. Gelir Tablosunun Yüzde Yöntemiyle Analizinden elde edilen sonuçlara göre;

2003 yılının baz yıl kabul edildiği analizde Brüt Satış Karı Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde sektör ortalamasının üzerinde bir artış göstermiştir.

Dönem Karı/Zararı açısından da Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri için ortak sonuçlar elde edilmiştir.

5. Likidite Oranlarından elde edilen sonuçlara göre;

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından Cari Oran 2'nin altına hiç düşmemiştir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi sektör ortalamasının hep üzerinde bir görüntü göstermiştir. Cari Oranın yüksek olması Dönen Varlıkların Kısa Vadeli Yabancı Kaynakları karşılamakta yeterli olacağını göstermektedir. Ancak bu oranın özellikle Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından çok yüksek olması işletmenin elinde atıl fon tuttuğu şeklinde de yorumlanabilir.

Asit-Test oran diğer adıyla Likidite Oranı Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi için her dönem 1'in üzerinde gerçekleşmiştir ki bu işletmenin likit varlıklarının Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklarını karşılamada yeterli olduğu anlamına gelmektedir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi değerleri sektör ortalamasının genelde üzerinde bir görüntü sergilemektedir. Bu da işletmenin lehine yorumlanmaktadır.

2003 yılı hariç diğer tüm yıllarda Afyon Pancar Ekiciler Kooperatifinin nakit oranı sektör ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Sektör ortalamasının üzerinde

olmak işletmenin lehine yorumlanabilir. Ancak nakit oranının sektör ortalamasının fazla üzerinde olması işletmenin elinde atıl fon olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

6. Mali Yapı Oranlarından elde edilen sonuçlara göre;

Finansal Kaldıraç Oranı düşüktür. Oranın küçük olması yabancı kaynakla finansmanın düşük, öz kaynak ağırlığının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde oto finansman başka bir ifadeyle öz kaynak ağırlıklı bir yapı olduğunu göstermektedir. Öz Kaynakların Toplam Varlıklara Oranı da bu söylemi destekleyecek nitelikte bir görüntü sergilemektedir. Öz Kaynak ağırlıklı kaynak kullanımı risksiz, daha güvenilir görülebilir. Ancak Öz Kaynak ağırlıklı çalışma beraberinde bir takım sorunları da getirebilir. Örneğin, yabancı kaynağın yeterli kullanılmaması gibi. Çünkü bazen yabancı kaynak kullanmanın maliyeti, oto finansmandan daha uygun olabilmektedir.

7. Faaliyet Etkinlik Oranlarından elde edilen sonuçlara göre;

Stok Devir Hızı Oranı Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi açısından incelendiğinde 2003 yılında sektör ortalaması olan 3,32'nin altında kaldığı ancak 2004 ve 2005 yıllarında sektör ortalamalarının epey üstüne çıkıldığı görülmektedir. Buda Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin stoklarını kolay elden çıkarabildiğini göstermesi adına olumludur.

Alacak Devir Hızı Oranı açısından Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi incelendiğinde; Alacak Devir Hızı Oranının her yıl bir önceki yıla göre arttığı ancak devir hızlarının tüm dönemlerde sektör ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu nedenle Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi için alacak devir hızı oranının yıllar itibarıyla gelişmesi olumlu ancak daima sektör ortalamasının altında oluşu ise olumsuz olarak görülebilir.

Toplam Aktifler Devir Hızı açısından Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ortalamaları her dönem sektör ortalamalarının üzerinde olmuştur. Ancak bu durum sektör ortalamasının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Genel yorum olarak gerek sektörün ve gerekse de Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin kapasite eksikliği olduğu başka bir ifadeyle noksan kapasite ile çalıştığı söylenebilir.

8. Kârlılık Oranlarından elde edilen sonuçlara göre;

Faaliyet Kârının Brüt Satışlara Oranı açısından Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2004 yılı hariç diğer yıllarda sektör ortalamalarının üzerinde bir görüntü sergilemiştir. Oranın büyük olması işletme lehine yorumlanabilir. Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi 2005 yılında %5 ile en yüksek orana ulaşmıştır. Bir başka ifadeyle bu dönemde her 100 YTL'lik satışın 5YTL'si brüt satış kârı olmuştur. Sadece 2004 yılında Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinde bu oran gerilemiştir. Zaten bu dönem Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin Dönem Net Zararı elde ettiği bir dönemdir.Oranın büyük olması bunu da desteklemektedir.

Faaliyet Kârının Net Satışlara Oranı açısından Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifi hiçbir zaman sektör ortalaması altında kalmamıştır. En kötü oranın gerçekleştiği 2004 yılında bile sektör ortalaması ile eşit bir oran elde edilmiştir.Oranın diğer dönemlerde sektör ortalamasının üzerinde olduğu ve bununda işletmenin lehine yorumlanacağı söylenebilir.2004 yılının zarar edilen bir yıl olduğu düşünülerek değerlendirme dışı tutulması halinde 2005 yılında oranın 2003 yılına göre 0,02 puan düştüğü ancak yine de sektör ortalamasının üzerinde kaldığı görülmektedir.

SONUÇ

Kooperatifler haksız rekabet ve tekelciliğe engel olan ve kişilerin tek başlarına karşılayamadıkları ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturdukları örgütlenme şekli olarak ifade edilebilir. Kooperatifler kişisel yardım, kişisel sorumluluk, demokrasi, eşitlik ve dayanışmaya dayalı değerlere sahiptir. Bu yönüyle Kooperatiflerde ekonomik iş birliği, hak ve yükümlülüklerde eşitlik, kişilerin gönüllü olarak bu organizasyonların içerisinde yer alması, ortakların hem girişimci hem de bu girişimden yararlanıcı olması, sermayesine bakılmaksızın her ortağın bir oy kullanabilmesi ve yönetimde söz sahibi olabilmesi esastır.

Kooperatifler, tarımsal kaynakların üretime katılımını sağlayarak, küçük ekonomik birimlerin bir araya getirilmesi sonucu değer yaratması ve ülke ekonomisine katkı sağlaması yönüyle önemli bir yere sahiptirler.

Kooperatifler, işletmecilik mantığından hareketle, bir yandan ortaklarının menfaatlerini gözetirken diğer yandan faaliyetlerinin sürekliliğini sağlayabilmesi için kâr yaratmak durumundadırlar. Bu nedenle kooperatif işletme yöneticilerinin hem kooperatifçiliği hem de işletmecilik fonksiyonlarını çok iyi bilmesi gerekmektedir. Kooperatif yöneticileri bir yandan piyasa koşulları çerçevesinde kâr amacı güderek kooperatif menfaatini sağlamaya çalışırken diğer yandan da ortaklarının ekonomik ve sosyal menfaatlerini aynı anda gözetmelidirler.

Bu tezin amacı sosyal ve ekonomik açıdan ülke ekonomisi içerisinde önemli bir yere sahip olan tarımsal kooperatiflerden, Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliğine bağlı Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin finansal analizini yaparak finansal açıdan zayıf ya da kuvvetli taraflarını ortaya çıkartmaktır. Ayrıca kooperatifin ortaklarına ne derece menfaat sağlayabildiği tezin diğer bir amacını oluşturmaktadır.

Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin finansal açıdan zayıf ya da kuvvetli taraflarının ortaya çıkartılarak, zayıf taraflarının güçlendirilmesi kuvvetli taraflarının ise rekabette bir üstünlük olarak değerlendirilmesi için Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin mali tabloları oran analizine tabi tutulmuş ve mali tablolardaki kalemlerin yıldan yıla nasıl bir değişim gösterdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin birbirini izleyen yıllara göre nasıl bir değişim gösterdiğini tespit etmek için karşılaştırmalı tablolar analizi

yapılmıştır. Bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin genel toplam içerisindeki yüzde oranlarını analiz etmek için yüzde yöntemiyle analiz yapılmıştır. İşletmenin likidite yapısını, borç yapısını, karlılık durumunu ve faaliyetlerinin etkinlik oranlarını analiz etmek amacıyla, oran analizi tekniği kullanılmıştır. Yapılan finansal analizden elde edilen sonuçlar kısaca aşağıda özetlenmiştir.

Kooperatif işletmenin likidite grubu oran değerlerinin iyi çıkması kısa süreli borçlarını ödeme konusunda sorunun olmadığına işaret etmektedir. Ancak dikkat çeken nokta likidite oranlarından nakit oranının yıldan yıla yükselme eğiliminde olmasıdır. Bu durum kısa süreli borçlarını ödeyebilir olduğunu göstermesinin yanında elde gereğinden fazla nakit bulundurarak işletmenin kaynaklarının verimsiz kullanımına neden olduğu anlamına da gelebilmektedir.

Mali yapı itibariyle kooperatif işletme varlıklarının çoğunu öz kaynakları ile karşılamakta ve çok az kısa süreli borç kullanmakta, uzun süreli borca hiç yer vermemektedir. Kısa süreli finansman kaynaklarından kısa süreli ticari borçlar ise en önemli kısa süreli yabancı kaynaklarıdır.

Varlıkların etkinliği itibariyle kooperatif işletmenin alacaklarının tahsil süresini sürekli uzatmak zorunda kalması istenmeyen bir durum olmasına rağmen stoklarının yenilenme süresinin kısalması istenen bir durumdur.

Brüt kar marjının tüm yıllar itibariyle birbirine yakın değerler çıkmasına karşın; net kar marjı 2003 ve 2005 yıllarında birbirine yakın fakat 2004 yılında oldukça farklı ve düşük çıkmıştır. Bu durum 2004 yılında işletmenin faaliyet giderlerinin aşırı yükseldiğine işaret etmektedir.

Bu iki amaçtan ikincisinin ne derece etkin olduğunu ortaya koymak için faaliyet raporlarından ortaklara sağlanan menfaatler analiz edilerek şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Kooperatifin ortaklarına yaptığı satışlar yıldan yıla artmıştır. Buna paralel olarak ortak başına düşen satış miktarı da yıllar itibariyle artış göstermiştir. Fakat ortak sayısına ve ilde bu malzemelerin toplam satışına göre kıyaslama yapıldığında sağlanan malzemelerin çok düşük kaldığı görülmektedir. Kooperatifin ortaklarına yaptığı satışların en önemlisini suni gübre oluşturmaktadır. Ortaklara yapılan satış kalemlerinin ikincisini zirai tohumlar oluştururken üçüncü sırayı hayvan yemleri ve katkı maddeleri oluşturmaktadır.

Ekicileri Kooperatifleri 16.754.444,79 YTL kadar bir kaynağı iştiraklere bağlamıştır. Yine bilançoda yer alan verilere göre kooperatifin öz kaynaklar toplamı ise 3.789.082,97 YTL dir. Bu rakamlara göre iştiraklere bağlanan pay öz sermayenin 4.42 katını oluşturmaktadır. Yine kooperatifin toplam öz kaynaklarına bakıldığında 23.817.399,29 YTL olduğu görülmektedir. Bu veriler Afyon Pancar Ekicileri Kooperatifinin öz kaynaklarının % 70'ini iştiraklere bağladığını göstermektedir.

Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin iştiraklere bağladığı pay ise öz kaynaklarının % 72 sini oluşturmaktadır. Bu veriler Afyon Pancar Ekiciler Kooperatifinin iştiraklere bağladığı payın yüksek bir değer olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Afyon Pancar Ekiciler Kooperatifinin iştiraklere bağladığı pay Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin iştiraklere bağladığı paydan daha düşüktür. Bu durum kooperatifin ortakları için daha yararlı bir biçimde kullanabileceği önemli bir fonu iştiraklere bağladığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Atmaca, Beşir. **Bilanço Analiz Teknikleri**. Ankara: Vergi Denetmenler Derneği, 2002.
- Bartus, Pal. **Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi**. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1996.
- Çabuk Adem ve İbrahim Lazol. **Mali Tablolar Analizi**. Bursa: VİPAŞ A.Ş. 2004.
- Çevik, O. Nuri. **Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat**. Ankara: 1990.
- Çıkmın, Ayhan ve Ali Rıza Karacan. **Genel Kooperatifçilik**. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1994.
- C.Helm, Franz. **Kooperatif İşletme Ekonomisi**. Çeviren: İlhan Cemalcılar, Eskişehir: E.İ.T.İ.A Yayınları, 1979.
- Demir, Ahmet. **Tekdüzen Muhasebe Sistemi**. Ankara: Çağdaş Pazarlama Ltd.Şti, 1998.
- Demir, Erol. **Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi**. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 2004.
- Demirci, Rasih, Rauf Arıkan ve İ.Burhan Erdoğan. **Genel Ekonomi**. Ankara: Gazi Üniversitesi, 1992.
- Duymaz, İsmail. **Türkiye’de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri**. Ankara: TTK Yayınları, 1985.
- Edik, Yılmaz. **II. Kooperatifçilik Kurultayı**. Ankara: 1993.
- Erkilet, Şaban. **Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları**. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1982.
- Erşen, Şükrü. **Kooperatif Kılavuzu**. Ankara: 1977.
- Fındıkoğlu, Z.Fahri. **Kooperasyon Sosyolojisi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1967.
- Fındıkoğlu, Z.Fahri. **Türkiye’de Kooperatifçilik** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1953.
- Göktan, Hasan Basri. **Pancar Ekicileri Kooperatifleri ve Pankobirlik**. Ankara: Pankobirlik Yayını Yayını, 1988.
- Hazar, Nurettin. **Kooperatifçilik Tarihi**. Üçüncü basım. Ankara: Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, 1990.

- İnan, İ.Hakkı. **Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını,2004.
- İnan, İ.Hakkı. **Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği**. Tekirdağ, 2006.
- Kara, Mustafa. **Kooperatifçilik**. Bolu, EDUSER Yayıncılık, 2003.
- Karalar, Rıdvan. **Ticaret ve Turizm Öğretimi Okulları İçin Kooperatifçilik Teknikleri**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Karalar, Rıdvan. **Teoride ve Türkiye Uygulamasında Tarımsal Pazarlama Açısından Kooperatif İşletmeler**. Eskişehir: E.İ.T.İ.A. Yayınları, 1975.
- Karacan, Ali Rıza. **Tarımsal Kooperatifçilik**. İzmir: Ü.E Basımevi, 1987.
- Kılıç, Enver. **Kooperatiflerin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri**. Ankara: Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yayını, 1996.
- Kıvanç, Cemil. “**Kooperatiflerin Piyasa Ekonomisinde Başarısı İçin İki Gerekli Şart; Yatay ve Dikey Teşkilatlanma**” **11. Türk Kooperatifçilik Kongresi**. Ankara:T.K.K Yayını, 1984.
- Koç, Hakan. **Kooperatifçilik Bilgileri**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.
- Mülayim, Z.Gökalp. **Kooperatifçilik**. Beşinci Basım. Ankara: Yetkin Basımevi,2006.
- Mülayim, Z.Gökalp. **Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı, 1990.
- Mülayim, Z.Gökalp. **Kırsal Alanda Sürdürülebilir Kooperatifçiliğin Örgütlenme Modeli, ORKOOP Abant**, 2004.
- Mülayim, Z.Gökalp. **Kooperatif İlkelerinin Tarım Kooperatiflerimizde Uygulanması**. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1966.
- Mülayim, Z.Gökalp. **Demokratik Kooperatifçilik Politikası ve Toprak Reformu**. Ankara: Yetkin Yayınları, 1993.
- Sına, Zeynep. “ **Tarımsal Amaçlı Kooperatif İşletmelerin Örgütlenme Sorunları**” **92. Kooperatifçilik Yılığ**. Ankara: T.K.K Yayını, 1993.
- Şen, Ömer. **Pankobirlikten Haberler Dergisi**. Ankara: Pankobirlik Yayınları, 1993.
- Tekeli, Mine. **Uluslar arası Bütünleşme Sürecinde Yeni İşletme Oluşumları, Bölgesel Entegrasyonlar Kooperatif Hareketler**. Ankara:1990.
- Özdemir, Necdet. **Kooperatifçilik**. Ankara: A.İ.T.İ.A Yayını, 1981.

Uludağ, İlhan ve Vildan Serin. **Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler-Yapısal ve Finansal Sorunlar, Çözümler**. İstanbul: İTO, 1991.

Zorakoğlu, Avni. **Türkiye de Koop.Hareketi ve Koop. Beklenen Gelişmeler**. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, 1981.

Dergiler

Akgül, Kadir. “Kooperatifçiliğin En Büyük Sorunu Finansmandır”,**Türkiye Koop Dergisi** 89: Haziran-Temmuz 2006.

Arıcı, Kadir.“Serbest Piyasa Ekonomisi ve Kooperatifçilik”**Karınca Dergisi** 658:Ekim 1991.

Çakır, Mikdat. “Tarımsal Sanayi Kooperatifçiliği”, **Pankobirlik** 84: 1995.

Çıkmın, Ayhan. “Türkiye Tarımsız, Tarım Kooperatifsiz Kalkınamaz” **Türkiye Koop Dergisi** 86: Ocak 2006

Demirci, Rasih. “Pancar Ekicileri Kooperatifleri”, **Karınca Dergisi** 711: Mart 1995.

Doğan, Mustafa.“ Türkiye’nin Ekonomik Meselelerinin Çözümünde Kooperatiflere Düşen Görevler”, **Karınca Dergisi** 585: Eylül 1985.

Er, Celal. “Örnek Bir Kuruluş Pankobirlik,” **Karınca Dergisi** 687: Mart 1994.

Er, Celal ve Gökten Gümüşay. “Türkiye’de Şeker Pancarı ve Sanayi, Kamu ve Özel Sektör Şeker Fabrikalarının Karşılaştırılması”, **Karınca Dergisi** 704: Ağustos 1995.

Geray, Cevat. “ Kooperatifçiliğin Dünya’da ve Türkiye’de Nicel Gelişimi”, **Kooperatif Dünyası** 265: 1993.

Görmez, Kemal. “Kooperatifçilik Meseleleri ve Türk Kooperatifçilik Kurumu”, **Kooperatifçilik Dergisi** 84: Nisan- Mayıs 1989.

İnan, İ.Hakkı. “Ülkemizde Kalkınmanın Kooperatifçilik Ayağı Hep İhmal Edilmiştir”, **Türkiye Koop Dergisi** 92: Aralık 2006.

Karalar, Rıdvan. “Eskişehir ve Civarı Pancar Ekiciler İstihsal Kooperatifi Üzerine Bir İnceleme,” **Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi** 13, 1: Ocak 1977.

Karalar, Rıdvan. “Türkiye Şeker Endüstrisinde Üretim-Tüketim Dengesinde Şeker Fabrikaları ve Pancar Kooperatifleri,” **Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi** 17, 2 :Haziran 1981.

- Kılıç, Erhan.”Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşarı ile Röportaj: Amacımız Verimli Kooperatifler”, **Türkiye Koop Dergisi** 90: Ağustos 2006.
- Koç, Yusuf. TÜRKİYE KOOP ve Frederich Ebert Vakfı tarafından düzenlenen “Kooperatiflerde Denetim” konulu yuvarlak masa toplantısı”,**Türkiye Koop Dergisi** 92:Aralık 2006.
- Konuk, Recep. “Röportaj”, **Türkiye Koop Dergisi** 85:Aralık 2005.
- Mülayim, Z.Gökalp. “Atatürk Dönemi Kooperatifçiliğin Altın Dönemiydi” **Türkiye Koop Dergisi** 85: Aralık 2005.
- Mülayim, Z.Gökalp. “Tarım Sektöründe Kooperatif Hareketin Önemi, Yeri, Sorunları ve Gelişme Sınırları ” **Kooperatifçilik Dergisi** 19:Ocak-Mart 1973.
- Mülayim, Z.Gökalp. TÜRKİYE KOOP ve Frederich Ebert Vakfı tarafından düzenlenen “Kooperatiflerde Denetim” konulu yuvarlak masa toplantısı”,**Türkiye Koop Dergisi** 92:Aralık 2006.
- Niksarlı, Muammer. “Kooperatifçiliğin Sosyal Boyutu Tekrar Önem Kazanıyor” **Türkiye Koop Dergisi** 88: Nisan-Mayıs 2006.
- Niksarlı, Muammer.“Uluslararası Kooperatifler Birliğine Üye Olduk”, **Türkiye Koop Dergisi** 24: Ekim 2000.
- Niksarlı, Muammer. TÜRKİYE KOOP ve Frederich Ebert Vakfı tarafından düzenlenen “Kooperatiflerde Denetim” konulu yuvarlak masa toplantısı”,**Türkiye Koop Dergisi** 92:Aralık 2006.
- Ömeroğlu, E.Şenol. “Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Kooperatiflerimizin Çok Önemli Fonksiyonları Olmuştur”, **Türkiye Koop Dergisi** 86:Ocak 2006.
- Özçelik, Ahmet. “Kooperatifçilik İlkelerindeki Değişiklikler”, **Karınca Dergisi** 707:1995.
- Özcan, L.Özgen. “Kooperatifçilik Gününü Kutlarken”, **Türkiye Koop Dergisi** 85: Aralık 2005.
- Özerdik, Recep. “Pankobirlik ve Pancar Ekiciler Kooperatiflerinin Türk Kooperatifçilik Hareketi İçindeki Yeri ve Önemi,” **Karınca Dergisi** 656: Ağustos 1991.
- Özdemir, Kamil. “Mülakat” **Karınca Dergisi** 725:Mayıs 1997.
- Özdemir, Kamil. “**Pankobirlik’ten Haberler**”, Sayı no 45:Kasım-Aralık 1996.
- Özdemir, Kamil. “Pancar Üreticilerinin Şu An İçinde Bulunduğu Sorunlar Nelerdir”, **Karınca Posta Dergisi** 691:Temmuz 1994.

- Özçelik, Ahmet Murat Sayılı. “Türkiye’de Şeker Pancarı Bedellerinin Ödenmesi Karşısında Çiftçinin Durumu,” **Kooperatifçilik Dergisi** 117:Temmuz-Ağustos-Eylül 1997.
- Polat, Hüseyin. “Kooperatif İlkelerini Yeniden Gözden Geçirme Süreci Başlarken ”, **Kooperatif Dünyası** 258:Eylül 1992.
- Tan, Beyhan. “Ülkemizde Bölgelerarası Dengesizlikler ve Çözümde Kooperatiflerin Rolü”, **Karınca Dergisi** 693: Eylül 1994.
- Tan, Fahrettin. “TÜRKİYE KOOP 15. Olağan Genel Kurul Toplantısı”, **Türkiye Koop Dergisi** 89:Haziran- Temmuz 2006.
- Tekeli, Mine. “Kooperatifçilik Eğitiminde Ülke ve Dünya Gerçeğinin Gerisinde Kalınmaz”, **Kooperatif Dünyası** 279: Haziran 1994.
- Tokat, Bülent. “Kooperatife İlginin Başlıca Sebepleri”, **Karınca Dergisi** 590: Şubat 1986.
- Uçarol, Tuncer. “Prof.Dr.Z.Gökalp Mülayim ile Söyleşi:Yani Bir Kooperatifçilik Ruhü”, **Müdafaa-i Hukuk Dergisi** 88:Aralık 2005.
- Volko, Laszlo. “Bugünkü Rochdale İlkeleri”, Çeviren: Rahmi Önen, **Karınca Dergisi**, Eylül 1965.

Tezler

- Karabaş, İbrahim. “**S.S. Hakik Tüketim Kooperatifinin Tüketim Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi.**” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997
- Musul, Metin. “**Türkiye’de Kooperatiflerde Üst Örgütlenme**”. Basılmış Master Tezi, Gazi Üniversitesi S BE,1991.
- Turan, Ahmet. “**Süt Fabrikası İşleten Tonya ve Bütün Köylerini Kalkındırma Kooperatifinin Tarımsal Kooperatif İşletmeciliği Yönüyle Analizi**” Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992
- Turan, Nurcan. “**Konut Sorununun Çözümünde Bir Alternatif Olarak Konut Kooperatifleri ve Eskişehir İlindeki Konut Kooperatiflerinin Sosyo Ekonomik Analizi.**”Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi SBE, 1992.

Diğer Kaynaklar

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi A.Annan’ın ICA Genel Kuruluna gönderdiği mesaj, **Türkiye Koop Dergisi**. 84: Kasım 2005.

PANKOBİRLİK, **1995 Yılı Faaliyet Raporu**. Ankara:1996.

PANKOBİRLİK, **2004 Yılı Faaliyet Raporu**. Ankara: Nergiz Matbaası 2005.

PANKOBİRLİK, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**. Ankara: Nergiz Matbaası 2006.

Pancar Ekicileri Kooperatifleri Ana Sözleşmesi

Pankobirlik. **Pankobirlik'ten Haberler**. Ankara: 1997.

ICA Genel Kurul Toplantısı, **Türkiye Koop Dergisi**. 84:Kasım 2005.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, **2005 Yılı Afyon İli Ekonomik ve Ticari Durum Hakkında Rapor**. Afyon:2006.

Türk Kooperatifçilik Kurumum. **Son Değişikliklerle Kooperatifler Kanunu**. Ankara:1988.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği. Ankara: **Türkiye Koop Dergisi**. 84: Kasım 2005.